

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Y.L. PROGRAMI
2019-Y.L-171

**TÜRKİYE’DE KADININ EKONOMİK VE SİYASAL
HAYATA KATILIMINA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI**

Hazırlayan
Tolga SAMANCI

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Osman NACAĞ

AYDIN- 2019

T.C.

AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

AYDIN

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı öğrencisi Tolga Samancı tarafından Türkiye’de Kadının Ekonomik ve Siyasal Hayata Katılımına Yönelik Kamu Politikaları başlıklı tez, 22/08/2019 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı ve Soyadı	Kurumu	İmzası
Prof. Dr. Fatma Neval Genç	Adnan Menderes Üniversitesi	
Doç. Dr. Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Osman Nacak	Adnan Menderes Üniversitesi	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulununsayılı kararıyla(Tarih) tarihinde onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet Can BAKKALCI

Enstitü Müdürü V.

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

22 / 08 / 2019

Tolga SAMANCI

ÖZET

TÜRKİYE’DE KADININ EKONOMİK VE SİYASAL HAYATA KATIMININA YÖNELİK KAMU POLİTİKALARI

Tolga SAMANCI

Yüksek Lisans Tezi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman NACAĞ

2019, xxiv + 141 sayfa

Devletlerin en temel görevlerinden birisi kamu politikası üretmektir. Devletler kamu hizmetlerini yerine getirebilmek için her alanda kamu politikası oluştururlar. Günümüzde kadının hem ekonomik hem de siyasal hayata katılımı en önemli sorunlardan birisi olup, ülkelerin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle devletler bu önemli sorunla başa çıkabilmek adına birçok kamu politikası üretmektedirler.

Türkiye’de de kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımı son derece önemli konulardan birisidir. Çünkü Türkiye’deki istihdam ve temsil oranları göz önüne alındığında kadın istihdam oranının oldukça düşük olduğu, kadının en az eşit düzeyde temsil oranına ulaşamadığı, hem ekonomik hem siyasal alanda erkeklerin çok gerisinde kaldığı aşikardır. Bu durum, konunun sürekli olarak tartışılmasına yol açmaktadır. Bu sebeple kadının hem ekonomik hem de siyasal hayata katılımını arttırmaya yönelik çeşitli politikalar oluşturulmaktadır.

Çalışmanın konusu kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımını sağlamaya yönelik oluşturulan politikalarla kadın istihdamı ve temsili arasındaki ilişkidir. Çalışmanın sorunsalı kadının siyasal ve ekonomi alanına katılımını arttırmaya yönelik oluşturulan politikaların kadın istihdamını istenilen düzeyde arttırmadığıdır. Çalışmanın amacı son dönemde kadının siyasal ve ekonomi alanına katılımını arttırmaya yönelik oluşturulan politikaların analiz edilmesi ve bu politikaların kadın istihdamında yarattığı etkilerin irdelenmesidir. Çalışmada nitel araştırma literatür taraması ve içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada ilk olarak kamu politikası kavramı ele alınmış, sonrasında kadının siyasal ve ekonomi alanına

katılımını arttırmaya yönelik politikalar analiz edilmiş ve son bölümde bu politikaların etkilerine yer verilmiştir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kamu Politikası, Kadın Politikası, Ekonomik ve Siyasal Katılım

ABSTRACT

PUBLIC POLICIES FOR THE PARTICIPATION OF WOMEN İECONOMIC AND POLITICAL LIFE İN TURKEY

Tolga SAMANCI

Graduate Thesis, Department of Political Science and Public Administration

Supervisor: Dr. Osman NACAĞ

2019, xxiv + 141 pages

One of the main tasks of states is to produce public policy. States create public policy in all areas in order to perform public services. Today, the participation of women in both political and economic fields is one of the most important problems and holds an important place in the agenda of countries. For this reason, states have been producing many public policies in order to deal with this important problem.

Women's participation in the political and economic field is one of the most important issues in Turkey. Because given the employment and representation rates in Turkey, it is obvious that the female employment rate is very low, that the female representation rate is not at least equal, and that it is far behind the men in both economic and political fields. This leads to constant discussion of the issue. For this reason, various policies are being developed to increase the participation of women in both political and economic fields.

The subject of the study is the relationship between the policies created to ensure the participation of women in economic and political life and the employment and representation of women. The problematic of the study is that the policies created to increase the participation of women in the political and economic field do not increase the employment of women at the desired level. The aim of the study is to analyze the policies recently created to increase the participation of women in political and economic fields and to examine the effects of these policies on women's employment. Qualitative research literature review and content analysis methods were used in the study. In the study, the concept of public policy was first discussed, then the policies aimed at increasing the participation of women in the political and economic field were analyzed and the last section covered the effects of these policies.

KEYWORDS: Public Policy, Women Policy, Economic and Political Participation

ÖNSÖZ

“Türkiye’de Kadının Ekonomik ve Siyasal Hayata Katılımına Yönelik Kamu Politikaları” konulu tezimin hazırlanma sürecinde bana yol gösteren, bilgi ve tecrübelerini paylaşıp kıymetli zamanlarını ayıran danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Osman NACAĞ’a ve Adnan Menderes Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam boyunca sevgisini kalbimde hep hissettiğim, okuma azmimin kaynağı olan, kadın konusunu onun emeği ve mücadelesi için seçtiğim beni bir yerlerden hep izlediğine inandığım rahmetli annem Selvinaz SAMANCI’ya sevgilerimi sunarım.

Tez çalışmam süresince yaşadığım zorlu zamanlarda anlayış ve yardımlarını esirgemeyen, ellerinden gelen tüm fedakarlığı gösteren; annesizliği bir an olsun hissettirmeyen kıymetlim Semiha SAMANCI ve babam Arslan SAMANCI’ya teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam boyunca hukuki ve siyasal konularda desteğini esirgemeyen kardeşlerim, yoldaşlarım Av. Oktay SAMANCI ve Burak SAMANCI’ya, İngilizce yayınlar, çeviriler konusunda elinden gelen desteği sağlayan müstakbel hayat arkadaşım Müh. Emine Nur DAYIOĞLU’na teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
TABLolar DİZİNİ.....	xix
GRAFİK DİZİNİ	xxi
KISALTMALAR DİZİNİ	xxiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1 Kamu Politikası Kavramı.....	6
1.2 Kamu Politikasının Ortaya Çıkışı	8
1.3 Kamu Politikasının Özellikleri.....	10
1.4 Kamu Politikasının Aktörleri	11
1.4.1 Kamu Politikasının Resmi Aktörleri	12
1.4.1.1 Parlamento	12
1.4.1.2 Hükümet ve kamu bürokrasisi	13
1.4.1.3 Yargı	16
1.4.2 Kamu Politikasının Gayr-i Resmi (Sivil) Aktörleri	18
1.4.2.1 Siyasal partiler	18
1.4.2.2 Bireyler (Seçmenler-Vatandaşlar)	20
1.4.2.3 Baskı grupları(STK'lar).....	21
1.4.2.4 Medya	23
1.4.2.5 Politika danışmanları	24
1.4.2.6 Düşünce kuruluşları (Think tanks)	26

1.4.2.7 Uluslararası aktörler	28
1.5 Kamu Politikası Süreci	30
1.5.1 Kamu Politikası Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Gündem Oluşturulması	31
1.5.2 Kamu Politikasının Şekillendirilmesi (Formülasyon)	32
1.5.3 Kamu Politikasının Uygulanması	34
1.5.4 Kamu Politikasının Değerlendirilmesi	36
1.6 Kamu Politikası Analizi (KPA)	38
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KADININ EKONOMİK VE SİYASAL HAYATA KATILIMINA YÖNELİK POLİTİKALAR	44
2.1 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	44
2.1.1 2014-2018 Stratejik Planında Kadın Politikası	44
2.1.2 2017-2021 Stratejik Planında Kadın Politikası	45
2.1.3 2006-2017 Yılı Faaliyet Raporlarında Kadın Politikaları	46
2.1.4 TİKGM Kadın İşletmelerine Finansman ve Danışmanlık Desteği Programı	51
2.1.5 Kadınlar İçin Daha Çok ve İyi İşler: Türkiye’de İnsana Yakışır İş İçin Kadınların Güçlendirilmesi Projesi	52
2.1.6 İşte Anne Projesi	52
2.2 Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Politikaları	53
2.2.1 Kadın Dostu Kent Taahhütnamesi	55
2.3 Siyasi Parti Tüzük ve Programlarında Kadın Politikası	57
2.3.1 Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)	57
2.3.2 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	59
2.3.3 Halkların Demokratik Partisi (HDP)	60
2.3.4 İyi Parti	62
2.3.5 Milliyetçi Hareket Partisi	63
2.4 Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Kurulması ve Faaliyetleri	64
2.4.1 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)	66
2.4.2 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)	70

2.4.3 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023).....	74
3. BÖLÜM: ÇALIŞMA HAYATI VE SEÇİM VERİLERİ ÜZERİNDEN KADININ EKONOMİK VE SİYASAL HAYATA KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	78
3.1 Çalışma Hayatı Verileri Üzerinde Ekonomik Katılımın Değerlendirilmesi.....	78
3.2 Genel ve Yerel Seçim Verileri Üzerinden Siyasal Katılımın Değerlendirilmesi.....	96
3.2.1 Genel Seçim Verileri Üzerinde Kadının Siyasal Temsili (2011-2018).....	97
3.2.2 Yerel Seçim Verileri Üzerinde Kadının Siyasal Temsili (1999-2019)	106
3.3 Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarında Kadının Durumu	109
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
KAYNAKÇA	121
ÖZGEÇMİŞ.....	141

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Grup Modeli Anagramı	39
Şekil 2: Elit (Seçkinci) Modelde Politika Süreci	41
Şekil 3: Süreç Modeli Döngüsü	42
Şekil 4: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması	65

TABLULAR DİZİNİ

Tablo 1: 1999-2014 Yerel Seçimlerinde Kadın Temsili.....	107
--	-----

GRAFİK DİZİNİ

Grafik 1: 2006 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	79
Grafik 2: 2007 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	80
Grafik 3: 2008 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	81
Grafik 4: 2009 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	82
Grafik 5: 2008-2009 Dönemlik İşgücü Verileri	83
Grafik 6: 2010 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	84
Grafik 7: 2011 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	85
Grafik 8: 2012 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	86
Grafik 9: 2013 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	87
Grafik 10: 2014 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	88
Grafik 11: 2015 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	89
Grafik 12: 2016 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	90
Grafik 13: 2017 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	91
Grafik 14: 2018 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	92
Grafik 15: 2019 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği	93
Grafik 16: 2006-2019 Yılları İşgücü Değerlendirme Grafiği.....	94
Grafik 17: OECD 2016 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri.....	95
Grafik 18: 2011 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği	97
Grafik 19: 2011 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği	98
Grafik 20: 7 Haziran 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği.....	98
Grafik 21: 7 Haziran 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği.....	99
Grafik 22: 1 Kasım 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği.....	100
Grafik 23: 1 Kasım 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği.....	102
Grafik 24: 2018 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği	103
Grafik 25: 2018 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği	104
Grafik 26: Genel Seçimler ve Kadın Temsili	105

KISALTMALAR DİZİNİ

AK PARTİ: Adalet ve Kalkınma Partisi

ASAM: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi

AYM: Anayasa Mahkemesi

AYUM: Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli

BM: Birleşmiş Milletler

BÜSAM: Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DD: Doğa Derneği

DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

EBRD: Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası

EK: Ekoloji Kolektifi

EML: Endüstri Meslek Lisesi

EYT: Emeklilikte Yaşa Takılanlar

HAK-İŞ: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HES: Hidroelektrik Santral

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

İŞKUR: Türkiye İş Kurumu

JGK: Jandarma Genel Komutanlığı

KDM: Kadın Dayanışma Merkezi

KPA: Kamu Politika Analizi

KSG: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MGK: Milli Güvenlik Kurulu
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MSB: Milli Savunma Bakanlığı
MÜSİAD: Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHAL: Olağanüstü Hal
SAREM: Stratejik Araştırmalar Etüt Merkezi
SETA: Siyaset, Ekonomi ve Toplumsal Araştırmaları Vakfı
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
STK: Sivil Toplum Kuruluşları
TASAV: Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TEB: Türkiye Ekonomi Bankası
TEMA: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TESEV: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUSİAD: Türk Sanayicileri ve İş adamları Derneği
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
WB: Dünya Bankası
WWF: Doğal Hayatı Koruma Vakfı
YAD: Yöneylem Araştırma Derneği
YSK: Yüksek Seçim Kurulu
YUM: Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli

GİRİŞ

18. yy anayasal gelişmelerin hız kazandığı ve yazılı anayasalar çağı olarak isimlendirilen dönem olmuştur. Önce 1776 Amerikan Devrimi ardından 1789 yılı Fransız İhtilali ile birlikte anayasal gelişmeler hızlanmış ve birtakım hakları düzenleyen yeni norm ve kanun sistematiği devreye sokularak hak ihlallerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır (Gönenç, 2013: 1075). Bu minvalde hazırlanan İnsan ve Yurttaş Haklar Bildirgesi okunmuş fakat bu bildirmede kullanılan dil cinsiyet eşitliğini barındırmadığı, insan kavramı için beyaz burjuva erkeklerini kapsayan bir tanım yaptığı ve kadınları kapsayan içerikten uzak olduğu için yeni gelişmelere zemin hazırlamıştır (Berktaş, 2004: 2).

İşte tam bu noktada 1791’ de Kadın ve Yurttaş Haklar Bildirgesi okunmuştur. Bu bildirgenin birinci maddesi: “Kadın özgür doğar ve erkeklerle haklar bakımından eşittir” şeklindedir. Kadın hakları bildirgesini okuyan Olympe de Gouges adlı Fransa’nın güneyinde doğan bir kadın günümüze kadar gelen kadın hakları mücadelesinin kıvılcımını yakmayı başarmıştır. 1791 yılında kadınların eşit politik ve yasal haklarını talep eden ve bu uğurda mücadele eden Cercle Social adlı derneğe katılmasıyla başlayan bu serüven Giyotinde idam edilmesiyle kendi adına son bulmuştur. Olympe de Gouges’in bildirmede de kullandığı kadın katılımının başlangıç hükmü sayılan ifade; “Kadına daracağına çıkma hakkı tanınıyor; öyleyse kürsüye çıkma hakkı da olmalıdır.” şeklindedir (Göztepe, 1996: 186).

1791 Kadın ve Yurttaş Haklar Bildirgesi ile başlayan kadın hakları mücadelesi Emekçi kadın hareketinin 8 Mart 1857 yılında başlaması ile devam etmiştir. 1908 yılının 8 Mart’ı ise 129 kadının yanarak can verdiği bir grev ile tarihin tekerrür ettiği kara bir gün olmuştur. 1910 yılında Kopenhag’da toplanan İkinci Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı’da 8 Mart “Dünya Kadınlar Günü” olarak kabul edilmiş ardından 1921 yılında Üçüncü Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı’da 8 Mart “Dünya Emekçi Kadınlar Günü” o tarihten bu güne kadar bir anma günü olarak devam etmektedir (Akdur, 2014).

1945 Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın kurulması sonrasında 1946 yılında BM Ekonomik Sosyal Konseye bağlı Kadının Statüsü Komisyonu kurulmuştur. Bundan sonra gelişmeler hız kazanmış ve 1952 yılında Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme, 1957 yılında Evli Kadınların Tabiiyetine İlişkin Sözleşme, 1967 yılında Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi, 1979 Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi imzalanmıştır. 1993 yılında Kadınlara Karşı Şiddetin

Önlenmesine Dair Bildirge üye devletlerde kadına şiddetin sınırlarını belirlemek, devletlerin şiddeti kınamasını, önlemesini, cezalandırmasını ve şiddete karşı mevzuatın geliştirilmesini sağlamak amaçlanmıştır. 2011 yılında Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) kabul edilmiştir (Ayata vd., 2010).

Dünyada kadına yönelik bu gelişmeler yaşanırken Türkiye’de kadının önemi, siyasal ve ekonomi alanındaki yerine değinmekte fayda vardır. Türk kültüründe kadının her alanda önemli bir yer tuttuğunu söylemek gerekmektedir. Türk aşiretlerinden Türk devletlerine kadar hemen hepsinde kadın beyin ya da hakanın yanında hatun olarak oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Sadece siyasal alanda değil ekonomik alanda da hatun birçok işi yöneten konumundadır (Gömeç, 1996: 89-90).

Özellikle Tanzimat Dönemi (1839) ile 2. Meşrutiyet Dönemi arasında kadınların doğrudan rol almadığı fakat erkek aydınlar tarafından savunularak kadın hakları noktasında kazanılan bazı haklar ve kaldırılan yasaklar söz konusu olmuştur. Bunlardan bazıları; 1845 yılından başlamak üzere kadınların cariye olarak satın alınmasının yasaklanması, 1856 Kız evlatların mirastan erkeklerle eşit olmasa da pay almaları kuralının esnetilmesi, 1869 yılında ilköğretimin hem erkekler hem de kadınlar için zorunlu olması ve 1869 yılında Terakki-i Muhaderrat’ın (Kadınlara yönelik ilk yayın) yayınlanması olmuştur. 1908 yılında ilk kadın derneği Cemiyet-i İmdadiye Fatma Aliye Hanım tarafından kurulur, 1913-1921 yılları arasında Kadınlar Dünyası dergisi yayınlanmış, Müdafaa-i Hukuk-i Nisvan derneklerinin kurulmuştur. Osmanlının işgalinin ve kurtuluş savaşının başlamasının ardından kadınların düzenlediği Bağımsızlık mücadelesi adına Kastamonu Mitingi (10 Aralık 1919) ve Sultanahmet Mitingi ile kadınlar bağımsızlık mücadelesinde aktif rol üstlendiklerini göstermişlerdir (Tekeli, 2017).

Cumhuriyet döneminde de kadının statüsünün arttırılmasına yönelik önemli gelişmeler olmuştur. 1926 yılında Türk Kadın Birliği Derneği kurulmuştur. Yine 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu’ndan uyarlanan Türk Medeni Kanunu kabul edilmiş ve kanunun birinci bölümünde kadın erkek eşitliğine yer verilmiştir. Bunlara ilaveten birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye’de kadının siyasal alanda yer almasına yönelik oldukça önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu çerçevede ilk olarak 1930 yılında kadınlara belediye seçimlerinde oy kullanma ve aday olma ve sonrasında 1933 yılında muhtarlık seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır. Son olarak 5 Aralık 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı Anayasal bir

hak olarak tanınmış ve Anayasal bir güvence sağlanmıştır. Bu bağlamda 1935 yılında yapılan seçimlerin sonucunda 18 kadın mecliste milletvekili olarak yer almıştır (Kırkpınar, 1999: 100-110).

Kadının siyasal hayata katılımına yönelik bu gelişmeler yaşanırken, ekonomik alana katılımına yönelik de gelişmeler olmaktadır. Türkiye'nin de onayladığı 06.06.1951 tarihli Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadınlar Arasında Ücret Eşitliği Hakkında 100 No.lı ILO Sözleşmesi (1967), 04.06.1958 tarihli Ayrımcılık (İş ve Meslek) hakkında 111 sayılı ILO Sözleşmesi (1967), 17.06. 1964 tarihli İstihdam Politikası Hk. 122 No.lı ILO Sözleşmesi (1977) imzalanmış ve kadının iş hayatında daha iyi şartlarda çalışması sağlanmıştır (Güngör, 2012: 271-282).

1980'lerin başında feminist hareketler başlamış, 1986 yılında Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmış ve Şirin Tekeli'nin öncülüğünü yaptığı feminist eylemler sonucu işbu sözleşmenin yürürlüğe konması için 3000'e yakın imzalı dilekçe toplanmıştır (Milliyet Gazetesi, 1986: 7).

Kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımına yönelik olarak Türk Medeni Kanunu'nda da bazı önemli değişiklikler olmuştur. 1990 yılında Kanunu'nun 159. Maddesinde düzenlenen; “evli kadının ev dışında çalışabilmek için kocasından izin alması gerekir” hükmü Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. 1993 yılında ise Medeni Kanun'un aile hukukundaki kadın-erkek eşitliğine aykırı hükümleriyle mal varlığı rejiminin değiştirilmesi için 100.000'den fazla imza toplanmış, bu mücadele 2001 yılında yapılan kanun değişikliği ile sonuçlanmıştır (Yüksel, 2014: 192-193).

Tüm bu sayılanlara ek olarak 2003 yılında İş Kanununda yapılan birtakım değişiklikler ile Avrupa Birliği yasal çerçevesine uygun olarak özellikle İLO sözleşmelerine uyum sağlanmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde ilk olarak kamu politikası kavramına yer verilmektedir. Sonrasında kamu politikasının tarihsel gelişimi, özellikleri, aktörleri ve yapım sürecinin nasıl işlediği derinlemesine irdelenmiştir. Son olarak kamu politikasının analizi ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Çalışma Bakanlığı ve İŞKUR'un faaliyet raporları incelenerek kadının ekonomik hayata katılımı sağlamaya yönelik hangi projelerin oluşturduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de kadın konusunda politika oluşturan resmi kurumlardan biri de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür. Bu nedenle yine ikinci bölümde Genel Müdürlüğün son dönemde hazırladığı stratejik planlar ve ulusal eylem planları incelenerek kadın politikasının nasıl şekilleneceği, Türkiye'nin kadına yönelik hedeflerinin ne olacağı analiz edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca mecliste gurubu bulunan siyasi partilerin tüzükleri, parti programları ve son genel seçim beyannameleri incelenerek kadın politikasına yönelik tutumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümde ise kadının siyasal ve ekonomik hayata katılımının sağlamaya yönelik olarak oluşturulan bu politikaların etkileri istihdam verileri ile temsil oranları üzerinden ayrıntılı bir biçimde analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışma hayatında kadının işgücüne katılımı ve işsizlik oranları dikkate alınarak ekonomik hayata katılımları, genel ve yerel seçimlerde temsil oranları dikkate alınarak siyasal hayata katılımları değerlendirilmeye çalışılmış; uygulanan politikaların ne kadar etkili olduğu tartışılmıştır.

Tezin Amacı

Son dönemde devletin ve siyasal partilerin kadını ekonomik ve siyasal hayata katmak için ne tür politikalar uyguladığını görmek çalışmanın ilk amaçlarından biridir.

Bu çalışmanın bir diğer amacı Türkiye'nin son dönemde uyguladığı politikaların etkileri bağlamında kadının ekonomik ve siyasal alanda ne kadar temsil edildiğini analiz etmektir. Bu çerçevede çalışma hayatı verileri, genel ve yerel seçim sonuçları incelenerek politikaların etkisi konusunda çıkarımlarda bulunulması amaçlanmaktadır.

Tezin Hipotezi

Türkiye'de son dönemde kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımını arttırmaya yönelik oluşturulan politikaların, istenilen sonucu yaratmadığı, kadının ekonomik ve siyasal hayattaki katılım düzeyini beklenen seviyelere ulaştırmadığıdır.

Materyal ve Yöntem

Bu çalışmanın birinci bölümü konu ile ilgili kitap, makale ve ilgili mevzuatın incelenmesi ile oluşturulacak kavramsal çerçeveyi içermektedir. Bu nedenle birinci

bölümün oluşturulabilmesi için literatür ve kaynak taraması yapılmıştır. Özellikle kadın politikası alanında yazılan tezler incelendiğinde tek bir partinin veya tek bir yerel yönetim biriminin politikalarının incelendiği görülmektedir. Ekonomik hayata katılım konusunda hangi politikaların uygulandığı bu politikaların işgücü verilerine yansıyor yansımadağı hakkında yakın zamanda bir tez çalışması yapılmamıştır. Bu çerçevede çalışmada geniş kapsamlı bir politika analizi yapıldığını söylemek mümkündür.

İkinci bölüm nitel araştırma yöntemlerinden dokümanların incelenmesi yöntemi ile ele alınmıştır. Çalışma Bakanlığı, İŞKUR ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün stratejik planları, faaliyet raporları ve eylem planları incelenerek ve siyasi partilerin tüzükleri, parti programları ve 2018 seçim beyannameleri incelenerek kadın politikasına dair çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölüm daha çok nicel veriler kullanılarak tablolar ve grafikler oluşturup kadının ekonomi ve siyasete katılımı ile alakalı sayısal veriler analiz edilmeye çalışılmıştır. Oransal olarak kadının ekonomik ve siyasal hayatta ne kadar var olduğu iş hayatına ve siyasal katılıma yönelik nicel verilerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kamu politikası hakkında bir kavramsal çerçeve oluşturabilmek için öncelikle belli kavramların ne anlama geldiğini ve bu çalışmada kavramların hangi anlamları ile kullanılacağı açıkça belirtilmelidir. Bu nedenle direk bir kamu politikası tanımı yapmak yerine “kamu” ve “politika” kavramlarının kelime anlamlarına bakarak bu kelimeleri hangi anlamda kullanılacağını açıklamak faydalı olacaktır. Kamu ve politika kavramları açıklandıktan sonra bir kamu politikası tanımı yapılarak devam edilecektir.

1.1 Kamu Politikası Kavramı

Kelime anlamı olarak “kamu”, Türkçede, hep, herkes, bütün manalarında kullanılmaktadır (Eyüboğlu, 1998: 370). Yine başka bir tanımda bir ülkedeki halkın tümü, halk, amme anlamına gelmektedir (Eryılmaz, 2017: 9-10). Kamu veya kamusal, insan faaliyetlerinin; toplumun ve devletin müdahalesi veya düzenlemesi gereken kısmıdır. Romalıların “res publica” olarak adlandırdığı “kamusal şey”, kamu hizmetinin görülmesi için gereken fiziki olanakları, bina ve teçhizatları anlatmak için kullanılır (Yıldız, 2011: 1). Bu çalışmada kamu kavramı “halk/amme hizmeti gören devlet kurumlarının tümü” manasında kullanılacaktır (Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, [TODAİE] 1988: 6).

İnsanlar gereksinimleri olan mal ve hizmetlerin bir bölümünü kendileri karşılarken bir bölümünü ise tarihsel süreçte oluşmuş kurumlar aracılığıyla karşılamışlardır. Yukarıdaki tanımın kullanılmasının sebebi tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkmış olan gereksinimlerin “kamu hizmeti” olarak adlandırılması ve bu hizmetleri karşılayan kurumların devlet çatısı altında “kamu kurumu” olarak nitelendirilmesidir (Şahin, 2015: 295-297).

Politika kavramının tanımlanması ise daha karmaşık ve daha fazla değişkeni bir arada barındıran bir tanımlama gerektirmektedir. Çünkü politika kavramının tanımlanması konusunda, Türkiye’de bazı anlam ikilemleri ve karmaşalar yaşanmaktadır. Günlük yaşantıda politika kelimesine iki farklı anlam yüklenmiştir. Bunlardan birincisi siyaset kelimesiyle eş anlamlı kullanılan ve ingilizce “politics” kavramına karşılık gelen anlamdır. İkinci anlam ise izlenen yol, yöntem ve uygulanan program kavramlarının karşılığıdır. Bu manada bir kullanım ise ingilizce “policy” kelimesine karşılık gelmektedir. Türkçe kullanımı “siyasa” şeklinde tanımlanmaktadır (Ergun, 2004 ; Karkın,2012; Yıldız, 2006,2007; Türköne, 2014: 29).

Politika kavramı; önüne getirilecek isimlerle farklı alanlardaki çalışmaları temsil edebilir. Ekonomi politikası, sağlık politikası, eğitim politikası ve uluslararası politika gibi örnekler çoğaltılabilir. Çalışma boyunca kullanılacak olan politika kavramı, bir tasarımı, kararı ve yöntemi belirten “policy” kelimesinin ifade ettiği anlamda kullanılacaktır. Dolayısıyla bu çalışmada kamu politikası kavramı içinde ele alınan politika kavramının temsil ettiği anlam ise karar alma süreçleri üzerindeki yönetimden daha çok, tasarlanan ve alınan bu kararları ifade edecektir.

Siyasi iktidarların birincil görevi, bir mütabakat zemini oluşturarak, toplumsal çatışmaları uzlaştırmak ve vatandaşların taleplerini karşılamaktır. Bu asli görevin yerine getirilmesi için kullanılan en temel araçlardan biri kamu politikasıdır. Bu bağlamda, resmi ve gayri resmi birçok aktörün biçimlendirilmesine müdâhil olmak istediği kamu politikalarının arka planında, toplumsal sorunları çözme ve halkın isteklerine cevap verebilme arzusunun olduğu iddia edilebilir (Yıldız & Sobacı, 2013: 17). İktidarlar, kamu yararını, ulusal çıkarları ve iktidarlarının devamlılığını dikkate alarak kamu politikası oluşturmaya çalışırken diğer tüm aktörler de ilgili oldukları alandaki kamu politikalarına etki etmeye ve çıkarlarına göre kamu politikası yapım sürecini etkilemeye çalışırlar. Bu ilişki modeline göre bir tanım yaparak başlayacak olursak kamu politikası toplumsal bölüşümü ve yeniden bölüşümü sağlayan kararlar bütünü olarak tanımlanabilir (Frohock, 1979: 11-15 Aktaran: Yıldız & Sobacı, 2013: 17).

Kamu politikası tanımlanırken dikkat edilmesi gereken nokta yapılan tanımların çeşitliliğidir. Bu nedenle mümkün olduğunca fazla ve çarpıcı tanımlara yer verilecektir. Akdoğan’a göre (2011: 75-98) kamu politikası, devletin yasalardan kaynaklanan otoritesinin bulunduğu herhangi bir konuda, yetkili olan kamu kurumu ya da görevlisi tarafından yapılan her türlü eylem ve işlemlerdir. Yukarıda yapılan tanım daha çok toplumsal çıkarların bölüşümüne yönelik iken Akdoğanın yaptığı tanımlama devletin otoritesi ve işlemleri çerçevesinde olmuştur. Yine devletin işlemleri çerçevesinde yapılan bir diğer tanımda kamu politikası, hükümetlerin ve kamu bürokrasisinin; yönetime ilişkin ortaya koyduğu her türlü eylem, işlem, tutum, davranış, planlama ve stratejileri kapsayan, hatta bazı durumlarda hükümetlerin ve bürokrasinin eylemde bulunmama durumunu dahi içine alan bir kavram olarak tanımlanmıştır (Nacak, 2015: 78).

Kamu politikasına yönelik yapılan en kapsamlı tanımları; Eyestone (1971: 18 Akt. Çelik, 2008: 43) bir devlet biriminin çevresiyle olan ilişkisi ve Dye (1987: 3 Akt. Çevik,

1998: 103) devletin yapmayı ve yapmamayı tercih ettiği şey olarak aktarmışlardır. Bu iki tanımlamaya göre bakıldığında kamu politikası aslında hükümetlerin çevreleriyle olan tüm ilişkilerini ve hareketlerini kapsarken diğer yandan hareketsiz kaldıkları durumu da kapsamaktadır. Burada “bilinçli” hareketsizliğin de bir politika olacağı vurgusuna dikkat çekilmektedir.

1.2 Kamu Politikasının Ortaya Çıkışı

Kamu politikası kavramı yerleşik ve işbölümüne dayalı örgütlenmiş toplum ile beraber ortaya çıkmıştır. Milattan Önce 21. Yüzyıl’da Mezopotamya’daki Ur şehrinde ilk yasalar ortaya çıkmıştır. Yine bir Mezopotamya krallığı olan Babil’de Hammurabi Kanunları yazıya geçirilmiştir. Çin’de Konfüçyüs ve Yunanistan’da Aristo’nun siyaset alanındaki eserleri de Milattan Önce yazılmış devlet otoritesine ve otoritenin kullanılmasına yönelik eserlerdir. Yukarıda bahsedilen eserler, kurallar ve yasalar erken dönemin ilk kamu politikası belgeleri sayılabilir (Dunn, 2004: 34; Radin, 2000: 11 Akt. Yıldız, Babaoğlu, & Şahin, 2016: 136).

Türk yönetim tarihi açısından bakılacak olursa kamu politikası kavramı Türklerin en eski yazılı kaynaklarından olan Orhun Yazıtları’na (Milattan Sonra 725) dayanmaktadır. Bu yazıtlar Göktürk kağanlarından ikisi olan Bilge Kağan ve Kültigin Kağan tarafından üçüncüsü ise vezir Tonyukuk tarafından yazılmıştır. Kamu yönetimi ve kamu politikası açısından eserlerdeki ana temalar; devlet adamlarının millete hesap vermesi, devlet ve milletin karşılıklı görevleri ve devlet işlerinde danışmanların görevleri olarak özetlenebilir (Ergin, 2003: 4-12). Yusuf Has Hacıp tarafından 1070 yılında kaleme alınmış “Kutadgu Biliğ”, Nizamül- Mülk tarafından 1078 yılında yazılan “Siyasetname”, Koçi Bey’in öncelikle IV. Murat’a (1631) ardından I. İbrahim’e (1640) sunduğu; Türk idare tarihine Koçi Bey Risaleleri olarak geçen risaleleri, Katip Çelebi’nin bütçe açıkları ve alınacak tedbirler hakkında toplanan divana sunduğu “Bozuklukların Düzeltmesinde Tutulacak Yollar” isimli eser ve bunlar gibi sayabileceğimiz birçok kaynak Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin toplumsal sorunlarına, devlet yöneticilerinin niteliklerine, halka hesap vermelerine, halkın ve devletin bir birlerine karşı sorumluluklarına ışık tutmaktadır (Yıldız, Babaoğlu, & Şahin, 2016: 146-148). Yukarıda sayılan eserlerden yola çıkarak gerek dünya medeniyetlerinde gerekse Türk devlet geleneğinde kamu politikası kavramının; toplumların birlikte yaşama alışkanlığı kazandığı, yerleşik devlet düzenine geçtikleri günden bu yana var olduğu söylenebilir.

Kamu politikası kavramının tarihsel kökenleri uygarlık tarihinin başlangıcına kadar uzanmasına rağmen, kamu yönetimi alanının bir alt başlığı olarak incelenmesinin 1950’li yıllara dayandığı görülmektedir. Bu yıllarda ağırlık kazanan çalışmaların temeli ise 1929 yılında bütün dünyayı etkileyen ekonomik krize uzanmaktadır (Nacak, 2015: 79). Kriz sırasında ve sonrasında kendilerini koruma altına almak amacıyla uygulanan, devletçilik politikaları nedeniyle devletlerin, hemen hemen her alana müdahale etmeye başladıkları görülmektedir. Böylece devletler müdahale ettikleri her alanda politika üretmek durumunda kalmışlardır (Köseoğlu, 2013: 4-7). Modern anlamda kamu politikası kavramının ilk ortaya çıkışı da bu süreçle başlamaktadır.

Refah devleti anlayışının müdahaleci yapısı kamu politikası kavramının hızla değişmesine sebep olmuş ve kamu politikasını politika biliminin bir alt disiplini haline getirmiştir. Kamu politikasının bir disiplin olarak ele alınması 1951 yılında D. Lasswell’in yayınladığı “Politika Oryantasyonu” isimli makalesine dayandırılmaktadır (Kayıkçı, 2013: 63). Eserde ortaya konulmak istenen asıl düşünce ise vatandaşlar ile yöneticileri ortak bir paydada birleştirmek için, bilimsel gerçeklikleri ilke edinmiş ve toplumsal sorunları tarafsız bir şekilde çözebilecek “Politika Bilimi” adında yeni bir bilim dalının gerekliliğidir (Özel, 2015: 17). Lasswell, refah devleti anlayışının her alana müdahale etmesiyle birlikte daha da büyüyen devlet bürokrasilerinin, vatandaşların beklentileri çerçevesinde, toplumsal sorunların saptanmasına ve çözüm önerilerine yönelik doğru politikalar geliştirmede daha başarılı yöntemler geliştirilebileceğini iddia etmektedir (Hekim, 2013: 47).

Lasswell, 1963 yılında yayınlanan Siyaset Biliminin Geleceği (The Future of Political Sciences) başlıklı kitabında politika analizinde kullanılacak yedi karar aşamasından bahsetmiştir. Bunlar, bilgi toplama aşaması, tavsiye aşaması, kanunlaştırma aşaması, çağrı aşaması, uygulama aşaması, değerlendirme aşaması ve sonlandırma aşamasıdır. Bilgi toplama aşamasında bilgi, eğilimler açısından organize ve analiz edilir, gelecek için tasarlanır ve politikanın hedefleri ve potansiyel alternatifleriyle ilişkilendirilir (Lasswell, 1963 Aktaran: Kayıkçı, 2013: 64).

ABD’de Lasswell tarafından ortaya çıkarıldığı kabul edilen kamu politikası kavramının, daha sonraki süreçte Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmaya başladığı, politika bilimi ve kamu yönetimi literatürlerinde yer bulduğu görülmektedir (Köseoğlu, 2013: 4-5). Başlangıçta sadece devletin temel fonksiyonları olan güvenlik, diplomasi, savunma, adalet gibi hizmet alanlarında kullanılan kamu politikası kavramı, refah devleti anlayışının da

etkisiyle, devletin politika ürettiği tüm alanlara sirayet etmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 42-46).

Bir disiplin olarak kamu politikasının Türkiye'deki gelişimi ise özellikle gelişmiş ülkelerden biraz daha farklı ve yavaş bir biçimde kendini göstermektedir (Nacak, 2015: 80).

Yazın olarak belli bir seviyeye gelinmesine rağmen Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadarki süreçte, Türkiye'de kamu politikası yöntem ve tekniklerinin geliştirilmesini ve kamu politikası disiplininin yaygınlaştırılmasını sağlayacak beş önemli fırsatın yakalanmış olduğu görülmektedir (Nacak, 2015: 81). Bunlardan ilki, kamu politikası disiplininin kurucusu olarak kabul edilen Lasswell'in de fikirlerinden etkilendiği ve kamu politikası disiplininin düşünsel temellerini oluştururken doğrudan yararlandığı Dewey'in eğitim politikası raporu hazırlamak üzere, 1924 yılında Türkiye'yi ziyaret etmesidir. İkinci fırsat ise, 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıdır. Üçüncü fırsat da, araştırmalarında kamu politikası teknik ve yöntemlerini kullanan yabancı bilim adamlarının 1950 ile 1965 yılları arasındaki Türk Sosyal Bilimlerine yaptıkları katkı ile yakalanmıştır. Buna bağlı olarak dördüncü fırsat da Yöneylem Araştırma Derneği'nin 1975 yılında Türkiye'de kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Beşinci ve son fırsat ise, kamu politikası yöntem ve teknikleriyle doğrudan ilintili stratejik planlama, yönetim, yönetimde şeffaflık ve bilgi edinme gibi uygulama ve yöntemlerin devlet kurumlarınca kullanımını yasal düzenlemelerle büyük ölçüde zorunlu kılınmasıdır. Bu gelişme ise Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 2002 yılında yürürlüğe girmesi ile sağlanmaktadır. (Akdoğan, 2011: 75-76).

Ancak ilk dört fırsattan yararlanılabildiğini söylemek mümkün değildir. Fakat Türkiye'deki siyasetçilerin, bürokratların ve devlet aygıtlarının içinde bulunduğumuz beşinci fırsatı iyi değerlendirerek, yapacakları yasal ve yapısal düzenlemelerle kamu politikalarının gelişimini hızlandırması, etkinliğini arttırması, daha demokratik ve işlevsel bir hale getirmeleri gerekmektedir (Nacak, 2015: 81).

1.3 Kamu Politikasının Özellikleri

Temel tanımlamaları yapılan kamu politikasının şahsına münhasır bazı özellikleri olduğu görülmektedir. Bu nedenle başlıca özelliklerinin vurgulanması, yukarıda yapılan tanımların desteklenmesi ve genişletilmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda kamu politikasının özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Çevik & Demirci, Kamu Politikası, 2015: 16-18), (Nacak, 2015: 81), (Yıldız & Sobacı, 2013: 18), (Akdoğan, 2011: 76-77),

(Babaoğlu, Kamu Politikası Analizine Yönelik Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve, 2017: 513-514).

- Kamu politikaları belli toplumsal sorunların çözüm beklentisi ışığında ortaya çıkmıştır. Tesadüfi kararlar değildirler (Özel, 2015: 19).
- Kamu politikaları oluşum süreçleri farklı olmasına rağmen ülkelerin yönetim biçimlerinden bağımsız olarak her ülkede gerçekleşen bir süreçtir (Çevik, 1998: 105).
- Büyük ve ani değişimler gözlenmediği sürece (doğal afetler, savaşlar, işgaller) belli bir süreç dahilinde oluşurlar.
- İdarenin yaptığı, yapmadığı veya yapmamayı tercih ettiği tutumların tümü işleyen sürecin bir parçası ve kamu politikasının kendisi olabilir.
- Kamu politikaları devletin birincil aktör olduğu kararlar bütünü olarak görünür. Politika yapım sürecinde parlamento ve bürokrasi başat güç olarak algılanır. Bu nedenle kamu politikaları özel sektör politikalarından ayrılmaktadır (Akdoğan, 2011: 77-78).
- Kamu politikaları birçok aktörün etkilediği ve etkilendiği devlet ile halk arasındaki en önemli yönetim sürecidir. Gelişmiş demokrasilerde politika talebinin halktan geldiğini söylemek mümkündür. Yine bu tarz yapılarda sivil toplum kuruluşları, medya ve sosyal medya gibi yeni unsurlar sürecin her safhasında etkin rol oynamaktadırlar.
- Kamu politikalarının en belirgin özelliklerinden biri de bağlayıcı ve kısıtlayıcı kararlar olmasıdır. Devletin çıkardığı her bir yasa bir politikanın sonucu olarak düşünülürse ve yasalar her devlet için bağlayıcı nitelik taşıyorsa kamu politikaları da aynı oranda bağlayıcılığı olan kararlardır.

Yukarıda belirtilen birkaç ana özellik ekseninde kamu politikası ile ilgili toplumsal sorunlara çözüm olarak üretilen, birçok aktörü ve süreci içinde barındıran, çıkarların paylaşılmasını sağlayan, bu şekilde toplumsal dengeyi sağlayan, bağlayıcı kararlar bütünüdür denilebilir.

1.4 Kamu Politikasının Aktörleri

Politika yapmakla yükümlü organlar veya kamu politikasının diğer aktörleri politika yapım sürecine doğrudan katılabilecekleri gibi dolaylı olarak politika sürecini

etkileyebilirler. Burada aktör kavramı uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel politikaları belirleme ve etkileme gücüne haiz olan kimseleri ifade etmektedir. Bu bağlamda kamu politikası aktörleri, siyasi parti üyelerinden, devlet memurlarına, meclis üyeleri ve çıkar gruplarına kadar açılan geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir (Gedikkaya, 2016: 144).

Politika yapım süreci resmi ve gayri resmi aktörlerin birbirlerini etkiledikleri bir süreçtir. Yapılan kamu politikası çalışmalarının genel eğilimi aktörleri resmi ve gayri resmi aktörler olarak ikiye ayırarak incelemek yönündedir (Çevik & Demirci, 2015; Özel, 2015; Gedikkaya, 2016). Kamu politikasının resmi aktörleri; Parlamento, hükümet, bürokrasi ve yargı kurumlarıyken, gayri resmi veya sivil aktörleri; siyasi partiler, bireyler (seçmen ve vatandaş), baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları, medya ve uluslararası STK ve kuruluşlardır (Gedikkaya, 2016: 144). Özel (2015: 34-36) çalışmasında gayri resmi aktörlere; politika girişimcileri, danışmalar ve düşünce üretim kuruluşları gibi lobcilik faaliyetleri yürüten yeni aktörleri de eklemiştir.

1.4.1 Kamu Politikasının Resmi Aktörleri

Resmi aktörler devlet içinde bulunan veya devletle bağı bulunan kurumları ifade etmek için kullanılmaktadır. Devlet içinde rol alan resmi aktörler; yasama (parlamento), yürütme (hükümet, kamu bürokrasisi) ve yargı (mahkemeler ve yüksek mahkemeler) organları şeklinde sıralanabilir (Çevik & Demirci, 2015: 71-72).

1.4.1.1 Parlamento

Parlamentolar, farklı toplumsal kesimlerin çıkarlarını uzlaştırmak, ülkenin önceliklerini tartışırken, içlerinden geldikleri halkın temsilciliğini yapmak amacıyla oluşturulmuş demokratik yapılardır (Özel, 2015: 33). Demokrasinin en önemli kurumlarından birisi olan parlamentolar; kanunların hazırlanmasından, kabulüne, değiştirilmesinden, kaldırılmasına kadar en kritik görevi üstlenmektedirler (Nacak, 2015: 96).

Gelişmiş demokrasilerde kamu politikasının konusu olabilecek bir toplumsal sorun, beklenti, ihtiyaç veya talep toplum gündemine gelmiş ve kalıcı olmuşsa gerek resmi gerek sivil kurumlar tarafından devlete (hükümet veya kamu kurumlarına) iletir. Hükümet konuyu gündemine alır ve bürokrasi ile birlikte çözüm yolları üretmeye çalışır. Eğer gündeme alınan konu yasal bir düzenleme gerektiriyorsa meclis komisyonları konu üzerine çalışıp bir tasarı

haline getirir ve meclis gündemine sunar (Çevik & Demirci, 2015: 72). Birçok ülkede konunun gündeme gelmesi ve sonuca ulaşması yukarıda aktarıldığı şekliyle gerçekleşmektedir. Bu sürecin tamamlanması ile kamu politikası kesin olarak ortaya çıkmış olur (Çakın, 2008: 60-67).

Teorik olarak bakıldığında parlamentolar kamu politikası yapımı açısından en önemli aktörler arasında sayılırlar da pratikte parlamentoların etkinliği tartışmalı bir konudur. Günümüzde parlamenter rejimlerde yürütmenin yasama üzerindeki etkinliği yadsınamaz bir gerçektir. Bir partinin çoğunluğun oyunu alarak iktidar olması durumunda yani parlamentoda yasa çıkarabilecek üstünlüğü sağlaması durumunda yukarıda bahsedilen durum had safhaya ulaşmakta ve yürütme organı yasamanın birçok işlevini üstlenmektedir (Nacak, 2015: 97). Diğer yandan parlamentoda üstünlük sağlayan partiler komisyonlarda da aynı şekilde üstünlük sağlamakta ve çıkarılacak birçok yasayı, kanun teklifi şeklinde değil kanun tasarısı şeklinde gündeme getirmektedir. Bu durum, yasaların muhalefetin dışarıda bırakılarak hazırlanmasına sebep olmakta ve parlamentonun etkinliğinin tartışılmasına sebep olmaktadır (Özkoç, 1969: 64-65).

Parlamentolar bu noktada sadece kamu politikasının oluşturulması için gereken şekil şartlarını sağlamakla yükümlü hale gelmektedirler. Politikanın yasal çerçevesini oluşturmak ve meşruiyet zeminini hazırlamak dışında önemli bir fonksiyonları kalmamaktadır (Yıldız & Sobacı, 2013: 20). Yasama ve yürütme gücü burada tek elde toplanarak hükümetlerin icra ettiği bir faaliyete dönüşmektedir.

1.4.1.2 Hükümet ve kamu bürokrasisi

Ülkelerin gündemine dair önemli kararların hükümet tarafından alındığı ve alınan kararların uygulanmasının da kamu bürokrasisi (askeri ve idari) tarafından yapıldığı düşünüldüğünde hükümetler, kamu politikasının hem karar alıcısı hem uygulayıcısı olarak en önemli aktör rolündedir (Çevik & Demirci, 2015: 73-74).

Hükümetlerin en temel aktör olmalarının temel sebebi yürütme yetkisini fiilen kullanmaları ve kamu bürokrasisini yönlendirmeleridir. Bunun yanında literatürümüze yeni girmiş Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi örneğinde olduğu gibi, yasama organının yetkilerini de kullanma imkanları vardır (Eryılmaz, 2017: 137-138).

Türkiye’de Nisan 2017’de yapılan sistem değişikliği ile hükümet kavramı değişikliğe uğramış ve tekçi yürütme diye adlandırılabilir “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” yürürlüğe girmiştir. Yani eskiden hükümet kavramını, Cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu olmak üzere iki ayrı yapı ifade ederken artık Cumhurbaşkanı ve ona bağlı çalışan bakanlar hükümet kavramının karşılığını oluşturmaktadırlar. Böylece kamu politikası oluşturma ve bu politikaları yürütme yetkisi Cumhurbaşkanı’na verilmiştir. (Eryılmaz, 2017: 135).

Nacak (2015: 99) çalışmasında hükümetlerin içyapısının kamu politikalarının oluşturulması noktasında son derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü hükümetlerin içyapısının niteliği, gerçekte kamu politikalarının kim tarafından belirlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bugün ülkemizin adapte olmaya çalıştığı sistemde Cumhurbaşkanı hem hükümetin başı hem de bir siyasi partinin genel başkanlığı görevini birlikte yürütebilmektedir (Gözler, 2017). Bu durumda Cumhurbaşkanı milletvekillerini de belirleme yetkisine sahip olacağından parlamento üzerinde nasıl bir etkisi olacağı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Özellikle Cumhurbaşkanı’nın partisi ile meclis çoğunluğunu kazanan partinin aynı olması durumunda, birçok politikanın belirlenmesinde Cumhurbaşkanı’nın doğrudan etkili olduğu, hatta zaman zaman parlamentodan çıkacak yasaları dahi doğrudan belirleyebildiği görülmektedir. Ayrıca üst kademe kamu yöneticilerinin de Cumhurbaşkanı tarafından atanmasının, kamu politikası üzerinde nasıl bir etki yaratacağı ilerleyen süreçte gözlemleyebileceğimiz bir durumdur (Eryılmaz, 2017: 291).

Kamu politikasında hükümetin aldığı kararlar ne kadar önemliyse kamu bürokrasisinin bu kararları yürütmedeki başarısı da o kadar önemlidir. Türkiye gibi ülkelerde atanmış bürokratik yapılar kamu politikalarının hem yapım hem de yürütülmesi sürecinde bazen siyasilerinde üzerinde bir rol oynamaktadırlar (Çevik & Demirci, 2015: 74). Eryılmaz (2017: 251) bu yönüyle kamu bürokrasisini devlet yönetiminin ve kamu politikasının ortağı olarak tanımlamaktadır.

Kamu kurumları ve görevlileri kamu politikalarının şekillenmesindeki teknik alt yapı unsurunu oluşturdukları gibi aynı zamanda şekillenen politikaların uygulanması noktasında da en ağır yükü üstlenmektedirler. Bu yönüyle mecliste oluşturulan komisyonların ve meclisin kendisinin kamu politikalarının formüle edilmesinde idari ve askeri bürokrasiye bağlı oldukları bir gerçektir. Türk kamu yönetiminde temel konularda askeri bürokrasinin de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) yoluyla etkin rol oynadığı bilinmektedir. Geçmişten günümüze

kadar azalarak da olsa devam eden askerin ülke yönetimindeki etkisi, tavsiye niteliği taşıyarak devam etmektedir (Özel, 2015: 33; Eryılmaz, 2017: 251; Demir, 2011a: 63-64; Yıldız & Sobacı, 2013: 20).

Bu etkinin en aza indiği dönem 15 Temmuz 2016 sonrası dönemdir. 15 Temmuz darbe girişiminin halkın büyük gayreti ile savuşturulmasının ardından, askeri bürokrasinin sivil bürokrasinin yakın yönetim ve denetimi altına alınması, sivil yönetim adına bir fırsat oluşturmuştur (Eryılmaz, 2017: 291). Bu sayede Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığının İç İşleri Bakanlığı (KHK/668 5/23 md.) ; Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin, Milli Savunma Bakanlığı yönetimine geçtiği görülmektedir (KHK/6756 36 md.).

Türkiye’de politika yapım ve uygulama sürecinde idari bürokrasinin etkin bir rol üstlendiği söylenebilir. Bunun yanında Türkiye’de yönetim anlayışı tepeden aşağıya örgütlenmiş katı ve merkezîyetçi yapıdadır. Bu nedenle politika yapım sürecinde idari bürokrasinin etkin olması anlaşılabilir bir durumdur. Bu bağlamda kamu politikaları toplumun isteklerine göre şekillendirilmesi beklense de bazı geleneksel özelliklerden dolayı bu beklenti karşılanamamaktadır (Çevik & Demirci, 2015: 75).

Geleneksel kamu yönetimi anlayışının uygulandığı son dönemlere kadar gerek siyasiler gerekse bürokratlar, söylem olarak vatandaş ile karşılıklı bir ilişki modelini savunsalar da uygulamada politikaların karar alma süreçlerine vatandaş katılımını uygun görmemektedirler. Vatandaş katılımını, politikanın yapım ve uygulama sürecini yavaşlatacak, maliyetleri arttıracak ve çatışma ortamı yaratacak bir yöntem olduğunu savunmaktadırlar (Genç, 2012: 77).

Son dönemlerde yaşanan bilgi teknolojilerindeki gelişme ve eğitim seviyesindeki artış, her türlü bilgi ve belgeye ulaşımı kolaylaştırmıştır. Bürokrasinin kapalı ve tutucu yapısını kıran bu gelişmeler tek bir konuda olan uzmanlaşmayı da azaltmıştır. Bu durum hem siyasilerin teknik konularda bürokrasiye olan bağımlılığını azaltmış hem de vatandaşın bürokrasi karşısındaki rolünü değiştirmiştir (Nacak, 2015: 102). Vatandaşın süreci takip etmesi kolaylaştığı için günümüzde daha geniş katılımlı ve vatandaş taleplerini gündeme alma odaklı bir kamu politikası süreci yaşandığı söylenebilmektedir.

1.4.1.3 Yargı

Yargı organları var olan yasalar dahilinde yasama ve yürütmenin hukuka uygun hareket edip etmediklerine karar veren yapılardır (Özel, 2015: 33). Kamu politikası oluşturulurken yasama veya yürütme organının, yasalarla veya yönetmeliklerle şekillendirdiği bir kamu politikası yargıya taşınmışsa ve yargı bu politika hakkında iptal kararı vermişse, ilgili politika yok sayılmaktadır (Çevik & Demirci, 2015: 73).

Yargı mercilerinin bu yetkisi anayasal bir güvenceye dayanmaktadır. Kamu politikalarını ister yasama organlarının aldığı kararlar olarak görelim, ister idari birer işlem olarak adlandıralım, her iki durumda da anayasa yargı organlarına bir denetim hakkı tanımıştır. Anayasanın 125. Maddesinde: “İdarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açıktır.” denilmektedir (Nohutçu, 2013: 21). Yine anayasanın 148. Maddesinde: “Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler...” ifadesi yer almaktadır (Nohutçu, 2013: 23). Bu iki madde hem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin(TBMM) hem de kamu politikasının uygulayıcısı olan idarenin bu politikaları yürütürken yargı denetimine tabi olduklarını göstermektedir.

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Bölge İdare ve İdare Mahkemeleri kamu politikası sürecinde rol oynayan yargı mercileridir. Anayasa Mahkemesi, TBMM de kabul edilen yasaların Anayasaya uygunluğunu denetlediği için bir yasayı iptal etmesi durumunda ilgili düzenleme yürürlüğe girmez. Aynı şekilde Danıştay ve İdare Mahkemeleri bazen önemli hükümet veya kamu kurumu kararlarını iptal edebilir. Bu durumda ilgili politikanın uygulanması yarım kalabilmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 73).

Yakın zamanda özellikle Danıştay verdiği iptal kararları ile gündeme gelmektedir. Örneğin Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin 17. Maddesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın 26 Mayıs 2017 tarihli ve 30077 sayılı yönetmeliği ile; “...Bakanlık inceleme değerlendirme sürecinde gerekli görülmesi halinde yetkili kurum/kuruluşlardan görüş isteyebilir. Otuz (30) takvim günü içerisinde görüş bildirmeyen kurum/kuruluşun görüşü olumlu kabul edilir.” şeklinde değiştirilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017). Ancak Ekoloji Kolektifi Derneği davacı sıfatıyla yönetmeliğin iptali için dava açmış ve temyize giden davada Danıştay yönetmeliğin değiştirilen 8. Maddesi hakkında yürütmeyi durdurma kararı almıştır (Danıştay, 2018/177; Ekoloji Kolektifi Derneği, 2018). Bir kararın mahkeme

tarafından durdurulabildiği gerçeği yargı mercilerinin kamu politikası sürecinde bir aktör olduğunun kanıtı niteliğindedir.

Hiç şüphesiz son zamanlarda en çok tartışılan Danıştay kararlarından biri de andımız kararı olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (2013/28789) düzenlediği yönetmelik kapsamında "andımız" ilköğretim kurumları yönetmeliğinden çıkarılmıştır. Ancak 2013 yılında başlayan dava süreci bu yıla kadar devam etmiştir. Hala temyiz hakkı saklı bulunmakla beraber, Danıştay (2018/2319) sayılı kararında değişikliği öngören yönetmeliğin iptaline karar vermiştir. Temyiz hakkı saklı bulunduğu bakanlık henüz yeni bir düzenleme yapmamaktadır. Buna rağmen yargının kamu politikasındaki rolü bu iptal kararı ile net bir şekilde görülmektedir.

Bu kararlar her ne kadar yargının etkin bir kamu politikası aktörü olduğunu kanıtlar nitelikte olsa da göz ardı edilmemesi gereken bazı gerçekliklerde vardır. Örneğin yargı sürecinin uzaması kamu politikasının uygulanması noktasında sorunlara yol açabilmektedir. Bu noktada verebileceğimiz en önemli örnek Artvin'in Şavşat ilçesinde yapılan Susuz Hidro Elektrik Santrali (HES)'dir. Artvin'de 74 kişi tarafından HES'e karşı yürütmeyi durdurma ve iptal davası açılmış, yerel mahkeme tarafından "davanın zamanında açılmadığı" gerekçesiyle reddine karar verilmiştir. Karar temziye götürülmüş ve Danıştay 14. Dairesi kararı bozmuştur. Yerel mahkeme kararını sürdürmekte ısrar etmiş davacılar Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'na ikinci temyiz başvurusunda bulunmuşlardır. Yerel mahkemenin davayı üstlenmesi için karar çıkmıştır. Ancak süreç 2011 yılından beri işlediği için Susuz HES projesi tamamlanmıştır (Usta, 2018). Mahkemenin projeyi iptal etmesi durumunda yapımı tamamlanın HES'in ne olacağı soru işaretidir.

Bir diğer gerçek yargı organlarının kamu politikası sürecinde doğrudan aktör olmadığıdır. Bir yargı makamının kamu politikasının aktörü olabilmesi için önce o politikanın yargıya taşınması gerekmektedir. Yani yargı mercileri sürecin her aşamasında yer alan bir aktör değildir. Sadece kendilerine intikal eden davalar üzerinden karar verebilen bir aktör konumundadır. Yine yargı merci kendisine intikal eden davalarda yeni politika önerilerinde bulunamamaktadır. Diğer resmi aktörler (özellikle hükümet) politika yapım ve uygulama sürecinde sorunlarla karşılaşmaları durumunda alternatif yollar ve çözüm önerileri üretebilirken yargı sadece yasalar çerçevesinde inceleme yapabilmektedir. Bu nedenlerle yargının kamu politikası sürecinin doğrudan aktörü olarak değil, gerektiği

zamanlarda ve belli sınırlılıklarla sürece dahil olan bir aktör olarak tanımlanmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir (Nacak, 2015: 105).

1.4.2 Kamu Politikasının Gayr-i Resmi (Sivil) Aktörleri

Kamu politikası sürecinde yasama, yürütme ve yargı gibi devlete ait kişi ve kurumların etkisi kadar gayr-i resmi aktörlerin de etkisi vardır. Devlet ile organik bir bağı bulunmayan bazı kişi ve kurumlar bu sürece dahil olma çabasındadırlar (Çevik & Demirci, 2015: 75). Parlamenterleri ve hükümeti seçen, seçmenler yani halktır. Bu seçimlerde kimlerin aday olacağına siyasî partiler karar vermektedir. Çıkar grupları ve STK'lar seçilmişler üzerinde lobi faaliyetleri yürütmektedir. Bir konunun sorun olarak ülke gündemine gelmesinde medyanın büyük bir rolü vardır (Kavak, 2016: 106). Bütün bu aktörler, aslında politika yapımına kimi zaman doğrudan kimi zaman da dolaylı olarak katkı sağlamaktadır. Yine politika girişimcileri, düşünce üretim kuruluşları ve politika danışmanları kamu politikası sürecinin gayr-i resmi aktörleri arasında sayılmaktadırlar (Nacak, 2015; Özel, 2015). Bu aktörlerin rol ve katkıları aşağıda değerlendirilmektedir.

1.4.2.1 Siyasal partiler

Çoğulcu demokrasilerde, demokrasinin en önemli kurumları siyasal partilerdir. Birçok açıdan ülkedeki çeşitli etnik, dinî, kültürel, sosyal ve ekonomik grup ve tabakaların en yüksek oranda temsil edildiği örgütlerdir. Bu yönüyle siyasî partiler, kamu politikalarının oluşturulmasında çok önemli bir işlev ifa etmektedirler (Kavak, 2016: 106).

Siyasal partiler kamu politikası açısından bakıldığında toplum ile devlet arasında bir köprü görevi görmektedirler. Toplumun her bir kesimi, kendi ideolojik, etnik, dini ve ekonomik çıkarlarını devlete iletmek için kendisine yakın bulduğu siyasal partiyi aracı olarak kullanma amacı güder. Bunun yanında devlette kamu politikalarına toplumsal dayanak hazırlamak ve destek bulmak için siyasal partileri bir köprü olarak kullanmaktadır (Kapani, 2009: 182).

Demokratik ülkelerde siyasal partiler, seçmenlerin istek ve taleplerini politika gündemine taşıyan temel araçlardır. Siyasal partiler bu rollerini ya iktidar olarak ya da muhalefet partisi olarak yerine getirmektedirler (Demirhan, 2016: 60). Siyasal partiler devleti yönetme isteği olan kurumlardır. Bu talepleri iktidara geldikleri zaman gerçekleşmiş olur ve gerek yasama içerisinde gerekse yürütmede faaliyetlerini yürütmektedirler. Diğer

yandan iktidar olamayanlar muhalefet görevini parlamentoda sürdürerek siyasal hayata devam ederken, hiç seçilemeyenlerde toplumun içinde varlıklarını sürdürmektedirler (Çevik & Demirci, 2015: 76).

İktidar partileri, kamu bürokrasisinin belirlenmesinde de pay sahibidirler. Özellikle üst düzey yöneticilerin hükümet tarafından atanması kamu politikası sürecinde siyasal partilerin ne kadar önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Politikaların teknik açıdan hazırlayıcısı bürokratlar olduğundan ve bu bürokratlar seçilmişlerin emrinde çalıştıklarından sürecin en siyasal partiler sürecin en önemli aktörleri haline gelmektedirler (Altunok, 2016: 167-168).

Siyasal partilerin, ülkenin her yerinde örgütlenmiş ve halkın büyük kesimini etkisi altına almış olmalarından dolayı, her faaliyetlerinin gerek kendi örgütleri gerekse de medya kuruluşları tarafından sıkıca takip edildiği görülmektedir. Aslında tam da bu özellikleri sayesinde kamu politikasının oluşturulma sürecinde en önemli aktör rolünü üstendikleri bir gerçektir. Toplumsal sorunun gündeme getirilmesinin kamu politikası sürecinin ilk aşamalarından olduğu düşünüldüğünde siyasal partiler sorunu gündeme getirme imkanı en yüksek kurumlardandır (Nacak, 2015: 107).

Siyasal partiler bir politikayı oluştururken toplumsal duyarlılığı referans alma eğilimindedirler. Örneğin bedelli askerlik konusunda çıkarılan yasa metninin ilk cümlesinde “toplumsal talep” vurgusu yapılmaktadır (Askerlik Kanunu, 2018: 2-3 md.). Özellikle bedelli askerliğin iktidar partisinin bir seçim vaadi olarak gündeme gelmesi ve toplumun genelinin bedelli askerlik konusunda istekli davranması bu yasanın çıkarılmasında etkili olmuştur.

Yine siyasal partilerin kamu politikasına katılmalarını daraltan bir diğer unsur, parti içerisindeki güç dengelerinin ve işleyişin yapısıdır. Türkiye siyasal partilerin liderler veya onların çevresindeki üst düzey yöneticiler tarafından yönetildiği görülmektedir. Partilerin tüm organlarında gerek liderin gerek bu üst düzey yöneticilerin kesin hakimiyet sağladığı açıktır (Çevik & Demirci, 2015: 76-77). Öyle ki, parti politikaları ile programları dahi çoğu zaman, lider veya birkaç üst düzey yöneticinin düşünce ve görüşleri çerçevesinde oluşturulmakta temsil edilen toplumsal grubun talep ve beklentileri dikkate alınmamaktadır. Siyasi partilerin bu merkezîyetçi tutumları ve lider odaklı bir yönetim anlayışına sahip olmaları, halkın siyasal partiler aracılığıyla yönetime katılma alanları ciddi şekilde daralmaktadır (Nacak, 2015: 108).

1.4.2.2 Bireyler (Seçmenler-Vatandaşlar)

Bireylerin kamu politikasına katılabilmemesinin ilk şartı, demokratik bir toplum ve devlet düzeninin olması şartına bağlıdır. İdeal demokrasi modeli ise ergin her bir bireyin doğrudan demokrasiye katılmasını öngörür (Kapani, 2009: 151). Ancak günümüz toplumlarının doğrudan demokrasinin uygulanması imkansızdır. Bu nedenle Kapani'nin (2009: 152) "partiler demokrasisi" olarak da adlandırdığı temsili demokrasi modeli alternatif olarak doğmuştur. Burada önemli olan sistemin halka dayalı olmasıdır (Çevik & Demirci, 2015: 78).

Devletlerin ve kamu yönetimlerinin var oluşlarının gerçek sebebi ve meşruiyetlerinin de asıl kaynağı vatandaşlardır. Bu nedenle devleti yöneten kadroların tümü, aldıkları kararları ve oluşturdukları politikaları bir şekilde halka dayandırmak ve halkın onayını almak durumundadırlar (Yıldız & Sobacı, 2013: 21). Çünkü vatandaşlar başta seçimler olmak üzere, bir takım demokratik yöntemler ve yönetime katılım mekanizmaları aracılığıyla kamu politikasına ilişkin tercihte bulunanları belirleme ve onları etkileme imkanına sahiptirler (Özel, 2015: 34).

Her bir bireyin tek başına kamu yönetimini ve kamu politikalarını etkileyeceği fikri çok gerçekçi olmayabilir. Ancak seçimler yoluyla seçmenlerin siyasal gücün kullanılmasında ve kamu yönetiminin işleyişinde önemli bir rol oynadığını söylenebilir. Bu noktada sorun temsili demokrasilerde seçimlerin belli aralıklarla yapılmasıdır. Halk bir kere oy verdiği iktidarı bir sonraki seçime kadar denetleme veya yönlendirme şansına sahip değildir. Seçilmiş bir iktidarın değiştirilmesi veya ikaz edilmesi ancak dört veya beş yıl sonraki seçimde mümkün olmaktadır (Çevik & Demirci, 2015: 78).

Temsili demokrasinin yukarıda bahsedilen özelliği nedeniyle bir kez iktidarı eline alan ve yönetme gücüne haiz olan resmi aktörler, kamu politikasının oluşturulması sürecine vatandaşları mümkün olduğunca dahil etmeme eğilimi göstermektedirler (Nacak, 2015: 109). Buna refleks olarak vatandaşlar da örgütlenme ve baskı grupları oluşturma çözümünü bulmuştur. Uzun aralıklarla bir oy kullanmanın etkili olunmayacağı tahmin edilebilir bir durumdur. Ayrıca vatandaşlar çoğu zaman kamu politikasının siyasi ve idari süreçleri hakkında yeterli bilgiye sahip olamazlar. Ancak kendilerine yansıyan boyutlarına hakim olmakta kamu politikasına etki edebilmek veya yönlendirebilmek için yeterli değildir. Bu

bağlamda modern demokratik toplumlarda hükümetler üzerinde etkin olabilmenin yolu baskı grupları oluşturmaktan geçmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 79).

Özellikle 1980 sonrası dönemde bilgi iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve eğitim düzeyinin artması devlet-vatandaş ilişkisini değiştirmiştir. Halkların bilinç düzeyleri ve direnme güçleri arttıkça dünya genelinde yaygınlık gösteren örgütlü toplum modeli, yine teknolojik gelişmenin etkisiyle küresel bir hal almaya başlamıştır (Şahin, 2018: 428-429). Bu bağlamda bakıldığında hem devletin vatandaşa karşı tutumu belli ölçüde değişmiş hem de vatandaşlar, devletin kamu politikalarına yönelik kararlarına karşı durarak hak aramaya başlamışlardır. Halkın isteklerini daha belirgin şekilde dile getirmesi kendi istedikleri doğrultuda kamu politikası oluşturulmasına olanak sağlamıştır (Nacak, 2015: 110). Son günlerde Fransa’da yaşanan “sarı yelekliler” eylemleri sivil halkın neler yapabileceğine en büyük örnektir. Hiçbir kurumsal yapılanma yokken küçük bir halk hareketi bugün Fransa’nın %80’inden destek bulur hale geldi ve Cumhurbaşkanı Macron’a geri adım attırmıştır. Akaryakıt zamlarına tepki olarak başlayan ve birkaç yol kapatma eyleminden ibaret olan hareket birden hükümet binasına uzanan bir eylemler yumağına dönüşmüştür (Tayla, 2018).

Bu eylemler vatandaşın sabrı son raddeye gelindiğinde, toplumun birçok kesimini ortak bir noktada birleştirerek kamuoyu oluşturma yoluna gittiğini göstermektedir. Geleneksel dönemde çok aktif bir biçimde kamu politikasına katılım sağlamayan ve pasifize olan vatandaşlar günümüzde karar alma süreçlerine daha aktif bir şekilde katılmaya gayret göstermektedirler. Ayrıca doğrudan katılım sağlayamadığı durumlarda ise, dolaylı yollara başvurarak süreçleri büyük ölçüde etkilemeye ve yönlendirme gayretinde oldukları görülmektedir (Nacak, 2015: 111).

Vatandaşların kamu politikası oluşturulma sürecine katılımı, kamu politika sürecinin etkinliğini ve verimliliğini arttırmaktadır. Vatandaş kamu politikasını benimseyeceği ve sahipleneceği için, toplumsal soruna yönelik çözüm süreci daha kolay işleyen bir süreç haline gelecektir. Politikanın etkili olmasının yanında meşruiyetinin sağlanması noktasında da vatandaş katılımı oldukça önem arz etmektedir (Genç, 2012: 54).

1.4.2.3 Baskı grupları (STK’lar)

Günümüzde politika sahnesinin birincil aktörleri siyasi partiler olmasına rağmen sahnede yalnız olduklarını söylemek gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Siyasi partiler

dışında politika sahnesinin etkin gruplarından biri de yaygınlaşmış ifade ile “baskı gruplarıdır” (Kapani, 2009: 211). Baskı grupları, ortak menfaatler etrafında birleşmiş bu ortak menfaatleri korumak ve gerçekleştirmek için siyasal otorite üzerinde baskı yapmaya çalışan örgütlü gruplar olarak tanımlanabilmektedir (Özel, 2015: 34).

Kamu politikalarının oluşturulmasında ve uygulanmasında en önemli aktörlerden biri baskı gruplarıdır. Özellikle modern toplumsal örgütlenmelerde, demokratik yönetimin gereği olarak vatandaş taleplerinin devlete iletilmesi önemlidir. Bu noktada taleplerin devlete iletilmesinde öncülük yapan toplumsal kurum baskı gruplarıdır (Çevik & Demirci, 2015: 79).

Göksu ve Bilgiç’ e göre (2003: 54) işçi örgütlenmeleri, tarım ve ticaret alanındaki örgütlenmeler, işveren örgütlenmeleri ve her türlü toplumsal örgütlenme baskı grubu olarak adlandırılabilir. Bu modern toplumun örgütlenme biçiminin modern bir sonucudur. Her örgüt ilgi alanına, faaliyet biçimine, üye sayısına ve örgüt tipine göre farklı bir kamu politikası alanını etkileme gücüne sahip olabilmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 80).

Demokratik ülkelerde kamu politikaları oluşturulurken vatandaş odaklı bir süreç izlenmektedir. Bu noktada sendikalar, dernekler, birlikler ve diğer STK’lar devletle temas halindedirler. Burada belirleyici olan ülkedeki sosyal örgütlenme kültürünün yaygınlığıdır (Çevik & Demirci, 2015: 81). Her ne kadar bir ülkede örgütlenme kültürü yaygın olsa da her kamu politikasına tüm örgütlerin katılması beklenebilir bir durum değildir. Bu noktada ilgili kamu politikasına yönelik paydaş gruplar hangileriye onların sürece belli ölçülerde dahil oldukları görülmektedir. Devletin geleneksel, bürokratik ve hantal yapısı, sorun olan alanlara yeterince duyarlılık gösterememesi, özel sektörün de kâr amacı nedeniyle bu tarz konulara zaman ve para harcamaktan kaçınması, çevre kirliliği gibi konularda geliştirilen politikaların, devletten ziyade sivil toplum örgütlerinin girişimiyle olduğu söylenebilmektedir (Bulut, Akın, & Kahraman, 2017: 24).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kararların alınması ve kamu politikalarının oluşturulması sürecinde, baskı ve çıkar gruplarının, daha az etkili oldukları gözlemlenebilen bir durumdur. Çünkü Türkiye’deki baskı ve çıkar gruplarının büyük bir çoğunluğu yarı resmi kuruluşlardır. Kurulmalarında izine tabi olmamalarına rağmen, hem ilgili oldukları bakanlığa kayıtlarının yapılması hem de işleyişlerinde tüzüklerine sıkı bir bağlılık söz konusudur. Bu nedenle de baskı ve çıkar gruplarının toplumsal bir sorun karşısında, bazen

serbest hareket edemedikleri, bazen de isteseler bile özerk alan bulmakta zorlandıkları ve yarı resmi olmalarından ötürü siyasal iktidarı fazlaca etkileyemedikleri gözlemlenmektedir (Nacak, 2015: 114). Nitekim Robert Bianchi'nin (1984 Aktaran: Çevik & Demirci, 2015: 81) “Türkiye’de Baskı Grupları ve Siyasal Gelişmeler” adlı çalışmasında hükümet, parti ve baskı grubu liderleri arasındaki ilişki ve bağlantıların politize olduğu gözlemlenmiştir.

Yukarıda bahsedilen ilişkinin en güzel örnekleri işçi ve işveren sendikalarında görülmektedir. TÜRK-İŞ (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu), DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ve HAK-İŞ (Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu) gibi önemli işçi sendikaları konfederasyonlarından her biri bir siyasal partiye veya siyasi bir harekete yakın durmuşlardır. DİSK sol, TÜRK-İŞ merkez sağ ve HAK-İŞ sağ siyasal hareketlere ve siyasal partilere yakın duruş sergilemektedirler (Mahiroğulları, 2003: 60-65).

Bunun yanında bazı baskı grupları batı toplumu kadar olmasa da toplumsal baskı oluşturma noktasında ciddi çalışmalar yapmaktadır. Örneğin; Türkiye’de çevre politikalarının oluşturulmasında ön önemli baskı grupları Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA), Doğal Hayatı Koruma Vakfı ve Doğa Derneği’dir. Bunun yanında son zamanlarda, ekonomi politikalarının şekillenmesinde Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) gibi baskı grupları etkili olmuşlardır (Nacak, 2015: 115).

1.4.2.4 Medya

Medya sözcüğü günümüzde özellikle kitle iletişim araçlarını ifade eden bir kavramdır. Radyodan, televizyona; internetten, gazeteye kadar kitle iletişim aracı olarak ifade ettiğimiz yapıların genel adı olarak kabul görmektedir (Yılmaz, 2016: 208-209). Günümüzde yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü kuvvet olarak medya görülmektedir. Görsel ve yazılı medyanın hayatı tamamen kuşatmış olması bu durumun en temel sebebidir. Bunun yanında modern çoğulcu demokrasilerin olmazsa olmazlarından biri özgür basındır (Çevik & Demirci, 2015: 84).

Medyanın kamu politikası sürecini etkileyen başlıca aktörlerden olmasının sebebi ise bir haberi veya olayı aynı anda dünyanın bir ucundan diğer ucuna taşır hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Ülkeler arası günden yaratma gücüne sahip olan bir yapının kendi ülkesinde oluşturulan politikalara dahil olması ve süreci etkilemesi olağan hatta gerekli bir

durumdur. Bu bağlamda gerek dünyada gerekse Türkiye’de kamu politikası sürecinin en önemli aktörleri arasında medya sayılmaktadır (Nacak, 2015: 112).

Özgür ve tarafsız bir medyanın varlığı devlet ile halk arasında iki yönlü ve sağlıklı bir iletişimin olmasını sağlayacaktır. Kamu politikası bağlamında bakılacak olursa öncelikle toplumun taleplerini hükümete ve kamu bürokrasisine iletme noktasında büyük bir rol üstlenecektir. Sonrasında ise hükümetin ve kamu bürokrasisinin plan, program ve politikalarını vatandaşa aktararak geri bildirim görevini yerine getirmiş olacaktır. Bu noktada önemli olan yukarıda bahsi geçen özgürlük ve tarafsızlık durumudur. Çünkü medyanın bir tarafa yakın davranması (tarafsızlığın yönü fark etmeksizin) vatandaş ile devlet arasındaki iletişime zarar verecektir. Hatta medya özgür bir biçimde hareket etse bile kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye başlaması durumunda iletişime zarar vermek bir yana dursun, devlet ile vatandaş karşı karşıya getirme gücüne bile sahiptir (Çevik & Demirci, 2015: 84; Nacak, 2015: 112; Özel, 2015: 35-36).

Yazılı, görsel ve sosyal medyanın gündemi belirleme özelliğinin Türkiye’de oldukça etkili olduğu bir gerçektir. Ancak bu konudaki önemli bir gerçekte medyanın bazı holdingler tarafından yönetildiği ve yönlendirildiğidir. Türkiye’de büyük holdinglerin bir televizyonu, gazetesi ve bankası olduğu iddiaları sıklıkla gündeme gelmektedir (Kuyucu, 2013: 151). Medyanın kamu politikaları üzerindeki etkinliği göz önüne alındığında toplumun yukarıda bahsedilen iddialardan dolayı medyaya olan güveninin sarsıldığını söylemek mümkündür.

Günümüzde kamu politikasının oluşum sürecinde medya tarafından gündeme getirilen konuların büyük bir etki yarattığını söylemek mümkündür. Örneğin; sokak hayvanlarına yapılan eziyet ve işkenceler uzun bir süre gündem olduktan sonra yasa değişikliği yapılması gündeme gelmiştir. Yine hem sosyal medyada hem görsel ve yazılı medyada “evlilik programı” adı altında yapılan yayınların uzun süre eleştirilmiştir. Toplumun bu programlara tepkili olması ve medyanın bunu uzun süre gündemde tutması çıkarılan bir kararname ile bu programların kaldırılmasında önemli rol oynamıştır (KHK/690: 60. md.). Bu bağlamda birçok alanda kamu politikası sürecini etkileyen en önemli aktörlerden birinin medya ve sosyal medya olduğu söylenebilir.

1.4.2.5 Politika danışmanları

Politika danışmanlığı bugünkü hali ile olmasa bile yönetim kavramının ortaya çıkması ile birlikte varlık göstermiş bir yapıdır. Tarihin her döneminde, hem batı kültüründe hem de

doğu kültüründe krallar, sultanlar, beyler ve liderler danışmanları ve politika düşünürleri ile birlikte hareket etmişlerdir (Yeşil, 2016: 47). Bu danışmanlar Türk yönetim tarihi bağlamında ele alındığında devlet yönetiminde direkt buldukları gibi dışarıdan bir eleştirmen gibi yazdıkları risale ve nameler ile yol gösterici olmuşlardır. Örneğin Türklerin ana yurdunda kağan yardımcılığı kurumu “buyruk” adıyla yer almış en üst düzey danışma kuruludur (Tural, 2013: 16). Bu kurullar devletin resmi bir birimi olarak danışmanlık hizmeti yapmışlardır. Bunun yanında Farabi, Yusuf Has Hacıp, Nizaml-Mülk, Koçi Bey, Defterdar Sarı Mehmet Paşa ve Katip Çelebi gibi vezirlik makamına kadar yükselmiş birçok devlet adamı ve düşünür yazdıkları eserlerle devlet yöneticilerine yönetimin aksayan yönlerini bildirmiş ve oğtler vermişlerdir (Eryılmaz, 2017: 61-62; Yıldız, Babaoğlu, & şahin, 2016: 137-138; Yeşil, 2016: 2; Tural, 2013: 29).

Günümüzde ise devletlerin yapısının ve görev alanlarının büyümesi tek bir yöneticinin bütün süreçlere hakim olmasını imkansız hale getirmektedir. Özellikle teknik bilgi çeşitliliğinin bir ihtiyaç haline gelmesi tek bir politikacının bütün kararları almasının ve politikaları belirlemesinin mümkün olmadığını göstermektedir (Nacak, 2015: 118). Bu nedenle, politik liderler özel sektörden, kamu sektöründen ve akademik dünyadan birçok ismi kendilerine danışman olarak atamaktadırlar. Bu danışmalar liderlerin politika tercihlerini etkileyebilme, yönlendirebilme hatta değiştirebilme gücüne sahiplerdir. (Yıldız & Sobacı, 2013: 22).

Politika danışmanları yalnız liderleri etkilemekle kalmamakta, politika sürecine dahil olan diğer aktörleri de etkileme eğilimi göstermektedirler. Özellikle politika paydaşlarından biri olan medyayı kullanarak toplumu ve baskı gruplarını kendi politikalarının etkisi altına almaya çalışmaktadırlar. Bu bir taraftan toplumu kendi politikalarına yönlendirmeyi amalamaktayken diğer taraftan politika yapıcıların meşruiyet zeminini güçlendirmeye yaramaktadır. Bu bağlamda bakıldığında politika danışmanlarının kamu politikalarının etkili aktörlerinden biri haline geldikleri görülmektedir (Nacak, 2015: 120).

Türkiye açısından politika danışmalılığının boyutu yapılan anayasa değişikliği ile birlikte değişmiştir. Anayasa değişikliği ile birlikte yeni sistem siyaset sahnesinde Türk Tipi “Başkanlık” Sistemi olarak nitelendirilmiştir. Başkanlık sisteminde bakanlıklar ve başkanlığa bağlı ofisler birer danışma ve sekretarya birimi olarak görev yapmaktadırlar (Gözler, 2011: 576). Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde de Bakanlar Kurulu’nun parlamenter sistemdekinden farklı olarak daha istışari niteliğiyle ön plana çıkması

beklenmektedir (Sobacı & Köseoğlu, 2018: 41). Nitekim yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte bakanların daha çok, başında buldukları bakanlıkların görev alanlarına ilişkin özel sektör veya bürokraside çalışmış teknik ve pratik bilgileriyle danışmalık yapabilecek kişiler arasından seçilerek atandığı gözlenmektedir. Böylece ülkemizde politika danışmanlığı siyasi bir makam olarak bakanlık seviyesine kadar çıkarılmıştır.

1.4.2.6 Düşünce kuruluşları (Think tanks)

“Entelektüel girişimciler” olarak da adlandırılan bu kuruluşlar, toplumdaki ihtiyaçların tespitine ve projelendirilmesine yönelik, araştırmalar, analizler, yayımlar yapan ve danışmalık hizmeti veren aktörlerdir (Karabulut, 2010: 92). Başka bir deyişle düşünce kuruluşları politika yapıcılara tavsiyede bulunan veya kamu politikası konularında, yayımları ve konferansları ile vatandaşları bilgilendiren örgütlerdir. Bu örgütler uzmanlık alanlarında özgün araştırmalar yapar veya başkaları tarafından yapılan araştırmaları analiz ederek sentezlerler (Yıldız, vd., 2013: 189).

Düşünce üretim kuruluşları ilgilendikleri alan ile ilgili bilgi sahibi ve politika odaklı olma, profesyonel hizmet verme ve çalışanlarının uzman olması gibi özelliklerle ön plana çıkmaktadırlar. Bu bağlamda söz konusu kuruluşlar uzman tavsiyesi ve teknik bilgi gerektiren konularda kamu politikası sürecinin odak aktörlerinden biri konumuna gelmektedirler (Yıldız & Sobacı, 2013: 22).

Düşünce Kuruluşları genel olarak 20. yüzyılın başlarında Amerika’da kurulmaya başlamıştır. Yine aynı yüzyılın ortalarında özellikle Amerika ve Avrupa’da yaygınlık göstermiştir. Bu kuruluşların ortaya çıkmasının temel sebebi, devletlerin dış politikalarına farklı politika seçenekleri ve kaynaklar sunabilme ihtiyacı olmuştur. Özellikle soğuk savaş sürecinde Amerika ve Avrupa’daki kuruluşlar, dış politika ve güvenlik alanlarında düşünce üretmekle kendilerini sorumlu hissetmişlerdir (Zariç, 2012: 5-6; Köseoğlu & Köktaş, 2017: 538).

Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte dünyadaki düşünce üretim kuruluşu anlayışı ve algılaması da değişmeye başlamıştır. Çevresel sorunlar, insan hakları, küreselleşme ve ekonomi-politik gibi konular ya mevcut kuruluşların çalışma alanlarını genişletmelerine sebep olmuş ya da bizzat bu yeni çalışma alanları üzerine kurulan kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Karabulut, 2010: 94).

Türkiye’de düşünce kuruluşları sayısında son yıllarda olumlu gelişmeler yaşansa da gelişmenin beklenen düzeyde olmadığı bir gerçektir. Ülkemizde düşünce kuruluşlarının işleyişinin ve sayısının Amerika ve Avrupa’daki gibi ilerlemediği görülmektedir. Dünya’da bugünkü anlamda düşünce kuruluşlarıyla 19.yüzyılda tanışılmıştır. Türkiye’de bir düşünce kuruluşunun ortaya çıkması ise tam 144 yılın ardından gelişmiş ülkeleri görenlerin oralarda gördüklerini Türkiye’ye taşıma hevesi ile bağımsız ve üniversiteler içinde olmuştur (Zariç, 2012: 8).

Arslan, düşünce kuruluşlarının Türkiye’ye geç gelme nedenini, siyasi karar alıcıların bu kuruluşların üreteceği bilginin gerekliliğine ve yaratacağı katma değer miktarına inanmamış olması şeklinde açıklamaktadır. Türkiye’deki ilk düşünce kuruluşu olarak gösterilen ve 1960’larda kurulan Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV), ancak 1994 yılında bir düşünce kuruluşu haline dönüşebilmiştir. Bu durum Arslan’ın tespitini doğrulayan temel örnektir (Yıldız, vd., 2013: 195).

Türkiye’de düşünce üretim kuruluşlarını dört grupta incelemek mümkündür. Birinci grup askeri ve sivil yönetim kuruluşlarının merkezleridir. Ülkenin iç ve dış siyasetine yönelik politika üretirler. Genelkurmay Başkanlığı’nın Stratejik Araştırmalar Etüd Merkezi (SAREM), Harp Akademileri’nin Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ve İçişleri Bakanlığı’na bağlı Strateji Merkezi bu türdendir. İkinci grup üniversitelerin kurdukları merkezlerdir. Dış ilişkilerin stratejik boyutundan politik, ekonomik çözümler geliştirmeye kadar çeşitli araştırma alanlarına sahiplerdir. Yıldız Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi ve Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM) bunlara örnektir. Üçüncü grup ideolojik bir amaca sahip, hükümet ve orduya dışarıdan hizmet veren kuruluşlardır. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) temel örneklerindedir. Bilimsel araştırmalar ile politik kararlar arasında bağ kurmak ve danışmanlık hizmeti vermeyi amaçlayan vakıflardır. Bünyesinde akademisyen, işadamları, gazeteciler ve daha pek çok çeşitli meslekten kişiler bir arada çalışmaktadır. Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) ve Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) bu türden örgütlenmelerdir (Zariç, 2012: 10).

Düşünce üretim kuruluşları, yapmış olduğu çalışmalarla tıpkı politika danışmanları örneğinde olduğu gibi karar alıcıların ve politika yapıcılarının işini kolaylaştırmaktadırlar, karar alma ve politika oluşturma sürecinin etkinliğini arttırmaktadırlar. Çünkü bu bilgilerin toplanması, analiz edilmesi, politikanın veri tabanının oluşturulması ve raporlarla teknik alt

yapının tamamlanması düşünce üretim kuruluşlarının sorumluluğundadır. Böylelikle karar alıcılar, işlenmiş bilgi ve belgeler üzerinden çok daha kolay bir biçimde tercihte bulunabilmek ve politika alternatiflerini seçebilmektedirler. Bu da, bir ölçüde oluşturulan politikaların önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmasını kolaylaştırmakta ve politikaların başarıya ulaşma ihtimalini arttırmaktadır (Nacak, 2015: 124). Aynı zamanda politikalara meşruiyet zemini hazırlama noktasında da önemli bir aktör olduklarını söylemek mümkündür. Bu kuruluşlar yaptıkları araştırmaları medya üzerinden paylaştıkları, düzenledikleri konferanslarla belli kitlelere ulaştıkları için ileride hazırlanması muhtemel politikaların zeminini hazırladıkları söylenebilir.

Son zamanlarda ülkemizde tartışılan en güncel konu McKinsey'den alınması düşünülen danışmanlık hizmetidir. Bakanlıkların tümünün bu danışmanlık şirketinden özellikle ekonomik istikrar adına fikir alacağı Ekonomi Bakanı tarafından açıklanmıştır. Ancak halk gerek medya gerekse sosyal medya üzerinden bu hizmetin alınmak istenmesine büyük tepki göstermiştir. Sayın Cumhurbaşkanı'nın yaptığı açıklama ile kararın iptali halkın kamu politikaları üzerinde ne kadar etkili olabileceğini de göstermiştir.

1.4.2.7 Uluslararası aktörler

Devletlerin egemenlik anlayışları iç ve dış egemenlik olarak iki temel ayrıma tabidir (Kapani, 2009: 61). Dünya küreselleşmenin etkisini hissettikçe egemenlik anlayışı da değişmiştir. Ancak bu değişim daha çok dış egemenlik kavramını üzerinde etkili olmuştur. Devletler dış ilişkiler bağlamında birçok anlaşmaya imza atmakta bu durum uluslararası hukuk olarak adlandırılan ve devletlerin dış egemenliklerini kısıtlayan bir alanı ortaya çıkmaktadır (Eroğlu, 2013: 150).

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşturulan dünya sisteminde uluslararası aktörlerin rolü, özellikle 1980 sonrası dönemde küreselleşmenin ivme kazanmasıyla ulus devletlerin dış egemenlikleri üzerinde hissedilir derecede artmıştır (Özel, 2015: 36). Uluslararası örgütler öncelikle kendi üyeleri olan devletlerden belli yükümlülükleri yerine getirmesini beklemektedirler. Bunun yanında verdikleri kredi ve hibeler ile devletleri belirli koşullara bağlayarak ülkenin kamu politikaları üzerinde de etkili olmaya çalışmaktadırlar. Bunların başında Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütler gelmektedir (Yıldız & Sobacı, 2013: 23).

Kamu politikası literatüründe uluslararası aktörlere yer ayrıldığı pek fazla söylene bilecek bir durum değildir. Bunun temel sebebinin bu literatürün başlıca üreticisi olan ABD, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde uluslararası örgütlerin etkili olamaması hatta bu örgütlerin bahsi geçen devletler tarafından yönlendirilmesi olduğu düşünülebilir. Ancak Türkiye gibi bu örgütlerin etkisi altında olan devletlerde kamu politikasının etkili aktörlerinden birinin uluslararası örgütler olduğu bir gerçektir (Çevik & Demirci, 2015: 86).

Örneğin Türkiye IMF'e 1947 yılında üye olmuş ve 1948 yılında ilk kredi desteğini almıştır. Bu tarihten itibaren bir takım anlaşmalar yoluyla (stand-by) IMF Türkiye'nin birçok politikası üzerinde etkili bir aktör olarak yer almıştır. Kamu mali yönetiminden, eğitim politikalarına; istihdam politikalarından, yerelleşme ve sosyal güvenlik politikalarına kadar birçok alanda politika önerilerinde hatta yaptırımlarında bulunduğunu söylemek mümkündür (Eroğlu, 2013: 152-154).

AB'nin Türkiye politikaları üzerindeki etkisi de yine IMF'inkine benzer ancak çok daha geniş bir alana yayılmış durumdadır. Üyelik sürecinin tam bir karmaşaya dönüştüğü ve üye olmayı bir türlü başaramadığımız AB, 17 Nisan 2018 yılında bir Türkiye raporu hazırlamıştır. Bu raporda darbe girişiminin kınanması ve Türkiye'nin göç politikalarında "iyi ilerleme sağladığı" yorumu dışında yer alan tüm başlıklarda büyük eleştirilere rastlanmaktadır. Referandum sürecinin taraflar için eşit şartlarda geçmediği, olağanüstü hal (OHAL) yasalarının ayırıştırma zemini arttırdığı vurgusu yapılmıştır. Yine yolsuzluklarla ve organize suçlarla mücadele konusunda mevzuat yetersizliğinin olduğu ifade edilmiştir. Ekonomi alanında fiyat istikrarsızlığının ve kayıt dışı ekonominin Türkiye ekonomisinin karakteristik özelliği haline geldiği eleştirisi yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise AB müktesebatı ile mevzuat uyumunun sağlanması için pek çok alanda kayda değer ilerleme sağlanmasına ihtiyaç duyulmakta birlikte, tüm alanlarda mevzuatın uygulanmasına daha fazla önem verilmesi gerekmektedir ifadeleri yer almıştır (Avrupa Komisyonu, 2018). Görüldüğü üzere Türkiye'nin birçok alandaki politikası hakkında detaylı raporlamalar yapılmış ve mevzuatın uyumsuzluğu üzerinde durulmuştur. Bu raporun yayımlanmasından 3 ay sonra Türkiye'de OHAL sonlanmıştır.

Tüm bu bilgiler ve örnekler ışığında ülkelerin oluşturduğu, sonradan dahil olduğu veya dahil olmaya çalıştığı uluslararası örgütlerin kamu politikaları üzerinde etkili olduğu söylenebilmektedir. Söz konusu bu örgütler, çeşitli yöntemler kullanarak üye veya aday devlet konumundaki ülkelerin kamu politikaları üzerinde doğrudan söz sahibi

olabilmektedir (Nacak, 2015: 126). Bu nedenle dış etkiye açık her devlet için kamu politikaların en etkili aktörlerinden birinin uluslararası aktörler olduğunu söylemek mümkündür.

1.5 Kamu Politikası Yapım Süreci

Kamu politikası yapım süreci kavramı 1950-1970'li yıllar arasında siyaset bilimi ve yönetim bilimi paradigmalarının oluşturulduğu dönemde ortaya çıkmış ve kısa bir süre içinde dünyaya yayılmıştır (Kaptı, 2016a: 152). Kamu politikası yapım süreci kavramı çok aktörlü ve dinamik bir yapıyı ifade ettiği için “karmaşık” bir kavram olduğu üzerinde durulmuştur (Özel, 2015: 25). Bu nedenle kavram hakkında üzerinde uzlaşılmış ortak bir tanım yoktur.

Devleti oluşturan kamu otoritelerinin meşruiyeti, toplumun talep ve ihtiyaçlarının karşılanması temeli üzerine kuruludur. Bu taleplerin ve ihtiyaçların büyüklüğü ve çeşitliliği karmaşık bir iktisadi sürecin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kamu otoritelerinin temel işlevinin bu karmaşık sürecin sağlıklı şekilde yönetilmesi ve sorunlara yanıt üretebilmesi olduğu söylenebilir. Bu yönetim ve sorunlara yanıt üretme süreci ise kamu politikası süreci olarak tanımlanabilir (Bayırdağ, 2013: 45).

Yıldız ve Sobacı (2013: 24) politika yapma sürecini belli aşamalardan oluşan, döngüsel bir süreç olarak tanımlamışlardır. Bu aşamaları Sabatier çalışmasında; “herhangi bir kamu probleminin tanımlanıp çözüm için gündeme gelmesi; devletin kurumlarının alternatif yolları formüle etmesi; çözüm için yol belirlemesi ve kanuni zeminin üretilmesi; üretilen çözüm yollarının uygulanması; uygulamanın değerlendirilmesi ve revizyonların yapılması” (1993:3 Aktaran: Kaptı, 2016: 153) olarak tanımlamıştır. Ancak kamu politikasının hareketsiz kalma durumunu da içerdiği düşünüldüğünde “yol belirleme ve kanuni zemin hazırlama” aşamasının politika oluşturma başlığı altında incelenmesinin daha uygun olacağı düşünülebilir.

Kamu politikası sürecini ele alan kaynakların birçoğu dört aşamalı bir sürecin varlığını kabul etmektedir. Bu aşamalar; politika sorununun saptanması, politikanın şekillendirilmesi ve hedeflerin belirlenmesi, politikanın uygulanması ve politikanın değerlendirilmesi şeklindedir (Yıldız & Sobacı, 2013; Çevik & Demirci, 2015; Özel, 2015).

1.5.1 Kamu Politikası Sorunlarının Ortaya Çıkışı ve Gündem Oluşturulması

Kamu politikalarının ortaya çıkışı, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmeleri, farklı toplumsal grupların çıkar çatışmaları ve kamusal istemleri ile ilintilidir. Bu bağlamda kamu politikasına dönüştürülen kamusal sorunların her ülkede; o ülkenin, toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarına göre farklı şekilde ele alındığı söylenebilir. Bir toplumsal problemin, temel bir gereksinimin, yokluk veya hoşnutsuzluğun kamu politikası sürecine dahil olabilmesi için öncelikle vatandaşlar tarafından yeterli tepkinin verilmesi gerekmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 90).

Dile getirilmeyen sorunların kamusal bir hal alması zor olmasına rağmen Türkiye gibi güçlü devlet ve güçlü kamu bürokrasisi olan ülkelerde bazen toplumsal bir talep gündemde olmasada resen gündeme alındığı görülmektedir. Bu noktada bir toplumsal sorunun dile getirilmesinin yanında politika yapıcıların da gündeme gelen konuyu çözülmesi gereken bir sorun olarak görmesi önem arz etmektedir (Nacak, 2015: 84). Örneğin EYT konusunda bir toplumsal duyarlılık olmasına, medyada gündeme gelmesine ve hatta mecliste bazı partilerin konu hakkında teklifleri bulunmasına rağmen hükümetin ekonomik şartları gerekçe göstererek bu toplumsal soruna bir politika ile cevap vermediğini görülmektedir. Bu durum politika yapıcıların konuyu sorun olarak ele almasının önemini gösteren en güncel durumdur.

Politika yapıcıların toplumsal sorunu gündeme alma biçimlerinin farklılık göstermesi de gündem oluşturulması açısından önemli bir noktadır. Aynı toplumsal sorunların farklı dönemlerde farklı şekillerde ele alınması, gündemin politika yapıcıların bakış açılarına göre değişik şekillerde değişebileceğini göstermektedir (Akdoğan, 2013: 211-212). Hatta aynı hükümetlerin bile bir sonraki programlarda aynı konuyu farklı şekillerde ele aldığı söylenebilir. Örneğin 58. ve 59. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) hükümetleri kadın başlığını “sağlıklı nesiller yetişmesi ve ailede mutluluk” gibi dar bir çerçevede ele almışken 60. Hükümet programında “kadına yönelik şiddet ve istihdam” başlıkları ön plana çıkarılmıştır (Arslan, 2017: 429-431). Bu durum gündem oluşturma aşamasının kamu politikası süreci açısından ne kadar önemli bir basamak olduğunun kanıtı niteliğindedir. Çünkü gündem oluşturulurken toplumsal bir sorunun toplum tarafından nasıl ele alındığı ve nasıl tanımlandığı önemli bir başlangıçtır. Bunun yanında daha önemli olan adım ise politika yapıcıların konuyu nasıl ele aldıklarıdır (Nacak, 2015: 85). Toplumsal soruna cevap verme ve politika sürecini başarıya kavuşturabilme açısından toplum ile politika yapıcılar

arasındaki iletişimin kuvvetli olması önemlidir. Politika talebine cevap verilebilmesi bu sürecin sağlıklı şekilde tamamlanmasına bağlıdır.

Bu noktada medyanın gündem oluşturma sürecindeki rolü önemlidir. Yazılı ve görsel basında gündeme gelen konular hükümetlerin dikkatini çekecek ve harekete geçme ihtiyacı doğuracaktır. Bu noktada aktörler bölümünde bahsedilen medyanın özgür ve tarafsız olması durumunun yanında çıkar odaklı hareket etmemesi önemlidir. Toplumsal bir talebin politika yapıcılara medya gruplarının kendi çıkarları çerçevesinde aktarılması mümkündür (Çevik & Demirci, 2015: 92). Bu durumda kamu politikalarının toplumsal talebe cevap vermek yerine çıkar odaklarına hizmet etmesi kaçınılmazdır. Çıkar odakları da bu durumu kendi lehine çevirmek için yoğun bir çaba gösterirler. Bir toplumsal sorunun tüm yönleri ile alınması her zaman mümkün değildir. Bu nedenle toplumsal sorunun paydaşı olan her grup kendi faydalarını maksimum seviyeye çıkaracak şekilde konunun gündeme gelmesi için çaba harcarlar (Demir, 2011b: 111; Yıldız & Sobacı, 2013: 24).

Toplumsal bir sorunun ortaya çıkışından itibaren politikanın formüle edilmesine kadar geçen süre kamu politikası sürecinin en önemli aşaması olarak düşünülebilir. Çünkü kamu politikası sürecini başarıya ulaştıracak olan asıl adımlar burada atılmaktadır. Bu bağlamda toplumun sorunlarını bilinçli bir şekilde ele alması, medya ve sivil toplumun sorunları doğru şekilde gündeme getirmesi ve politika yapıcıların konuları gündeme alırken objektif davranması politikanın başarılı bir şekilde oluşturulması için en önemli adımlar olarak kabul edilir (Çevik & Demirci, 2015: 93; Akdoğan, 2013: 211).

1.5.2 Kamu Politikasının Şekillendirilmesi (Formülasyon)

Bir toplumsal sorunun toplumun geneli tarafından tartışılmaya başlanmış olması ve gündemde yer tutar hale gelmesi o konunun yönetimin gündemine girmeye başladığının göstergesidir. Ancak bir konunun yönetimin gündemine girmesi, konunun hemen bir yasal düzenleme ile karşılık bulacağı manası taşımamaktadır. Yasalar belli bir olgunluk sürecinin ardından ortaya çıkan ve kamusal sorunlarının çözümüne yönelik genel çerçeveyi belirleyen düzenlemelerdir (Çevik & Demirci, 2015: 93). Bazı durumlarda ise karar alıcıların gündeme gelen konular hakkında tepkisiz kaldıkları görülmektedir. Bu durum politika sürecinin her zaman yasal bir düzenleme sonuçlanmadığını yansıtmaktadır (Kulaç & Çalhan, 2013: 211-212). Aslında bu durum “hükümetin yaptığı veya yapmadığı her şey kamu politikasıdır” tanımına uygun bir durumdur. İlgisizlik veya kamuoyunu dikkate

almamak gibi olumsuz bir manada olmadığı sürece bu durumun kamu politikasının kendisi olduğu düşünülebilir (Çevik & Demirci, 2015: 93).

Bir kamu politikasının uygulanmadan önce yasal düzenlemesinin yapılması gerekir. Bu süreç birçok teknik unsurun bir araya geldiği karmaşık bir süreçtir. Kamusal bir sorun yönetimin gündemine girdikten sonra bu sorun alanına yönelik çözüm alternatiflerinin neler olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Bu alternatiflerin hangi gereçlere ihtiyaç duyduğu etraflıca araştırılmalıdır. Her bir politika alternatifinin hangi yasal düzenlemeleri içereceği, hangi alanları ve kimleri nasıl etkileyeceği ve ne kadar sürede geri dönüşünün sağlanacağı hesaplanmalıdır (Demir, 2011b: 111). Bu süreç politikanın amaç ve hedeflerinin doğru saptanması, en ekonomik ve etkili çözüm yolunun belirlenmesi dolayısıyla politikanın başarıya ulaşması için en önemli adımları içermektedir.

Kamu politikası sürecinde politikanın şekillendirilmesi aşaması, özellikle geleneksel yönetim anlayışının hakim olduğu dönemlerde halkın gözü önünde olan bir aşama değildir. Bürokratların kurumları içinde, meclis komisyonlarının toplantılarında, baskı gruplarının lobilerinde, düşünce üretim kuruluşlarının salonlarında şekillenen; konu ile ilgili teknik tüm aktörlerin belli bir rol üstlendiği işin mutfak süreci olarak değerlendirilebilecek dilimdir (Demir, 2011b: 112). Özellikle teknolojik gelişmelerin bilgiye ulaşmayı kolaylaştırması vatandaşında hızla kamu politikasının şekillenme sürecine diğer aktörler kadar dahil olmasına olanak sağlamaktadır (Nacak, 2015: 91). Bu durum politikaların uygulanma safhasına geçilene kadar vatandaşın kontrolünü arttırmakta bürokrasinin gücünü zayıflatmaktadır.

Politikanın şekillendirilmesinde son adım yasa çıkartılmasıdır. Demokratik toplumlarda yasa çıkarılması seçimle iş başına gelen parlamentoların görevidir (Çevik & Demirci, 2015: 94). Kamu politikasının çerçevesini çizen yazılı metinler kanun teklifi şeklinde parlamentoya sunulmaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile birlikte Bakanlar Kurulu'nun kanun tasarısı hazırlama yetkisi ortadan kalkmıştır. Bu değişiklik ile bütçe kanunu ve kesin hesap kanunu Cumhurbaşkanı tarafından, diğer bütün kanun teklifleri yalnızca milletvekilleri tarafından verilebilmektedir. Meclis Başkanlığına verilen teklifler ilgili meclis komisyonuna gönderilir. Burada teklif görüşülür ve bir rapora bağlanarak Meclis Başkanlığına tekrar sunulur. Başkanlık tarafından bastırılan komisyon raporları siyasi parti gruplarına ve milletvekillerine dağıtılır. Teklif üzerine görüşmeler yapılır ve genel kurulda oylanır. Oylama sonucu kabul edilen teklifler kanunlaşmış olur.

Cumhurbaşkanlığı'nın onayı ile resmi gazetede yayımlandıktan sonra kanun yürürlük maddesine göre veya yürürlük maddesi bulunmuyorsa yayımlandıktan 45 gün sonra yürürlüğe girmiş olur (TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı, 2018: 42-90).

Hükümet hareketsiz kalmayı politik bir yol olarak tercih etmiyorsa, yukarıda bahsedildiği şekli ile yasal düzenlemesi yapılmayan ve kanunlaşmayan bir kararın kamu politikası olarak uygulanması mümkün değildir. Bu bağlamda kamuoyunun gündeme getirdiği bir sorunun çözülmesi için en önemli adımlardan biri politika formülasyonudur. İlgili kamu politikasının programının çizildiği aşamadır. Bu aşamada meclis, bürokratlar, baskı grupları ve medya önemli rol oynamaktadır (Çevik & Demirci, 2015: 95).

1.5.3 Kamu Politikasının Uygulanması

Politikanın uygulanma süreci kamu politikası yazınında en kritik ve önemli süreç olarak addedilmektedir. Çünkü kamu politikaları belli süreçlerden geçerek kanunlaşır. Ancak her zaman kanunların belirlediği çerçevede şekillendikleri ve kanunların koyduğu hedeflere ulaştıkları söylenemez. Uygulama aşamasında etkinliği ve verimliliği etkileyen birçok unsur bulunmaktadır (Kaptı, 2016b: 268-269). Bir kamu politikası uygulamaya konulurken; programın detaylarının belirlenmesi, uygulamaya ilişkin doğru kararların alınması ve kaynakların tahsisi gibi konular politikanın etkinliğini ve verimliliğini etkilemektedir. Yine bu süreci etkileyen en önemli unsurlardan birisi de parlamentoda kanunlaşan programın bürokrasi tarafından nasıl yorumlandığıdır (Yıldız & Sobacı, 2013: 25).

Kamu politikalarının uygulayıcısı olan bürokratların, politikaları hayata geçirirken kullandıkları metotlar ve yönetim anlayışları farklı olduğundan politika yapımcıların ve karar alıcıların belirledikleri hedefe ulaşma düzeyleri de farklılık göstermektedir (Kaptı & Alaç, 2013: 229-230). Bu farklılıklar kamu politikalarının uygulanmasına yönelik iki yaklaşımın doğmasına sebep olmuştur; bunlar yukarıdan aşağıya uygulama ve aşağıdan yukarı uygulama modelleridir (Çevik & Demirci, 2015: 95-96; Demir F. , 2011b: 113-114) (Kaptı & Alaç, 2013: 230-233).

Yukarıdan Aşağıya Uygulama Modeli (YUM) kamu politikalarının uygulanma sürecini merkezi hükümetin verdiği bir kararla başlatan yaklaşımdır (Demir, 2016a: 389). Çevik ve Demirci (2015: 96) bu durumu kamu politikalarının yasal çerçeveler ile sınırlı olan bir faaliyetler zinciri olduğu ve tepeden verilen bir emirle bu uygulama zincirinin

başlatıldığı varsayımı ile açıklamaktadırlar. Bu modelin başarılı olması tepe yöneticilerin başarılı olmasına bağlanmıştır. Tepedeki yöneticiler uygulamanın başarılı olması için tüm süreci şekillendirir, planları yapar, araçları sağlar ve hedefler ile sonuçlar arasında doğru bağlantı kurarlarsa sürecin başarılı olacağı, aksi takdirde başarıya ulaşamayacağı savunulmaktadır (Kaptı & Alaç, 2013: 230). Ayrıca hiyerarşide en üstte bulunan yöneticiden başlayarak politika üzerindeki etkinin giderek azalacağı ve en altta yer alan uygulayıcıların takdir yetkisinin olmadığı görüşü bu yaklaşımın temel varsayımlarındandır (Nacak, 2015: 92).

YUM'a yapılan eleştirilerin başında merkezi hükümetin politikanın uygulanması sırasında herkese ihtiyacına göre eşit ve adil bir şekilde davranamayacağı gelir. Çünkü merkezi hükümetin çok çeşitli alanlarda kamu politikalarına karar verdiği düşünülürse; kimin neye ihtiyacı olduğunun merkezde değil yerelde faaliyet yürüten uygulamacılar tarafından daha net tespit edileceği düşünülmektedir (Kaptı & Alaç, 2013: 231). Yine her ülkede merkeziyetçi bir anlayışın olmadığı, federal yapıya sahip ülkelerde karar verici yerel meclislerin olduğu ve kararların her federe meclisin kendi bölgesiyle sınırlı olduğu eleştirileri bu yaklaşıma yapılan büyük eleştirilerdendir (Çevik & Demirci, 2015: 97). Merkeziyetçi yapıya sahip devletlerde bile alınan bir kararın hiyerarşinin en altında bulunan bir uygulayıcı tarafından benimsenmesi ve yürütülmesi zorken bunun federal devletlerde beklenmesi olağan değildir.

Aşağıdan Yukarıya Uygulama Modeli (AYUM) ise politikaların merkezde tanımlanmasına, planlanmasına ve uygulayıcının bu planlamaya sıkı sıkıya bağlı olmasına karşı çıkmaktadır (Demir, 2016b: 33). AYUM yaklaşımında; kamu politikaları uygulanırken hiyerarşik olarak en altta bulunan ve halk ile birebir teması geçen uygulamacıların önemine vurgu yapılmaktadır. Tabanda yer alan uygulamacılar ile merkezi yönetimin hedefleri arasında çatışma olabileceği ve yerel uygulamacıların kendi hedeflerine yönelik hareket edebilecekleri AYUM'un varsayımlarındandır (Çevik & Demirci, 2015: 97). Toplumsal sorunlara merkezi yönetimden yakın olan yerel idarecilerin bu sorunların tanımlanmasında ve ihtiyaçlara uygun kararlar alınmasında daha başarılı olacağı düşüncesi hakimdir. Bu bağlamda inisiyatif ve takdir yetkisi kullanmanın yerel bürokratlara bırakılması düşünülmekteyken merkezi idarenin daha geri planda olması gerektiği savunulmaktadır (Demir, 2011b: 114; Nacak, 2015: 92).

AYUM'a yapılan eleştirilerden biri politik liderlerin seçim zamanlarında seçmene verdiklerini sözleri yerine getirmek amacıyla politika sürecine dahil olma çabalarının hedefleri etkilediği ve AYUM'un bu duruma karşı bir çözümünün olmamasıdır (Kaptı & Alaç, 2013: 236). Bir diğer eleştiri ise kamu politikalarının tümünün yereli etkileyen politikalar olmadığı, örneğin; güvenlik politikalarında veya çok teknik unsurları içeren durumlarda merkezi idarenin hiyerarşisi içinde bir uygulama süreci gerekli olabileceğidir (Çevik & Demirci, 2015: 98).

YUM modeli merkezi idareyi odak noktaya almakta ve hiyerarşide ısrar etmekte ne kadar hata yaptıysa aynı şekilde AYUM modeli de aşırı yerel vurgusu yapma hatasına düşmüştür. Bu nedenle bu modellerin ortaklaştırılacağı üçüncü bir yol olarak karma uygulama modeli de denen yaklaşım geliştirilmiştir (Nacak, 2015: 92).

Farklı kaynaklarda sentez, melez veya ortak yaklaşım olarak adlandırılan karma model YUM ve AYUM'un eleştirileri dikkate alınarak ortak zayıf yönlerinin ortadan kaldırılması amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu modele göre merkezi idarenin düzenlemesi ön görülen politikalarda veya yasal düzenlemesi ve hedefleri çok net biçimde belirlenmiş politikalarda merkezi idare söz sahibi olacaktır. Bunun yanında yerel idarenin takdir yetkisinde olabilecek ve yerelin daha verimli yürütebileceği çalışmalarda ise yerel idare söz sahibi olacaktır. Bu özellikle ülkemizde olduğu gibi farklı taşra özelliklerine sahip ülkelerin rahatlıkla uygulayabilecekleri bir modeldir (Kaptı & Alaç, 2013: 236-238; Çevik & Demirci, 2015: 99; Demir, 2011b: 114-115).

1.5.4 Kamu Politikasının Değerlendirilmesi

Değerlendirme, kamu politikasının kalite değerinin, etkinliğinin ve verimliliğinin saptanmasıdır. Daha geniş anlamıyla; kamu politikalarının sonuçlarının saptanması, devam eden bir politika sürecinin etkilerinin tarafsız bir şekilde değerlendirilmesi ve kamusal amaçlara ulaşmada uygulanan bir programın etkinliğinin ölçülmesidir (Çevik & Demirci, 2015: 99-100). Değerlendirmenin temel amacı başlangıçta belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılamadığını anlamaktır. Ancak sağlıklı bir değerlendirme sürecinin olması için temel şartlar politikanın şeffaf bir süreçle yürütülmesi, politika paydaşlarının bir biriyle güvene dayalı ilişki kurmasına ve geri bildirim mekanizmalarının çalışmasına bağlıdır (Yıldız & Sobacı, 2013: 25).

Değerlendirme sürecinin iki şekilde yapıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki kamu politikasının önceden belirlenen amaç ve hedeflere göre uygulanıp uygulanmadığını değerlendirildiği süreç değerlendirmesidir. İkincisi ise uygulanan politikanın toplum ve toplumsal sorun üzerinde nasıl bir etki yarattığını değerlendiren etki değerlendirmesidir (Usta, 2014: 16).

Bir politikanın değerlendirilmesi politika sürecinin farklı aşamalarında olabilir. Örneğin tanımlama ve planlama aşamasında politikanın olası etki ve sonuçlarını tahmin etmeye yönelik bir değerlendirme çalışması yapılabilir. Bu değerlendirme uygulama öncesi değerlendirmedir. Politika yapım sürecine geri bildirimde bulunma imkanı sağlayabilir. Böylece en doğru politika tercihinin seçilmesi sağlanabilmektedir. Bir diğer değerlendirme devam eden yani uygulamaya konulan bir politikanın ara dönem etkilerinin değerlendirilmesidir. Burada amaç düzeltmeye veya yeniden yönlendirmeye ihtiyaç duyulan zamanlarda sisteme yeni bilgilerin dahil edilmesidir. Son aşama ise uygulama sonrası değerlendirmedir. Uygulama sonrası değerlendirme, istenilen sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığını, politikanın işe yarayıp yaramadığını ölçmektedir (Demir, 2011b: 116).

Kamu politikalarının etkileri farklı boyutları içerebilir. Bu nedenle değerlendirme yapılırken; politikanın hedefi olan kitleye etkisi, hedef dışında olan kitleye etkisi, var olan koşullara olan etkisi, gelecek durum ve koşullara etkisi, politikanın maliyeti ve politikanın uygulanmasının kaybettiği alternatif bir fırsat var ise bu durumun dolaylı maliyeti göz önüne alınmalıdır (Çevik & Demirci, 2015: 101). Böylece politika değerlendirmesi daha gerçekçi sonuçlar verecektir. En az politikanın şeffaf bir biçimde oluşturulması ve uygulanması kadar yukarıdaki aşamaları içerir şekilde değerlendirilmesi de sürecin şeffaf bir şekilde sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Değerlendirme sürecinde karşılaşılan en büyük sorun kamu politikasını değerlendirenlerin tarafsızlığıdır. Çünkü kendi değer yargılarını ve dünya görüşlerini bir kenara bırakmadan değerlendirme yapanların sağlıklı sonuçlara ulaşması mümkün değildir. Bu noktada farklı değerlendiricilerin birinden zıt sonuçlara vardığı gözlemlenmektedir. Bu noktada değerlendiricilerin yapması gereken şey kendi düşüncelerinden ve değer yargılarından kurtulup politikanın belirlenen hedefe ulaşp ulaşmadığını analiz etmektir. Toplum üzerinde yarattığı etkiyi de objektif bir biçimde değerlendirmesi sağlıklı bir değerlendirme sürecinin olmasını sağlayacaktır (Nacak, 2015: 94).

1.6 Kamu Politikası Analizi (KPA)

Kamu politikası analizinin, siyaset bilimi ve kamu yönetimi dallarında bilimsel bir alan olarak yer alması 1940 ve 1950’li yıllarda ABD de ortaya çıkan “kim yönetiyor?” sorusunun yarattığı tartışmaların sonucuna dayanmaktadır (Keskin, 2015: 2). Bu tartışmaların sebebi ise ABD’de hükümet politikalarına karşı artan memnuniyetsizlik ve bu buna bağlı olarak ekonomi politikaları üzerine başlayan analiz çalışmalarıdır (Babaoğlu & Akman, 2018: 4). Kamu politikasını inceleme yöntemi olarak KPA, günümüzde kurucu kavram ve terimleri oluşturulmuş bir yaklaşımdır.

Kamu politikasının kavramsal çerçevesi oluşturulurken görülen çeşitlilik kamu politikası analizi kavramında da aynı şekilde görülmektedir. Siyaset bilimi ve kamu yönetimi yazınında katkısı bulunan her bir yazar farklı tanımlamalar yaparak bu konuyu ele almıştır. KPA, kamu politikasının konusu olan sorunların nedenlerini ve etkilerini, alternatif çözümlerini ve uygulamalarını, uygulanan politikanın etkilerini ve tüm sürece dair genel bir değerlendirmeyi içerir (Gül, 2015: 8). Usta’ya göre (2013: 83) kamu politikası analizi, politika sürecini daha iyi anlamak amacıyla politika yapıcıların etkilendiği sosyo-kültürel şartlar hakkında sağlıklı ve güvenilir bilgiler edinmek için yapılan bilimsel çalışmadır. Yine bu bilimsel çalışmaların bir politikanın değişik aşamalarda nasıl tanımlanacağı ve gerçekleştirileceği hakkında fikir ürettiği söylenebilir (Usta , 2014: 7). KPA, oluşturulan politikalar sayesinde kimlerin neler kazanacağını, bu kazanımların politika öncesi ve sonrası arasında nasıl bir fark yaratacağını araştırır. Ayrıca politika yapıcıların, hangi politikaları, ne için yaptıklarıyla ve bu politika sonuçlarının nasıl bir etki yaratacağıyla ilgilenir (Demir, 2011b: 108).

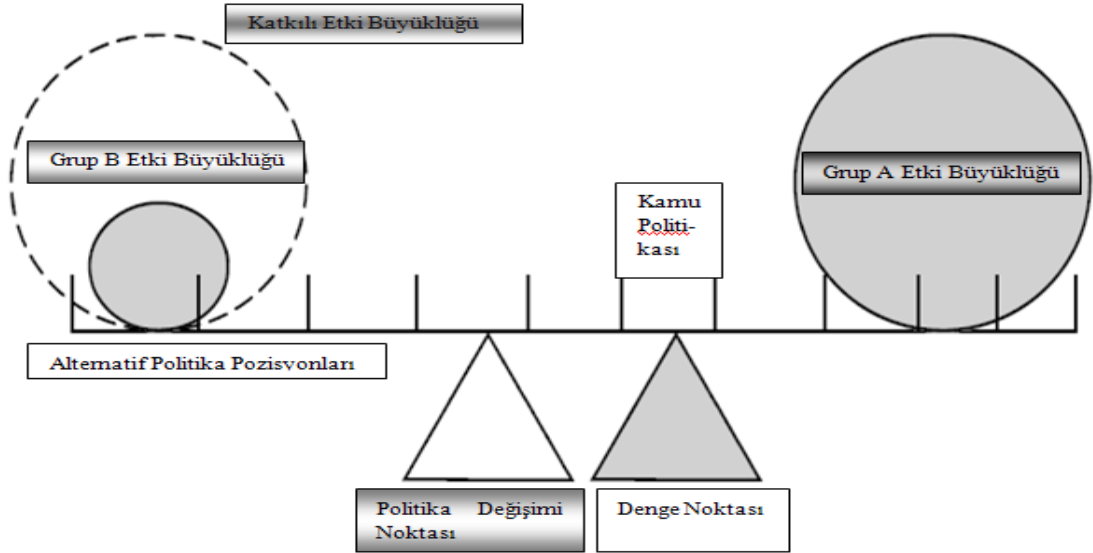
Kamusal bir problemin detaylandırılarak kamu politikası olarak ele alınabilmesi ve alternatif politikaların belirlenmesi için farklı disiplinlerden (ekonomi, sosyoloji, siyaset bilimi vb.) yararlanılması gerekmektedir (Yıldız & Sobacı, 2013: 26). Birbirinden farklı teknik unsurları içeren disiplinlerden elde edilen alternatiflerin değerlendirilmesi politika analizinin görevidir. Bu bağlamda KPA’nın amacının politika yapıcılara ve karar vericilere nitelikli bilgiler üretmek olduğu söylenebilmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 103).

Nitelikli bilgi üretme işini yapan ise kamu politikası analistleridir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta politika analistinin bir karar verici olmadığıdır. Politika analistinin görevi karar vericilerin karar vermesine yardımcı olmak ve kullanışlı bilgiler sunmaktır.

Ancak bu iş her zaman görüldüğü kadar kolay olmamaktadır. Gerek politika analizine dahil edilmesi gereken etmenlerin çeşitliliği gerekse sosyal bilimlerin araştırma yöntemlerinin kısıtlılığı nitelikli bilgi oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle politika analizi yapabilmek için bazı modeller geliştirilmiştir (Çevik & Demirci, 2015: 103; Gül, 2015: 13). Bu modeller; grup modeli, kurumsal model, elit(seçkinler) modeli, süreç modeli ve sistem modelidir (Çevik, 1998; Göksu, 2015; Babaoğlu, 2017; Babaoğlu & Akman, 2018).

Grup modeline göre kamu politikaları gruplar arasındaki mücadelenin sonucu olarak gelişmektedir. Grup modelinde siyasal sistemin amacı grup mücadelelerinin sınırlarını belirlemek, uzlaşma noktalarını dengelemek ve bu uzlaşılara göre kamu politikalarını hayata geçirmektir. Politika belirleme sürecinde her grubun farklı amaçları vardır. Bu amaçlar doğrultusunda kamu politikasını etkilemeye çalışırlar (Kesgin, 2016a: 99-100). Grupların amaçlarının uzlaştırıldığı nokta kamu politikasının denge noktası olarak kabul edilir. Bu nedenle grup modeli aynı zamanda denge modeli olarak da adlandırılabilir. Bu dengeyi etkileyen unsurlar ise; grubun, mali gücü, üye sayısı ve politika yapıcılara olan etki düzeyleridir (Babaoğlu, 2017: 523).

Şekil 1: Grup Modeli Anagramı

Kaynak: (Babaoğlu, 2017: 523)

Grup modeline yapılan en büyük eleştiri kamu politikasını grup mücadelesine indirgemesidir. Çünkü kamu politikasını etkileyen birçok kurum ve aktör vardır. Kurumların insan kaynakları ve hatta insanların ideolojileri bile kamu politikasını etkilemektedir (Çevik & Demirci, 2015: 112). Grup modelinin kamu politikasını tamamen

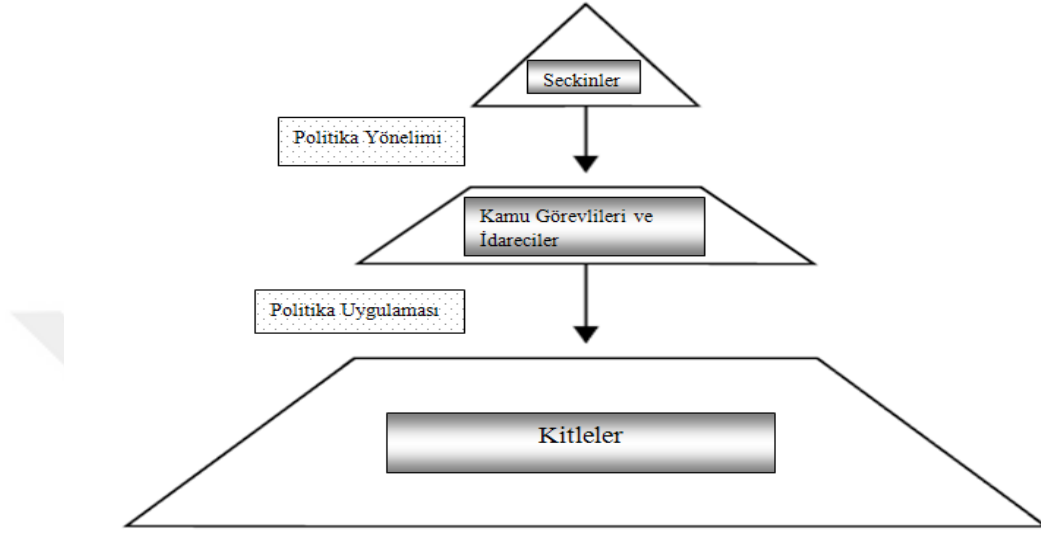
etkilediği dūřüncesi bir yana dursun politika yapıcıların kendi arzuları doğrultusunda grupları etkilediğini söylemek bile mümkündür (Kesgin, 2016a: 101). Bu nedenle kamu politikası analizi yaparken grup mücadelesi dışındaki unsurları görmezden gelmek yanlış veya eksik bir analiz yapmamıza sebep olabilir.

Kurumsal model kamu politikalarının kurumlar tarafından belirlendiği ve uygulandığı tezinden hareketle oluşmuştur. Dolayısıyla kamu politikası analizi sürecinde de esas aktörün kurumlar olduğu iddiasını içeren model kurumsal modeldir (Kesgin, 2016b: 190). Kamu politikası sürecinde rol alan kurumlardan bahsedildiğinde parlamento, hükümet, mahkemeler ve belediyeler gibi birçok kurum akla gelmektedir. Ancak kurumsal model daha çok hükümetlerin örgütlenme biçimlerini, yasal güçlerini ve karar verme sürecinde oluşturdukları kuralları incelemektedir. Bu modele göre hükümetin kamu politikalarına yön vermesi yapısal duruşlarına ve ortaya çıkardıkları kuralların gücüne bağlıdır. Ayrıca kurumlar arası etkileşimde kamu politikası sürecini ve analizini etkilemektedir (Çevik & Demirci, 2015: 113-114). Bu modele yapılan en büyük eleştiri kamu politikası analizinde sadece kurumların etkili olmadığı toplumsal hatta bireysel birçok unsurun kamu politikası analizini etkilediğidir (Göksu, 2015: 16). Hükümet odaklı bir kurumsal model incelemesi de eleştirilere açıktır. Çünkü piyasalar, baskı grupları ve diğer siyasi partiler de süreci etkileyen toplumsal kurumlardır. Bireysel bir eğilimin bile kamu politikasını etkileyebilmesi mümkünken sadece kurumlar arası ilişkilerin kamu politikası analizini açıklamaya yeterli olmayacağı düşünölmektedir.

Elit (seçkinler) modeli toplumda yöneten ve yönetilen iki farklı sınıfın varlığının kabulünden doğan elitist teorilere dayanmaktadır. Bu teoriler öncelikle Mosca'nın "yönetici sınıf" ismini verdiği ve toplumu yöneten azınlığı temsil eden kavram olarak siyaset bilimi literatürüne girmiştir. Pareto kavramı geliştirerek siyasal elit kavramının doğmasını sağlamıştır. İki kavramda toplumu yöneten azınlık anlamında kullanılmaktadır (Kapani, 2009: 123-127). Elit modele göre kamu politikalarının belirlenmesinde yönetici elitlerin büyük bir rolü vardır. Hatta denilebilir ki yönetici elitlerin tercihleri, görüşleri, çıkarları ve değerleri kamu politikasını doğrudan şekillendirmektedir (Kaya, 2016: 88). Çevik'e göre (1998: 109) elit modeller daha çok komünist ve totaliter rejimlerde görölmektedir. Ancak demokratik rejimlerde de seçimle işbaşına gelmelerine rağmen sürekli aynı kişilerin seçilmesi demokratik bir elit grubun oluşmasına sebep olmaktadır. Bu noktada kamu

politikalarının analizinde elit gruplarının amaç ve hedeflerinin etkili olduğu söylenebilmektedir (Çevik & Demirci, 2015: 115-116).

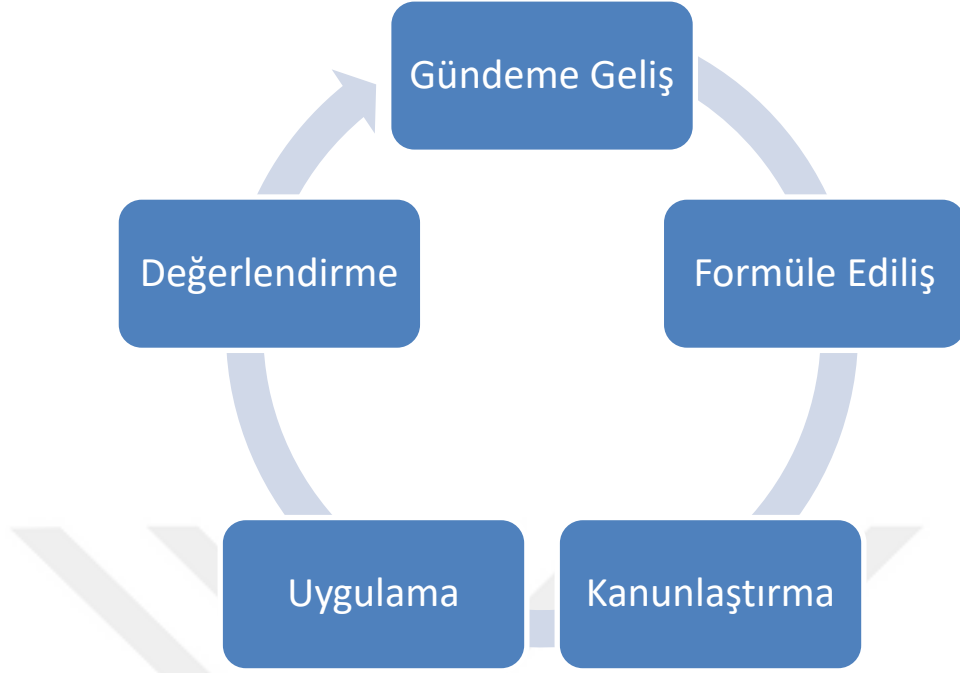
Şekil 2: Elit (Seçkin) Modelde Politika Süreci

Kaynak: (Babaoğlu, 2017: 524)

Süreç (İşlevsel) modeli kamu politikasının, başlangıcından; yani toplumsal bir sorunun ortaya çıkışından, sonuna; yani o konuda bir politikanın uygulanıp değerlendirilmesine kadar belli aşamalardan oluşan bir süreç olduğu görüşünden hareketle ortaya çıkmıştır (Akgül & Kaptı, 2010: 79). Bir kamu politikası analiz edilirken süreçlerin incelenmesi politikanın unsurlarının parça parça ve detaylı bir şekilde ele alınmasına olanak sağlayacaktır (Kulaç & Çalhan, 2013: 209).

Şekil 3: Süreç Modeli Döngüsü

Kaynak: (Akgül & Kaptı, 2010: 80)'den uyarlanarak oluşturulmuştur.

(Siyasal) Sistem Modeli'nde ise öncelikle anlaşılması gereken konu siyasal sistemin ne olduğudur. Siyasal sistem kavramı siyaset bilimi literatürüne 20. Yy'da girmiş ve “devlet” kavramının yerini almaya başlamıştır. En geniş tanımıyla siyasal sistem; toplumun tamamını ilgilendiren konularda uyulması zorunlu kararlar alan, kuralları düzenleyen, yaptırım gücü olan, şiddet kullanma meşruiyeti olan ve tüm sistemlerin üzerinde bir kapsayıcılığa sahip olan sistemdir (Duran, 2016: 322). Sistem yaklaşımı olayların ve sistemlerin bir birinden bağımsız olmadığı aynı zamanda çevresel etkilere açık olduğu dolayısıyla olayların ve sistemlerin bütüncül olarak ele alınması gerektiği temeline dayanmaktadır (Altan, 2016: 307). Siyasal sistem modeli de kamu politikasının siyasal sistemin bir çıktısı olduğunu savunmaktadır. Buna göre “vatandaşlık” sorumluluğunu yerine getiren vatandaşların talepleri girdi olarak sisteme dahil olur. Politika yapıcılarının aldığı kararlar doğrultusunda uygulanan politikalarda sistemin çıktılarıdır. Sistemin çevresini oluşturan vatandaşlar sistemin hem girdilerini belirleyen hem de çıktılardan etkilenen unsurdur. Bu ilişki sonsuz bir döngüyü temsil ettiğinden siyasal sistem modeli dinamik ve sona ermeyen bir süreçtir (Çevik & Demirci, 2015: 118-119).

Tüm bu modeller bir birlerinin eleştirisi veya çelişkileri üzerine kurulu sistemler değildirler. Analiz edilecek politikanın kendi iç dinamiklerine, etkilediği toplumsal olaya ve

politikanın uygulandığı sürece göre farklı modellerden yararlanarak analiz yapmak mümkündür. Farklı kamu politikalarının analizinde farklı modellerin birlikte kullanılması gerekebilmektedir. Bu nedenle bir birini destekleyen nitelikte yaklaşımlar oldukları dikkate alınmalıdır.

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KADININ EKONOMİK VE SİYASAL HAYATA KATILIMINA YÖNELİK POLİTİKALAR

Birinci bölümde kamu politikasına yönelik kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu bölümde ise kamu politikası aktörlerinin kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımına yönelik hangi politikaları oluşturdukları ve uyguladıkları analiz edilecektir. Kurumların stratejik planları, eylem planları ve faaliyet raporlarından ayrıca siyasal partilerin tüzük, parti programı ve seçim beyannameleri incelenerek politika örnekleri sunulacaktır.

2.1 Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının kapatılması ve yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması (KHK/ 633, 2011) ile kadın hakları konusunda tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar ilgili bakanlığın Çalışma Bakanlığı ile birleştirilmesi (KHK/ 703, 2018) kararının ardından daha fazla derinleşmiştir. Son dönem politikaları incelenirken ilgili bakanlığın verileri esas alınacaktır.

Bakanlığın oluşturduğu stratejik planların ve faaliyet raporlarının temel dayanağı onuncu kalkınma planı olarak gösterilmektedir. Onuncu kalkınma planına bağlı olarak hazırlanan İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu kadın istihdamı konusunda bu çalışmanın da konusu olan bir düşünceye yer vermektedir. Raporun daha giriş bölümünde, Türkiye’de işgücüne katılım oranının düşük olmasının arkasında yatan en büyük nedenlerden birinin kadınların işgücüne katılımının düşük olmasıdır. Bu nedenle politika önceliği olarak da kadını işgücü piyasasının dışında tutan her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması hedefinden bahsedilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 2). İşte bu noktada kadın istihdamını arttıracak politikalar oluşturulması Türkiye’nin istihdam hedefleri açısından hayati önem taşımaktadır.

2.1.1 2014-2018 Stratejik Planında Kadın Politikası

2014-2018 planında kadın başlığı stratejik amaçlar arasında yer almamıştır. Daha çok hedefler ve stratejiler de yer bulduğu tespit edilmiştir (ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013). Hedeflerden ilki; işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetilen düzenlemelerin geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Ancak başlık altında toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna öncelikle Avrupa Birliği’nin (AB) hassasiyetlerine atıfta bulunulmuştur. Mevzuatın düzenlenmesi gerektiği ve işletmelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin bilinç

ve duyarlılığın artırılması amacıyla 2012 yılından itibaren verilmekte olan ödülün plan dönemi boyunca da verilmesi öngörülmüştür. Performans göstergelerine göre 2014-2018 döneminde sadece iki mevzuat düzenlemesi yapılmıştır (ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013: 29). Her yıl düzenli olarak verilen bir ödülle işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanacağını düşünmek ülkemiz gerçekleriyle bağdaşmamaktadır.

İkinci hedef, özel politika gerektiren grupların istihdama katılımı ve ayrımcılığın önlenmesi konusunda toplumsal farkındalığın artırılmasıdır. Bu hedef içerisinde kadınlar dezavantajlı kesim olarak belirtilmiş ve çalışmalarına engel durumların ortadan kaldırılması vurgusu yapılmıştır. Ancak yine performans göstergelerine bakılacak olursa; dezavantajlı olarak sayılan kadınlar, gençler, uzun süreli işsizler, iş bulma ümidi olmayanlar, engelliler ve göçmenler için 5 senede toplam 7 proje hayata geçirilmiştir (ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013: 50). Bu durum tıpkı yukarıda belirtilen ilk hedef gibi politikaların yetersizliğini gözler önüne sermektedir.

Kadın başlığı altında incelenebilecek üçüncü hedef; insan kaynaklarının geliştirilmesi bileşeni kapsamında Avrupa Birliği tarafından ülkemize tahsis edilen fonların etkin bir şekilde kullanımının sağlanmasıdır. Bu proje kapsamında 113 milyon Euro hibenin kadın ve genç istihdamına ayrıldığı ayrıca bilinçlendirme çalışmaları sonucunda 10bin kız çocuğunun yeniden okula başlaması sağlandığı belirtilmiştir (ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2013: 62). Bu hedefin diğer hedeflerden çok daha tutarlı ve sonuç odaklı olduğu aşikardır.

2.1.2 2017-2021 Stratejik Planında Kadın Politikası

2017-2021 stratejik planında da bir önceki dönem planında olduğu gibi kadın başlığı stratejik amaçlar arasında yer bulmamıştır. Hedefler ve stratejiler arasında kadın istihdamı konusuna vurgu yapılmıştır. İç gücü piyasasını etkinleştirmek amacının altında, özel politika gerektiren grupların istihdamını artırmak hedefinin bir stratejisi olarak kadın istihdam oranının 2021 yılına kadar %35'e çıkarılması hedefi konulmuştur (Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2016: 39). Ancak 2018 yılı için belirlenen %32 hedefinin %2,7 puan altında kaldığı yukarıda belirtilen TÜİK istatistiklerinde görülmektedir. Ülkemizde son açıklanan işsizlik rakamlarına göre özellikle 15-24 yaş arası genç nüfusun işsizlik oranı %20 civarında olması ve bu oranın kadınlarda %27'lere tırmanması (TÜİK, 2018: 1) hedeften gittikçe uzaklaştığını göstermektedir.

2017-2021 stratejik planında kadın başlığı bir önceki dönem planından daha az yer bulmuştur. Bir önceki planda kadın başlığı üç ayrı hedef altında kadın başlığına değinilmişken son hazırlanan planda tek bir hedefte kadın başlığından söz edilmiştir.

2.1.3 2006-2017 Yılı Faaliyet Raporlarında Kadın Politikaları

2017 yılı faaliyet raporunun kadın politikasının temel dayanağı onuncu kalkınma planında yer alan kadın politikaları olmuştur. Bu kapsamda; 2014-2018 yıllarını kapsayan onuncu kalkınma planında yer alan; “kadınların karar süreçlerinde daha fazla yer almaları, kadın istihdamının artırılması, eğitim ve beceri seviyelerinin yükseltilmesi sağlanacaktır.” (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 40) Maddesi temel politika ve öncelik olarak gösterilmiştir. Yine aynı planda kadınlara yönelik nitelikli istihdam olanaklarının sağlanması konusunda yer alan madde ve orta vadeli planda yer alan kadınların ve diğer dezavantajlı kesimlerin istihdamı konusunda geliştirilen politikaların etkin bir biçimde uygulanması temel politika olarak belirtilmiştir (ÇSGB, 2018a: 23-24).

Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu (HAK-İŞ) Sendikal Bakış Açısıyla Kadın Çalışanlar İçin Sorun Çözme Yöntemleri projesi kapsamında 2017 yılında 81 ilden ve çeşitli ülkelerde 5 bini aşkın kadının katılımıyla yapılmıştır. Anketler aracılığıyla ayrıca sendikanın örgütlü olduğu illerde kadın platformları oluşturularak çalışma hayatında kadınların karşılaştıkları sorunların tespiti, sendikal çözümlerin etkin kullanılması ve yenilikçi çözümler geliştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır (ÇSGB, 2018a: 63). Ancak 600 bin lira bütçeli bir çalışmanın daha kesin sonuçlar üretmesi ve belli sorunlara çözüm olması beklenmektedir. Toplantıların ve anketlerin hangi soruna çözüm ürettiği, kadın platformlarının nasıl çalışmalar yaptığı raporda yer almamıştır.

2017 faaliyet raporunda belirtilen bir diğer çalışma evde çocuk bakım hizmetleri yoluyla kayıtlı kadın istihdamının desteklenmesi projesidir. Bu proje kapsamında yaklaşık 50 milyon Euro bütçeli hibe programı ile yeni doğum yapan annelerin işe girmeleri veya mevcut işlerine geri dönmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bu proje ile kayıt dışı çalışan çocuk bakıcılarının kayıt altına alınması sağlanmıştır (SGK, 2017). Proje süresince 123 bin kişiye toplamda 40 milyon Euro hibe dağıtılmıştır. Her ay ortalama 5204 anne ve çocuk projeden faydalanmıştır. Proje ile ilgili yapılan analizlerde projenin en büyük katkısının kadınların iş hayatına geri dönmesi, aile bütçesine katkıda bulunabilmesi ve çocuk bakım maliyetlerinin düşmesi olarak tespit edilmiştir. Yani projenin doğrudan varmak istediği hedefe vardığı

söylenbilir. Ancak diğer yandan dolaylı amaç olan kadınların bakıcı sertifikası olarak kayıt altında çalışması mümkün olmamıştır. Projeden sonra kayıt altında çalışan bakıcıların artış oranı sadece %2,45'tir (Oğuz, vd., 2017: 98-104).

Faaliyet raporunda yer alan bir diğer proje insan kaynaklarının geliştirilmesi operasyonel programının "eğitim" önceliği altında finanse edilen operasyonlar kapsamında kız çocuklarını okullaşma oranının artırılması projesidir (ÇSGB, 2018a: 82). Proje kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması sayesinde kadın işgücü kaynağının geliştirilmesini ve kadınların işgücü piyasasına erişiminin kolaylaşmasını amaçlamaktadır. Bu proje bir hibe programı dahilinde olduğu için birçok ilde projeler hayata geçirilerek kız çocuklarının okula gitmesini teşvik edecek programlar hayata geçirilmiştir. Projelerde okullaşma oranlarının belirgin oranda arttığı görülmektedir. Örneğin; mesleğimle geleceğe gülümsüyorum projesi kapsamında okula devam eden kız öğrenci sayısı %7 artış göstermiştir. Bende okumak istiyorum projesi kapsamında 168 kız öğrenci okula kazandırılmıştır (ÇSGB, 2017a). Haydi kızlar EML'ye (Endüstri Meslek Lisesi) projesi kapsamında 50 çalışan kız mesleki eğitime yönlendirilmiş, devamsızlık yapan 50 öğrencinin okula devam etmesi sağlanmıştır (ÇSGB, 2017b). Kızlar için el ele projesi kapsamında Kastamonu'da okuyan 700 kız öğrencinin 420'si mesleki eğitime yönlendirilmiştir (ÇSGB, 2017c). Hibe programı kapsamında toplam 45 proje hayata geçmiştir. Böyle bir projenin varlığı mesleki eğitimde kız öğrencilerin arttırılmasını dolayısıyla gelecekte iş hayatında ki kadın sayısını arttırmayı destekleyecektir.

Kadın istihdamının desteklenmesi için büyük anne projesi faaliyet raporunda başarılı olmuş bir diğer projedir. Projenin öncelikli amacı çocuklarına bakmak zorunda olduğu için çalışamayan kadınların istihdam edilmesidir. Proje kapsamında 6500 kadın çalışma hayatına katılma fırsatı bulmuştur. 6500 büyükanneye 425'er lira ödeme yapılmıştır (ÇSGB, 2018a: 132). Bir yandan büyükannelere bir gelir sağlanmış diğer yandan kültür aktarımı noktasında bir başarı elde edilmiştir.

HAK-İŞ konfederasyonuna bağlı Öz İplik-İş sendikası sendikalarda kadın liderler yetiştirilmesi projesi kapsamında biri Antalya'da ikisi Ankara'da olmak üzere toplam üç eğitim programı düzenlemiştir. Projenin finansmanı İsveç İstanbul Başkonsolosluğu sağlamıştır. Bu eğitimlerde etkili iletişim ve liderlik, beden dili ve stres yönetimi konuları işlenmiştir. Yaklaşık 300 kadına bu eğitimler verilmiş. Öz İplik-İş sendikasına bağlı kadın

komitelerinde yer alan 110 kadına da kariyer koçluğu hizmeti verilmiştir (Öz İplik-İş, 2017; ÇSGB, 2018: 139).

2017 faaliyet raporuna göre hedeflenen kadın istihdam oranı %31 olmuştur. Gerçekleşen oran ise 2017 yılı Eylül ayı TÜİK verilerine %32,7'dir. Bu oran daha aynı yıl içinde bile korunamamış ve Kasım ayı verilerine göre %29,3'lere gerilemiştir.

2016 yılı faaliyet raporunda yine HAK-İŞ konfederasyonu öncülüğünde sosyal diyalog yoluyla kadın dostu işyerlerini belgelendirme projesi hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında Kadın Dostu İşyerleri Çalışmayı düzenlenmiş; 81 il ve 33 ülkeden gelen 8 bin üye ve temsilciler katılım sağlamıştır. Konfederasyona bağlı 6 sektör ve 7 ilde belgelendirme ve eğitim çalışmaları yapılarak projenin hedefe ulaştığı açıklanmıştır (ÇSGB, 2017: 55).

Öz Finans-İş sendikası kamu bankalarında kadın çalışanların sendikal bilincinin artırılması, kadın çalışanlar arası iletişimin artırılması ve geleceğin kadın sendikacılarının yetiştirilmesi eğitimi kapsamında 463 kişinin katıldığı Sivas merkezli eğitim çalışmalarına Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Erzincan, Kars, Ardahan, Iğdır, Ağrı, Yozgat illerinden kamu bankası kadın çalışanları katıldı belirtilmiştir (Finans Haber, 2016).

Hazır giyim sektöründe kadınlara yönelik eğitim ve girişimcilik hareketi operasyonu kapsamında kadın istihdamını arttırmak ve kadınların mesleki gelişimini sağlamak amacıyla Giresun ve Ordu illerinde hızla gelişim gösteren giyim sektörüne yönelik teknik yardım projeleri, girişimcilik eğitimleri verilmiştir. Proje kapsamında 293 kadın hazır giyim tasarım ve imalatı, 406 kadın girişimcilik, 391 kadın temel bilgisayar kullanımı eğitimi almıştır (ÇSGB, 2016).

Yukarıda bahsedilen kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması projesinin birinci etabı, evde çocuk bakım hizmetleri yoluyla kayıtlı kadın istihdamının artırılması projesi gibi projeler 2016 yılında da var olan projelerdir (ÇSGB, 2017: 73-74).

2015 yılı faaliyet raporunda 2010 yılından başlayarak devam eden kadın istihdamını destekleme operasyonu kapsamında toplam 24 milyon Euro olan bütçenin 2.9 milyon Euro'sunun kullanıldığı açıklanmıştır (ÇSGB, 2016).

Kadın işletmelerine finansman ve danışmanlık desteği tedbirleri kapsamında iş hayatında kadınlar programı uygulamaya konulmuştur. Nihai yararlanıcısı olarak İŞKUR'un

gösterildiği program kapsamında Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ile 38 milyon Euro'luk anlaşma imzalanmıştır. 2013 yılında başlayan programın hedeflenen süresi 48 ay olarak belirlenmiş dolayısıyla 2015 yılında da devam etmiştir. 2015 yılı sonu itibari ile 4 özel banka ile sözleşmeler yapılmış kadın işletmelerine kredi kullandırılması için girişimlerde bulunulmuştur. 2015 yılı içerisinde Gaziantep, Eskişehir ve Kayseri'de kredi desteği alan kadınların işletme açılışları yapılmıştır. 54 kadın işletmesine danışmanlık desteği verilmiş, 1 yıllık eğitimle 10 kadın girişimci eğitilmiştir (ÇSGB, 2018b).

2017 yılında da bahsedilen evde bakım hizmetleri yoluyla kadın istihdamını sağlama projesi 2015 yılında başlamış ve proje kapsamında 1 yıllık süreçte 10 milyon Euro hibe 6490 kadına dağıtılmıştır (ÇSGB, 2016: 60).

2014 yılı faaliyet raporunda kadın başlığı daha çok uluslararası sözleşmelere yönelik uygulama raporlarının hazırlanması kapsamında yer almıştır. Bu raporlar ülkemizin imzalamış olduğu Uluslararası Çalışma Sözleşmelerine istinaden hazırlanmaktadır. 2014 yılında;

- 45 sayılı Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması,
- 100 sayılı Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği
- 111 sayılı Ayrımcılığa (İş ve Meslek) İlişkin sözleşmelerin uygulama raporları haline getirilmiş ve uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerimiz çerçevesinde çalışma hayatında kadın başlığı işlenmiştir (ÇSGB, 2015: 38).

2013 yılı faaliyet raporunda kadın başlığında daha çok AB'ne uyum paketlerine entegre olmak adına yönetmelikler çıkararak ve hedeflerde kadın istihdamını artırıcı tedbirlere yer vererek bahsedilmiştir. Çalışma yaşamının iyileştirilmesi projesi bu tedbirler kapsamında 2013 yılında başlatılan projelerden biridir. İstihdama katılım ve istihdamın sürdürülebilirliği açısından hangi grupların risk grupları ve hangi sektörlerin riskli sektörler olduğunun tespiti bu proje kapsamında yapılmıştır. İş hayatına katılımda dezavantajlı konumda bulunan Roman vatandaşların istihdamına yardımcı olmak ve iş hayatında onlara karşı olan ayrımcılığı önlemek için farkındalık çalışmaları yapılmıştır. Bu çerçevede İstanbul'da 18 Haziran 2013 yılında dezavantajlı gruplar içinde Roman kadınların işgücü piyasasına katılımı adlı uluslararası bir toplantı gerçekleştirilmiştir (ÇSGB, 2014: 65).

2012 yılında yine AB uyum süreci hakkında tedbirler alınacağı vurgusu yapılmıştır. Bu kapsamda çalışma hayatında kadın-erkek eşitliğinin sağlanması hedefi konulmuştur. Kadın istihdamının desteklenmesi operasyonuna 2012 yılında da vurgu yapılmış ancak sonraki yıllarda olduğu gibi örnek bir proje ile desteklenmemiştir. Bunun yanında psikolojik tacize karşı ALO 170 hattı kurulmuş ve bu hatta 1275 kadın başvuruda bulunmuştur (ÇSGB, 2013: 21-55).

Sonraki yıllarda olduğu gibi 2011 yılında da kadın istihdamının desteklenmesi operasyonu kapsamında; 2010 yılında hibe programları hazırlanmış olan 131 hibe projesinin 2011 Temmuz'unda final raporları sunulmuş ve faaliyetleri son bulmuştur. Yine 2011 yılında Kadın Çalışanlara Yönelik İş Sağlığı, Güvenliği ve İş Stresi (Mobbing) Projesi ile HAK-İŞ ve TÜRK-İŞ ortaklığı ile kadın çalışanların iş yaşamında karşılaştıkları zorluklara karşı bilinçlenmeleri için 25 farklı ilde 996 kişiye eğitimler verilmiştir (ÇSGB, 2012a: 41-59).

2010 yılı faaliyet raporunda kadın başlığı genel olarak AB uyum sürecinin desteklenmesi ve bu süreçte çalışma hayatında kadının daha iyi şartlarda çalışması için şartların yerine getirilmesi konusunda yapılacak çalışmalar altında yer bulmuştur. Bu kapsamda; Çalışma hayatı, istihdam ve sosyal güvenlik alanında AB'ye uyumu ve ulusal ve uluslararası etkinliği arttırmak bir amaç olarak belirlenmiş bu amaç kapsamındaki hedefler içerisinde kadın-erkek fırsat eşitliğinin sağlanması yer almıştır. 'Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi' yukarıda bahsedilen spesifik projelerin ilk adımı ve yine yukarıda bahsedilen çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliği ödülünün başlangıcı olarak sayılabilir (ÇSGB, 2011: 27-46).

2006-2009 yılları arasında Çalışma Bakanlığı bünyesinde yürütülen kadın konusundaki tüm faaliyetler sonraki yıllarda yapılacak olan ve yukarıda bahsedilen projelerin fikri altyapısını oluşturarak geçmiştir. AB uyum süreci de göz önüne alınarak farklı ülkeler ile ortak seminer ve konferans çalışmaları yapılarak iş hayatında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır. Ancak bu fikri alt yapıyı oluşturacak faaliyetler 2009 yılı öncesinde aşağıda da bahsedilecek olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü uhdesinde gerçekleşmiştir. Bakanlık ise bu yıllarda daha çok uluslararası sözleşmelere uyum sağlama çalışmaları yürütmüştür. Örneğin 2006 yılında ILO sözleşmeleri kapsamında; Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Eşit Ücret Sözleşmesi raporu hazırlanmış ve ILO'ya gönderilmiştir (ÇSGB, 2007: 34-56).

2007 yılında ise yine AB uyum süreci kapsamında daha çok Türkiye’de kadına şiddetin önlenmesi sosyal diyalogun sağlanması gibi konularda Türk-Alman işbirliği içeren faaliyetler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında kadın istihdamının artırılması, kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve AB mali yardım mekanizmalarının etkili kullanılması için “Yenileşme ve Değişim İçin Türkiye’de Sosyal Diyalogun Geliştirilmesi” Projesi hayata geçirilmiştir. Sosyal diyalog temalı seminerlere 500 kişi katılmıştır. Ayrıca 420 uzman ve üst düzey yönetici sertifikalı sosyal diyalog seminerlerine katılmıştır. 26 farklı sosyal diyalog projesine toplamda 1 milyon 860 bin Euro hibe desteği sağlanmıştır (ÇSGB, 2008: 69-70).

2008-2009 yılları ise 2006 yılında başlayan ve fikri altyapısı oluşturulan AB uyum sürecinin ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınların ekonomik hayata kazandırılması için gerekli çalışmaların yapılması açısından yazılı sözleşmelerden ve yasal düzenlemelerden ayrışıp uygulamaya geçildiği yıllar olmuştur. Örneğin 2008 yılında “Çalışma Hayatında Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması” başlıklı projenin son taslağı hazırlanmış ve Hollanda hükümetinin desteği ile yürütülen MATRA programına gönderilmiştir (ÇSGB, 2009: 37). 2009 yılı ise 2006 ve sonrası dönemde stratejik hedefler arasında kadın başlığının alındığı ilk yıl olmuştur. AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı’nın Çalışma hayatı, istihdam ve sosyal güvenlik alanında AB’ye uyumu ve ulusal ve uluslararası etkinliği artırmak stratejik amacı altında hedef olarak kadın erkek eşitliğinin sağlanması yer bulmuştur (ÇSGB, 2010: 125).

2.1.4 TIKGM Kadın İşletmelerine Finansman ve Danışmanlık Desteği Programı

Avrupa Birliği, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü’nün finansmanı sağlanan projenin amacı Türkiye’de kadın girişimciliği ve kadınların iş hayatına katılımını desteklemektir. Proje 2014-2017 yılları arasında 4 yıl süreyle uygulanmıştır. Program kapsamında 300 milyon Euro fon ayrılmıştır. Kadın işletmelerine kredi desteği sağlayan Türk bankalarına bu fondan krediler verilmiştir. Garanti Bankası, QNB Finansbank, Türkiye Ekonomi Bankası (TEB), Türkiye İş Bankası ve Vakıf Bank bu projede paydaş olarak yer alıp girişimci kadınlara kredi desteği sağlamıştır (TOBB , 2017).

Proje kapsamında 2015 yılında; İş Hayatında Kadınlar Programı uygulamaya koyulmuştur. Danışmanlık hizmeti kapsamında başlangıç olarak 54 kadın işletmesinde

destek verilmiştir. 5 iş koçluğu projesi yapılmıştır. 1 yıllık plan dahilinde 10 kadın girişimci eğitilmiştir (ÇSGB, 2016: 57).

Proje için ayrılan 300 milyon Euro bütçenin 250 milyonluk kısmı 16 bin kadın işletmesi tarafından kullanılmıştır. 22 Kasım 2017’de kapanış toplantısı yapılan proje kapsamında 342 işletme danışmanlık hizmeti almış, 657 işletmeye eğitim verilmiştir. Danışmanlık projeleri kapsamında 794 yeni istihdam sağlanmış, toplamda işletmelerin %65’inde verimlilik artışı %75’inde gelir artışı sağlanmıştır (İŞKUR, 2018: 70-71).

2.1.5 Kadınlar İçin Daha Çok ve İyi İşler: Türkiye’de İnsana Yakışır İş İçin Kadınların Güçlendirilmesi Projesi

Türkiye istihdam oranları göz önüne alındığında özellikle 2013-14 yıllarında %26 civarı kadın istihdamı oranı ile eşitsizliğin en fazla olduğu ülkelerin başında gelmektedir. Bu istihdam edilen kadınlar ise tarım ve tekstil sektörleri gibi vasıf gerektirmeyen işlerde çalıştırılmaktadır. Bu projenin asıl amacı toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirilerek Türkiye’de kadınların iş hayatında güçlendirilmesinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi kadınlar için daha çok ve iyi işler: Türkiye’de insana yakışır iş için kadınların güçlendirilmesi projesini geliştirmiştir (ILO, 2014).

Projenin hedef kitlesi İŞKUR’a kayıtlı işsiz kadınlardır. Proje 2013 yılı mart ayında başlamış 2018 yılının ilk çeyreğinde sona ermiştir. Toplam proje bütçesi 3.4 milyon dolardır. Proje kapsamında; kadın istihdamı eylem planı hazırlanmış, toplumsal cinsiyet ile ilgili kamu spotları hazırlanmış, İŞKUR 81 il müdürlüğünde en az bir yönetici toplumsal cinsiyet eşitliği temsilcisi olarak eğitilmiştir. Ayrıca 400 kadına girişimcilik eğitimi, 28 kadına mikro kredi ve danışmanlık desteği, 820 kadına iş arama becerisi semineri verilmiştir. 21 Mart 2018 tarihinde 600 kişinin katılımı ile kapanış konferansı yapılmış ve proje sona ermiştir (İŞKUR, 2019: 63-64).

2.1.6 İşte Anne Projesi

İŞKUR tarafından yürütülen proje kapsamında hedef kitle içerisinde yer alan kadınlar öncelikle iş garantili meslek edindirme kurslarına ve işbaşı eğitim programlarına yönlendirilmektedir. Projenin hedef kitlesi 0-15 yaş çocuk sahibi kadınlar, sosyal ve ekonomik yardımlardan faydalanan kadınlar ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın kadına yönelik şiddet konusunda hizmet veren kuruluşlarından yararlanan

kadınlardır. Programa devam eden her kadına günlük 70 lira harçlık ve aylık 400 lira çocuk bakım desteği sağlanmaktadır. 2018 yılında projeden 5239 kadın yararlanmıştır (İŞKUR, 2019: 46).

Yukarıda sayılan projeler her ne kadar kadının ekonomik hayatta yer bulmasına yönelik projeler olsa da bu çalışmanın bir diğer başlığı olan siyasal hayata katılım konusunda da ekonomik gücün etkisi yadsınamaz bir gerçek olarak görülmektedir. Öyle ki birçok yazar eserinde kadının siyasal katılımının önündeki engelleri sayarken başta kadının ekonomik hayatta yer almamasından bahsetmektedir. Örneğin Zekiye Demir (2015: 22) eserinde kadının siyasal alanda ikinci planda kalmasının altı nedenini sayarken birinci neden olarak kadınların ekonomik olarak yeterli kaynağa sahip olmamasından bahsetmektedir. Necdet Çağlar ise (2011: 59) kadınların siyasal katılım konusunda erkekler ile eşit olduğu görüşü yaygınlaşsa bile birçok sosyal ve ekonomik faktörün kadının siyasal katılımına azaltıcı etkide bulunduğunu belirtmiştir. Diğer sebeplerle birlikte ekonomik bağımlılığın kadını devlet yönetimine katılma hak ve sorumluluğundan mahrum ettiği vurgusunu yapmıştır.

Başka bir çalışma da ise kadının toplumsal ve siyasal konumu üzerinde istihdam durumunun önemli bir faktör olduğundan söz edilmektedir. Kadının ekonomik hayata katılımı onu sosyal ve siyasal hayatta daha fazla görünür kılmaktadır. Bu noktada kadının çalışma hayatında yer alması ona sosyal ve siyasal hayata katılım konusunda da özgüven sağlamaktadır (Mutlu, 2015: 6-7).

Yine birçok çalışmada kadınların siyasal katılımlarının artması için iş hayatında daha çok yer almaları ve ekonomik özgürlüklerinin bulunması gerektiğinden bahsedilmiştir (Onay, 2013: 105). Bu bağlamda bakıldığında kadının çalışma hayatında yer alması siyasal alanda da kendine yer açması anlamına gelmektedir.

2.2 Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Politikaları

Demokratik bir yerel yönetim anlayışında siyasal süreçler kapalı ve gizlilik içinde değil açık, şeffaf ve herkesin görebileceği bir yapıdadır (Pustu, 2005: 128). Bu görünür yapı ve halka en yakın birim olması yerel yönetimlere katılımı genel siyasal süreçlere katılımdan daha kolay hale getirmektedir. Siyasal katılımın hem ilk adımı olması hem de daha kolay erişilebilir olması noktasında yerel katılım kadınların karar alma mekanizmalara katılımını sağlamak için önemli basamak olarak düşünülmektedir (Yaylı & Eroğlu, 2015: 507).

Bu bağlamda kadının yerel siyasete katılımını iki noktada düşünmek mümkündür. Bunlardan ilki aktif katılım olarak da tanımlanan siyasal aktör rolünde almasıdır. İkinci yöntem ise yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinden etkilenen olarak katılımıdır. Ne yazık ki Türkiye’de kadınların aktör olarak katılım oranı oldukça düşüktür (Can, 2015: 134).

Yapılan son yerel seçim baz alınacak olursa resmi olmayan en güncel verilere göre 8.257 belediye başkan adayının sadece 652’si kadın adaylardan oluşmaktadır. Sadece adaylık süreci göz önüne alındığında bile oran olarak %7,89’a tekamül etmektedir. Bu 652 kadın adaydan 30’u büyükşehir belediyelerini 38’i il belediyelerini, 174’ü ilçe belediyelerini yönetmek için adaydı. HDP’nin uygulamakta olduğu eş başkanlık sisteminin yasal dayanağı olmadığı için, sadece YSK’ya bildirilen resmi aday sayısı baz alınmaktadır (KADER, 2019).

Kesin sonuçlar açıklanmamak kaydı ile kazanan kadın belediye başkanlarına parti bazında bakacak olursak; AK PARTİ’nin 77 ilde açıkladığı 1243 belediye başkan adayından yalnızca 25’i kadın adaydı ve bunlardan 6 aday resmi olmayan sonuçlarla seçimi kazandı. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ise 57 ilde 904 aday gösterdi ve bunlardan yalnızca 44’ü kadın aday ve bu kadın adaylardan resmi olmayan sonuçlara göre seçimi kazanan aday sayısı yalnızca 10. Halkların Demokratik Partisi’nde (HDP) durum diğer partilere göre biraz farklı ve karmaşık. HDP’nin seçimlere girdiği 290 il ve ilçe belediyesinin tamamında eş başkanlık sistemi gereğince hem kadın hem erkek kadın aday bulunmaktadır. Kadın temsil oranı %50 olduğu için 145 kadın eş başkan adayı bulunmaktadır. Bu nedenle kazandığı 54 belediyenin tamamında kadın adaylarda kazanmış sayılmaktadır. Ancak YSK’nın kabul ettiği resmi rakamlara göre 24 belediye başkanı kadındır. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve İyi Parti’den ise resmi olmayan sonuçlara göre kadın belediye başkanı bulunmamaktadır. Bağımsız aday olarak girdiği seçimi kazanan Zekiye Demir ise özel kalem müdürü iken karşılaştığı mobinge karşı durarak adaylaşan ve seçimi kazanan tek bağımsız kadın belediye başkanıdır (Pancaroglu, 2019).

Bu sayılar dikkate alınacak olursa kadın belediye başkanı sayısı 41 Türkiye’deki tüm belediyelerin sayısı 1397 oranlanacak olursa kadının belediye başkanlığındaki temsil oranı yalnızca %2,93 bu oran 2013 verilerine göre Ortadoğu ve Akdeniz ülkeleri ortalaması olan 2.1’in biraz üzerinde olsa da 67 ülke verisine Avrupa ortalaması kabul edilen %10,5’in çok çok altındadır (Can, 2015: 134).

Bu veriler ışığında yerel yönetimlerin kadın politikalarının incelenecek olması maalesef dünyanın birçok ülkesinden çok daha evvel kadına seçme ve seçilme hakkını veren bir ülke olması münasebeti ile Türkiye için üzücü bir tablodur.

2.2.1 Kadın Dostu Kent Taahhütname

Kadın dostu kentler BM ortak programı yerel yönetimlerin planlama süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini temel prensip olarak kabul edip, kadın örgütleri ile yerel yönetimler arasındaki işbirliğini arttırmak amacıyla 2006-2010 döneminde 1. Aşaması yapılmış ve 2011 yılında 2. Dönemi başlamış olan programdır. Proje ilk etapta 6 ilde hayata geçirilmiştir. Bu iller; İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van'dır. İkinci etapta Adıyaman, Antalya, Bursa, Gaziantep, Malatya, Mardin ve Samsun illerinin de katılımıyla genişletilmiştir (Kadın Dostu Kentler, 2014).

Kadın dostu kent tanımlanacak olursa; kadınların sağlık, eğitim ve sosyal hizmetlere istihdam olanaklarına, kaliteli ve kapsamlı kent hizmetlerine (ulaşım, konut, güvenlik, vb.) kolay ulaşabildiği kentlerdir. Şiddete maruz kaldıkları takdirde haklarını güvence altına alacak mekanizmalara erişimini ve yerel yönetimlerin planlama ve karar alma süreçlerine katılımını sağlayarak erkekler ile birlikte kentsel yaşamın tüm alanlarında eşit bir biçimde yer almasını destekleyen kentlerdir. Bu tanımlama aslında hem bütün sorunları hem de bütün çözüm önerilerini içinde barındırmaktadır. Kentleri yönetenler ve planlayanlar büyük oranda erkekler olduğu için kadınların yaşamlarını kolaylaştıracak birçok düzenleme göz ardı edilmektedir. Bu noktada kadın dostu kentler yaratılması önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bir kentin kadın dostu olabilmesi için öncelikle o kentte yaşayan kadınları tanınması, sorunlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların azami düzeyde karşılanması için planlama yapılması gerekmektedir. Tüm bunların yanında kadın dostu kent uygulamasının hayata geçirilmesi anayasada, kanunlarda ve imzalanan uluslararası anlaşmalarda yer alan cinsiyet ayrımının ortadan kaldırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması maddeleri ile de doğrudan alakalıdır (Tekinbaş, 2015: 11-19).

Toplamda 12 ilde uygulamaya konulan kadın dostu kent programları kapsamında hayata geçirilen uygulamalardan bazılarını bakılacak olursa; 2012 yılı sonunda projeye dahil olmasına rağmen 1 yıl içinde Adıyaman ili yerel eşitlik eylem planını hazırlamış ve hayata geçirmiştir. Eylem planı ile birlikte Adıyaman Kadın Platformu kurulmuş ve Yerel Seçim Çalışma Grubu kurulara 2014 yerel seçimlerinden önce kadın platformu çalışmalar

yürütmüştür. Antalya Büyükşehir Belediyesi ise her yıl düzenlediği Kadın Zirvesi ile Altın Portakal Film Festivalinde kadına yönelik şiddeti, medyada kadına yönelik olumsuzluklar ve çözüm yollarını, kadına şiddeti başarılı bir şekilde işleyen çalışmalar yapmıştır. Bunun yanında Antalya Büyükşehir Belediyesi, Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi'nin (CEMR) 'Avrupa Yerel Yaşamında Kadın Erkek Eşitliği Şartı'nı imzaladığı görülmektedir. Kadın Dostu Kentler Programı kapsamında 2011 yılından bu yana toplum cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik çalışmalarını hızlandıran Büyükşehir Belediyesi kadın erkek eşitliğini sağlamak için büyük bir adım daha attı. Bu sözleşme ile eşitlik eylem planlarının uygulanmasına yönelik sahiplenmeyi arttırmaktadır (Kadın Dostu Kentler, 2014: 13-17).

Bursa Büyükşehir Belediyesi ise Sosyal Hizmetler Şube Müdürlüğüne bağlı Eşitlik Birimi yönergesi hazırlanmış ve şube müdürlüğünde eşitlik birimine yer vermiştir. Eşitlik birimi kadına yönelik şiddetin önlenmesi, yasal önlemler ve iletişim konularında çalışmalar yapmıştır. Büyükşehir Belediyesi, Kadın Dostu Kentler programı ile kurulan eşitlik birimi sayesinde, ilde yerel eşitlik eylem planı hedeflerinde yer alan eğitim, sağlık, istihdam, kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kentsel hizmetler alanlarında, ildeki sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar başlamıştır. Uludağ Üniversitesi'nde kadın araştırma ve uygulama merkezi kurulmuştur. Osmangazi ilçesinde ise İlçe meclisi Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartını yerel meclis onayından geçirmiştir. Gaziantep'te program kapsamında hayata geçen en dikkat çekici iki proje ise; Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde "toplumsal cinsiyet eşitliği" dersi verilmesi ve hibe programından yararlanmaya hak kazanan "kadınlar siyasete hazırlanıyor" projesi kapsamında bir sonraki seçimde aday olmayı düşünen 25 kadının tespit edilerek eğitim programlarına dahil edilmesidir (Kadın Dostu Kentler, 2014: 21-25).

İzmir Büyükşehir Belediyesi kadın dostu kent unvanını aldıktan sonra belediye bünyesinde kadın-erkek eşitliği komisyonu kurulmuş, kadın dayanışma merkezi çalışmalara başlamış, yerel eşitlik eylem planı oluşturulup devreye sokulmuş, kadın erkek eşitliği birimi kurulmuş ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nde kadın araştırma ve uygulama merkezi araştırmalar yapmaya başlamıştır (Kadın Dayanışma Merkezi, 2014).

Yukarıda örnek illerde yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Bunun dışında kadın dostu kent taahhütnamesi 2019 yerel seçimlerine de damgasını vurmuştur. İzmir Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Tunç Soyer, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Ekrem İmamoğlu ve Beyoğlu Belediye Başkan Adayı Alper Taş gibi siyaset gündeminde sürekli

anılan adaylar da dahil olmak üzere toplam 70 aday kadın dostu kent taahhütnamesini daha adaylıkları sürecinde imzalamış ve kazandıkları takdirde nasıl bir yönetim anlayışına sahip olacakları konusunda seçmeni ikna etmeye çalışmışlardır (Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu, 2019).

2.3 Siyasi Parti Tüzük ve Programlarında Kadın Politikası

Gerek kamu politikasının belirlenmesinde gerekse siyasal katılımın en önemli boyutu olan aktif katılımın sağlanmasında (Kapani, 2009: 144-150) en önemli unsur siyasal partilerdir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde mecliste gurubu bulunan siyasal partilerin (alfabetik sıra ile ve parti tüzüğünde verilen kısaltılmış isimleri kullanılarak) tüzüklerinde, parti programlarında ve 2018 genel seçimlerinde ki beyannamelerinde kadın konusun ne şekilde işlendiği incelenecektir.

Siyasi partiler açısından kadın konusu tartışılmaya başlandığında en önemli başlıklardan biri de kota uygulamaları olarak görülmektedir. Kota uygulamaları; yasal veya anayasal anlamda güvence altına alınmış koltuklar olarak görülmektedir. Bunun yanında her hangi yasal bir düzenlemeye konu olmaksızın kota uygulamalarının teamülen veya gönüllük esasıyla var olduğu da söylenebilmektedir. Siyasi partilerin karar organlarında ve aday listelerinde uygulanan sabit ya da oranlı kota biçimleri anayasa ya da yasalarla güvence altına alınabilmektedir. Siyasi partilerin kadın üye ya da aday sayısı belirli bir oran dahilinde de uygulanabilmektedir. Afganistan, Arjantin, Bangladeş, Fransa, Irak, Hindistan gibi ülkelerde kota uygulaması anayasayla belirlenmiştir. Bolivya, Bosna Hersek, Brezilya ve Ekvator gibi 27 ülkede cinsiyet kotası seçim yasasında yer almıştır. Almanya, Avustralya, Avusturya, Cezayir, Danimarka, Ermenistan ve Etiyopya gibi pek çok ülkede ise, kota siyasi partilerin tüzüklerine konulan özel hükümler ile garanti altına alınmıştır. 2000’li yıllarda 90’a yakın ülkede yaygınlaşan kota uygulamaları, siyasette kadın temsilini artırmaya imkan sağlamıştır (Altındal, 2007: 23-29; Sancar, 2008: 178-179; Sayın, 2007: 49-61).

2.3.1 Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ)

Mecliste gurubu bulunan partilerden AK PARTİ ve MHP’nin tüzüklerinde kadın başlığı ve hatta konusu bile yer almamıştır. Teşkilat yapılanmaları altında yer alan kadın kolları örgütlenmesi dışında, toplumsal cinsiyet, ayrımcılık, şiddet ve istihdam gibi konularda herhangi bir vurgu yapılmamıştır (Tüzük, 2019; MHP, 2009).

Özellikle siyasal partilerde kadın konusu gündeme geldiğinde en çok tartışılan konulardan biri de kota uygulamalarıdır. Diğer konularda olduğu gibi kota uygulaması da AK PARTİ tüzüğünde yer bulmamıştır. Parti programında ise kadın başlığı temel hak ve siyasi ilkeler, kamu yönetimi, ekonomi, dış politika gibi önemli konularda değil yalnızca sosyal politikalar başlığı altında kendine yer bulmayı başarmıştır. Burada işlenen kadın teması ise “sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde birinci derecede etkin rol oynayan” unsur olarak ele alınmıştır. Kadın vurgusu toplumsal cinsiyet eşitliğinden uzak aile içindeki kadın motifinin hak sahibi olması çerçevesinde oluşturulmuş bir başlık altında işlenmiştir (Parti Programı, 2002).

Kota uygulaması hakkında AK PARTİ adına en kesin açıklama AK PARTİ genel başkanı ve dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’dan gelmiştir. 2008 yılında Uluslararası İş’te Kadın Kongresi’nde konuşan Başbakan (Mynet Haber, 2008); “*Kota uygulaması kadını erkeğin inayetine mahkum etmektir, yani erkek lütfedecek ondan sonra da kadınlar parlamentoya girecek, böyle şey olmaz.*” diyerek kadın kotası konusunda fikrini net bir şekilde ifade etmiştir. Ancak bu açıklama kadın çalışmaları yapan birçok STK tarafından eleştirilmiş ve tarihsel bir sorunun üzerinin kapatıldığı vurgusu yapılmıştır (Özcan, 2008).

2018 seçim beyannamesinde ise kadın konusu ilk olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve iş hayatında kadının yer bulması vaatleri ile yer bulmuştur. Kadına, gençlere hak ettiği değeri veren bir iktidar olma vurgusu yapılmış ancak bu vurgu yine aile yapısını koruyan anlayışın sonucu olarak yansıtılmıştır. Ayrıca kadın başlığının ilk cümlesinde de kadını ailenin temel direği olarak gören bir anlayış hakimdir (AK Parti 2018 Seçim Beyannamesi: 93). Bu beyanname ile görülen diğer bir durumda yıllarca eleştirilen kadını aile içine hapsedme geleneğinde vazgeçilmediği ve aynı vurgunun günümüze kadar devam ettiğidir. Vaatler incelendiğinde her seçim dönemi tüm partilerin yaptığı vurgunun dışında bir vurgunun söz konusu olmadığı görülmektedir. Karar alma mekanizmalarında kadının etkin rol oynaması, kadın okur-yazar oranının artırılması, istihdam teşviklerinin artırılması, kadına yönelik şiddet ile mücadele edilmesi (AK Parti 2018 Seçim Beyannamesi: 97-98) gibi 21. Yy Türkiye’sine yakışmayan bir takım vaatlerde bulunulmuştur.

Bu bilgiler ve vaatler ışığında söylenebilir ki siyasal partiler arasında en etkin rolü oynayan ve iktidar görevini üstlenen yani kamu politikalarının yapıcısı olan AK PARTİ kadın politikası konusunda ne parti tüzüğünde, ne parti programında ne de seçim

beyannamelerinde istenilen düzeyde bir politika izlememiştir. Özellikle yukarıda bahsedilen iş hayatına yönelik politikalarda da çağın gereklerine uygun bir kadın istihdam politikasının gerçekleşmediği aşıkardır.

2.3.2 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)

CHP parti tüzüğünde kadın konusunda yapılan ilk vurgu partinin amaçları arasında sayılan; toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi olmuştur. İkinci ve en önemli vurgu ise parti meclisine verilmiş olan bir görev niteliğindedir. TBMM üyelerinin saptanmasında parti meclisinin gençlerin, kadınların ve engellilerin TBMM’de temsiline özen göstermesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Üçüncü ve belki de en önemli konu tüzükte bulunan kota başlığı ve %33 oranında belirlenmiş olan cinsiyet kotasıdır. Ayrıca il ve ilçe yönetimlerinden parti meclisine, merkez yönetim kurulundan milletvekillerine ve il-ilçe belediye meclislerine kadar belirlenecek tüm adaylarda cinsiyet kotasına uyulması vurgusu yapılmıştır (CHP Parti Tüzüğü, 2018: 9-58).

Parti programında altı okun ne olduğu ve ne anlatmak istediği öncelikli olarak açıklanmıştır. Laikliğin CHP için; kadın-erkek eşitliğinin güvencesi olduğu vurgusu dikkat çekicidir. Yine de partinin öncelikleri sayılırken demokrasi bir öncelik olarak sayılmış ve eğitim ve kültür yoluyla kadının özgürleştirilmesi de demokrasinin gereği olarak görülmüştür. Ayrıca kadının ekonomide, siyasette, eğitimde, hukukta ve evrensel tüm haklarda erkeklerde eşit olmalarını sağlayan cinsiyet eşitliği prensibi partinin öncelikleri arasında sayılmıştır. Partinin hedefleri sayılırken, kadını ve erkeği her alanda eşit bir Türkiye hedefinden söz edilmiştir. Bu hedefin temel dayanağı Atatürk’ün kadına verdiği değer olarak gösterilmiştir. Bunun yanında bu hedefe ulaşmanın en önemli yolunun eğitim ve kültür düzeyinin artırılmasından geçtiği vurgulanmıştır. Kadına yönelik şiddet ülkenin en büyük ayıbı olarak atfedilmiştir. Bunun ile mücadele etmek CHP’nin benimsediği en önemli nokta eğitim ve kültür faaliyetleri olarak belirtilmiştir. Ayrıca kadının çalışma hayatında yer alması ve ekonomik özgürlüğünü kazanması toplumsal hayatta güçlenmesi için en önemli öncelik sayılmıştır. Kadınların siyasi partilerde ve siyasette görev alması gerektiği dikkat çekilen bir diğer konudur. Özellikle yerel yönetimlerin kadın konusunda duyarlılığının artırılması, kadın odaklı projeler geliştirilmesi, kadınların ihtiyacı olan sosyal donatı alanlarının ve sığınma evlerinin yapılması gibi temel konularda çalışmalar yapılması hususunda vurgu yapılmıştır (CHP Parti Programı, 2018: 16-323).

2018 seçim beyannamesinde ise ilk vurgu parti programında nispeten daha az bahsedilen kadın istihdamı konusudur. Partinin kısa vadeli planlarından biri kadın istihdamını ve girişimciliğini arttıracak teşvik paketlerinin desteklenmesi ve her mahalleye kreşler açılması olarak belirtilmiştir. Yine endüstri 4.0 girişimciliğinin kadınlar açısından desteklenmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kadınların iş gücünden dışlandığı ve istihdam açısından en fazla etkilenen kesimlerden biri olduğuna dikkat çekilmiştir. Özellikle genel sağlık sigortası devlet tarafından ödenen hanelerin kadınlarına aylık bin lira sosyal ödeme yapılacağı vaat edilmiştir. İstihdam konusunda kadın işletmelerinin desteklenmesi, kadın çalışanlara sigorta ve BAĞKUR desteği sağlanması, kadınların çalışma hayatında kademeli olarak yerinin artırılması ve kamu yönetiminde kadın istihdamının %33 seviyesine çıkarılması öngörülmüştür. İstihdam konusundan sonra altı çizilen bir diğer konu kadın erkek eşitliğinde Ortadoğu ülkeleri arasında rol model olan bir Türkiye yaratma hedefidir. Yerel yönetimlerde ve seçimle iş başına gelen tüm diğer organlarda kadın kotasının %33 olacağı vurgusu yinelenmiştir. Anne ve çocuk başlığı altında anne-çocuk sağlığına yönelik yapılacak çalışmalardan bahsedilmiştir. Kadın başlığı altında yapılan ilk ilk ve en önemli vurgu “Kadın Bakanlığı” kurulacağı vaadidir. Bu çalışmanın da önem atfettiği ve Türkiye’nin kadın politikasında zirve nokta olarak gördüğü bir düzenlemedir. Yasaların cinsiyet eşitliğine olan uygunluklarının denetleneceği de vaatler arasındadır. Eğitim konusunda da kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması, eğitimi yarıda kalmış kadınların eğitim hayatına devam etmesi, toplumsal cinsiyet derslerinin yaygınlaştırılması gibi vaatlere yer verilmiştir. Toplumsal ve siyasal katılma konusunda yine %33 kota vurgusu dikkat çekmektedir. Yerel yönetimlere geniş katılım, kadın dostu kent uygulaması ve kadınların STK’lara katılımını destek olmak katılımı arttırmaya yönelik vaatler olarak göze çarpmaktadır (CHP 2018 Seçim Beyannamesi, 2018: 56-228).

Tüzüğü, parti programı ve son seçimlerde yaptığı vurgu ile kadın politikasında bir çıkış yakalamış olmasına rağmen uygulamada CHP’nin özellikle siyasal yaşamda kadın temsilini kendi kota uygulamaları açısından nasıl gördüğü ve değerlendirdiği de çalışmanın bir sonraki bölümünde incelenecektir.

2.3.3 Halkların Demokratik Partisi (HDP)

HDP parti tüzüğünde partinin tanımı yapılırken; “... kadınların, her türden baskı, sömürü ve ayrımcılığa karşı bir araya geldiği demokratik halk iktidarını hedefleyen bir siyasi partidir.” ifadesiyle kadının önemine vurgu yapılmaktadır. Yine partinin amaçları

sayılırken kadına karşı her türlü ayrımcılık ve şiddet ile mücadele edileceği vurgulanmıştır. Örgütlenme ve iç işleyişin nasıl düzenleneceği konusu düzenlenirken kadınların tüm karar alma mekanizmalarında en az eşit temsil (%50) ile yer alması temel ilke kabul edilmiştir. Ayrıca disiplin ve cezalar bölümünde kadına karşı yapılacak her türlü tacizin cezalandırılacağı kesin bir ifade ile belirtilmiştir (HDP Parti Tüzüğü, 2014).

Parti programında ise kadın erkek eşitliğini savunan bir kalk iktidarı kurma hedefi ilk tanımlamalarda yerini almıştır. Demokrasinin kazanılması için verilen mücadele de kadının mücadelesi partinin kendi mücadelesi olarak görülmektedir. Ayrıca kadının eşit katılımının güvence altına alınması, ihtiyaçlarının öncelenmesi, pozitif ayrımcılığın tanınması demokratik bir yerel yönetimin asli görevi sayılmıştır. Yine kadınların yerel yönetimlere doğrudan katılımının bir aracı olarak kadın meclislerine işaret edilmiştir. Emek başlığında ise hem işçi kadınların hem de ev içi emeğin sahibi kadınların sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek için mücadele edileceği belirtilmiştir (HDP Parti Programı, 2014).

24 Haziran genel seçimleri öncesinde HDP'nin yayımladığı seçim bildirgesinde de kadına yönelik önemli vurguların yer aldığı görülmektedir. Bu bildirgede kadın emeğini hiçe sayan bir iktidarın mutlak değişmesi gerektiği vurgusu yapılmıştır. Yine kadının en az eşit temsil oranında temsil edilmesi savunulmaktadır. Ayrıca kadın tutsakların ve insan onuruna yakışmayan işlerde çalışan mülteci kadınların durumunun özellikle çözüme kavuşturulması gerektiği ifade edilmektedir. HDP'nin ekonomi politikasının kırmızı çizgisi emekçilerin hakları, mor çizgisi kadınların hakları olarak belirtilmiştir. KOBİ'lerin en az yarısının kadın olacağı konusunda da vaatte bulunulmuştur. Kadınların çalışma hayatında yarı zamanlı çalışması, işsizlik ödeneğinden faydalanma koşullarının iyileştirilmesi konusu işlenmiştir. Yine kadına yönelik sosyal desteklerin sosyal adaleti gözetilen ilkeler çerçevesinde dağıtılmasına özen gösterileceği belirtilmektedir. Diğer yandan eğitim kurumlarında kadınların maruz kaldığı baskı ve şiddetin önlenmesi vaadinde bulunulmuştur. Çalışan ve çalışmayan tüm kadınların kreş imkanından faydalanabilmesi için kamu finansmanı aracılığıyla kreşler açılacağı belirtilmiştir. Kadınlar konusunda ayrıcalıklı politikalar öneren ve vaatlerde bulunan bir parti olarak HDP'nin seçim bildirgesinde de kadın başlığı "En güzel ülke kadınların eşit ve özgür olduğu ülkedir." Sözü ile başlayan bölüm ile yer bulmuştur (HDP Seçim Bildirgesi, 2018).

2.3.4 İyi Parti

İyi Parti, kadın bir genel başkanına sahip olan bir siyasi parti olarak öne çıkmaktadır. Parti tüzüğünde özellikle kadın konusunda kadın bir lider olmasına rağmen tüzükte kadın başkanının yer bulmadığı görülmektedir. Kadınların partide yer bulması için önem arz eden cinsiyet kota uygulaması ise parti tüzüğünde bir başlık halinde incelenmektedir. Partinin tüm merkez organlarının, milletvekili, belediye başkanı, belediye meclis üyeleri adaylarının belirlenmesinde yüzde 25 cinsiyet kotası uygulanması öngörülmüştür. Böylece kadın temsiline kota uygulaması ile yer bulması sağlanmaktadır. Ayrıca partinin kadın milletvekili, belediye başkanı ve meclis üyesi adayları aday adaylığı için ödenecek ücretin yarısını ödeyecekleri belirtilerek kadınlara pozitif bir ayrımcılık sağlandığı görülmektedir (İyi Parti Tüzüğü, 2019: 10-56).

İyi Parti programında ise kadın başkanının parti tüzüğüne göre daha çok yer bulduğu söylenebilmektedir. Ancak kadın başlığı yine özellikle aile başkanının alt başlığı olarak incelenerek kadının aile içerisine hapsedildiğini görmek mümkündür. Yine aileyi bir arada tutmak için öncelikle kadını motive edecek çalışmaların yapılacağı söylenmektedir. Parti programında kadınlara yaşam hakkı ve eşitlik vurgusu yapıldıktan sonra eğitim başlığı altında kadınlara etkin bir eğitim programı uygulanacağı ve Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kadın yönetici oranının %50 oranında olacağı vurgulanmaktadır. Üretime katkı sağlamak amacıyla ev kadınlarının iş edinme eğitimlerine yönlendirileceği belirtilmektedir. Kadın ve çocuk istismarına karşı medyanın güçlü bir biçimde kullanılmasını hedeflediği vurgusu yapılmaktadır. Aile başlığı altında yer alan kadın söylemi dikkate alınacak olursa; kadının ailenin temel yapı taşı olduğu vurgusuna dikkat çekilmektedir. Bu vurgu sonrasında parti programına alınan kadın politikalarının tamamını gölgede bırakmaktadır. Kadını emeğin ve bereketin simgesi olarak gören ve kadın ile erkeğin bir birleriyle yarışan değil birlikte hareket eden yapılar oluşturulması gerektiğini savunan bir programın kadını aile içerisinde incelemesi bir ikilemin yaşandığını ortaya çıkarmaktadır. Yine kadınların toplumsal ve sosyal hayatta eşit haklara sahip olması için tüm engellerin ortadan kaldırılacağı vurgulanmaktadır. Siyaset, bürokrasi ve yerel yönetimin yönetici kadrolarına kadın kotası uygulanarak kadınların buradaki temsiliyetinin arttırılacağı belirtilmektedir. Yetişkin kadınların okur yazarlık oranının ve kız çocuklarının okullaşma oranının ivedilikle arttırılması çalışmaları yapılacağı program dahilinde görülen bir diğer konudur. Kadın aile ve sosyal politikalar bakanlığı kurulacağı kadının statüsü genel müdürlüğünün etkin bir yapılanma ile yeniden yapılanacağı belirtilmektedir. Programın kadın politikası açısından en

önemli görülebilecek vurgusu son cümlesinin; “Kadın ve gençliği hayatın her alanının öznesi haline getirmek.” olmasıdır (İyi Parti Programı, 2018: 4-65).

İyi parti 2018 seçim beyannamesinde kadın vurgusu parti programında olduğu gibi aile kavramının içine sıkıştırılmamış bir nevi yukarıda bahsi geçen algıyı tersine çevirir bir seçim beyannamesinin ortaya çıkarıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle kadın politikasının parti tüzüğüne ve programına göre daha sistemli ele alındığı görülmektedir. Bu çerçevede öncelikle kadının maruz kaldığı şiddet olaylarının önlenmesi gerektiği, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesinin elzem olduğu, kadın ve aile sağlığının eksiksiz korunması, kadınların eğitim hayatına katılımlarının %100 ile sağlanması hedeflenmektedir. Kadınların iş gücü piyasasına katılımlarının artırılması gerekliliği, kadın yönetici sayısının özel sektörde %50’ye kamu sektörlerinde %30’a çıkarılması gibi sistematik bir yapı oluşturulduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Ayrıca İyi Parti’nin kalkınma programlarının odağının kadın olacağı, politika üreten noktada konumlanacağı, kadın emeğinin korunacağı, özellikle milli eğitimde kadın yöneticiliğin oransal artışının sağlanacağı, kadın girişimciliğin destekleneceği ve kadınların yaşam tarzlarının teminat altına alınacağı en temel başlıklar olarak göze çarpmaktadır. CHP ve HDP’nin de önerdiği Kadın Bakanlığı, İyi Parti’de “Kadın, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” olarak vaatler arasında yer bulmaktadır (İyi Parti Seçim Beyannamesi, 2018). Tüzükte kadın vurgusunun az olmasına, parti programında kadının aile içine hapsedilmesine karşın seçim beyannamesi ile İyi Parti’nin kadın konusunda sağ partilerin kadını konumlandıkları noktadan farklı bir noktaya taşıdığı gözlemlenmektedir.

2.3.5 Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP mecliste gurubu bulunan partiler arasında kadın vurgusu en etkisiz olan tüzüğe sahiptir. Kadın kollarının örgütlenmesi dışında kadın başlığı görülmemektedir. Yine kota cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi veya pozitif ayrımcılık konularının işlenmediği dikkat çekmektedir (MHP, 2009a).

MHP parti programında kadın başlığı tıpkı diğer partilerde görüldüğü gibi aile politikasının ve sosyal politikaların alt başlığı olarak incelenmektedir. Kadına şiddetin ve istismarın önlenmesi ilk vurgu olarak görülmektedir. Ardından eğitim ve istihdam konularına değinilerek kadının toplumsal alanda daha fazla görünür hale gelmesi için gerekli politikaların benimseneceği vurgusunda bulunmaktadır. Bunun yanında kadının

toplumsal hayatta geri kalmasına, istismar edilmesine, şiddete uğramasına sebep olan çağ dışı tüm uygulamaların ortadan kaldırılacağı belirtilmektedir (MHP, 2009b: 107).

2018 seçim beyannamesinde ise kadın konusunda yapılan ilk vurgunun kadına karşı yapılan her türlü ayrımcılığın ve istismarın önlenmesi olduğu görülmektedir. Seçim beyannamesi de tıpkı parti programında olduğu gibi kadını aile başlığı altında ele almaktadır. Hatta ele alınan ilk konunun, kadının aile içindeki konumunu güçlendirmek sureti ile aile yapısını güçlendirmek ve aile bağlarını zayıflatan sebepleri ortadan kaldırmak olduğu vurgulanmaktadır. Eğitimde, çalışma hayatında kadının her türlü ayrımcılığa karşı korunması gerektiği savunulmaktadır. Kadın erkek eşitliğinin sağlanması için her türlü yasal düzenlemenin yapılacağı vaat edilmektedir (MHP Seçim Beyannamesi, 2018).

2.4 Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Kurulması ve Faaliyetleri

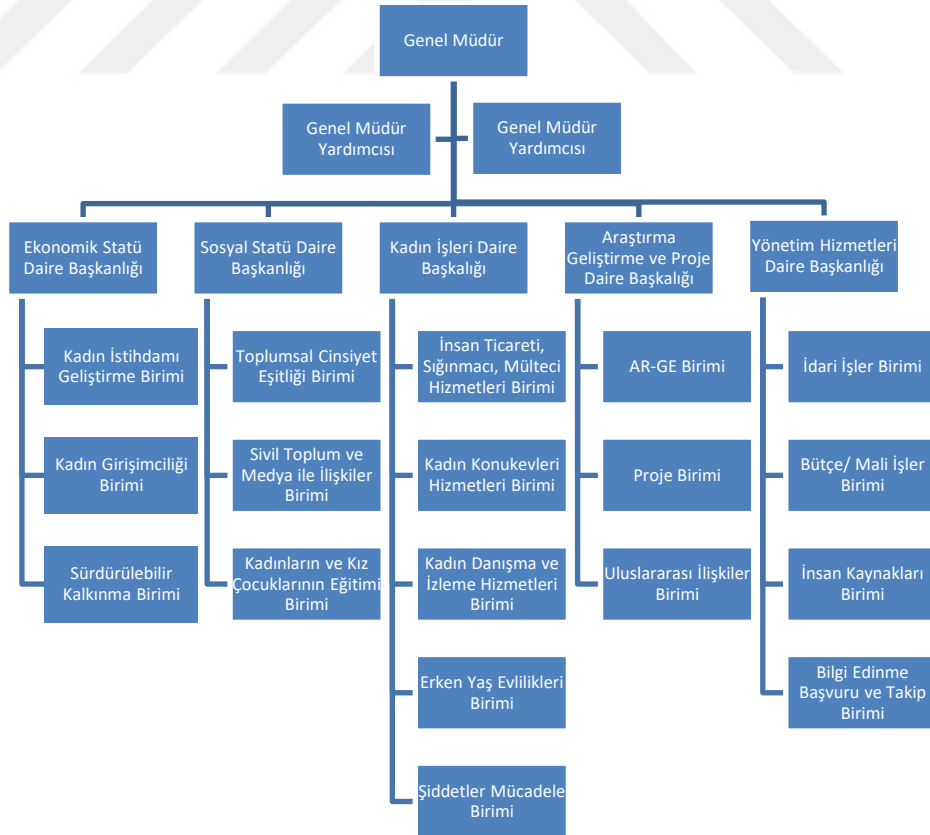
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün kuruluşunun tıpkı diğer birçok yasal düzenlemenin ve kurumsal yapının oluşturulmasında genel bir kaygı olarak göze çarpan AB uyum süreci kapsamında yasallaşma fırsatı bulan bir yapılanma olarak ortaya çıktığı kurumun kendi tarihçesini anlattığı metinlerde görülmektedir. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün temellerinin 1987 yılında beşinci beş yıllık kalkınma planında kadın-erkek eşitliğinin devlet çatısı altında kurumsallaşması fikriyle örtüşecek şekilde kurulan “Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu” ile atıldığı görülmektedir. Bu yapının ana teması ise yine Avrupa'nın dünya gündemine getirdiği Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve 1985 yılında Nairobi'de gerçekleştirilen Üçüncü Dünya Kadın Konferansında kabul edilen “Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri” belgelerinin ülkemiz tarafından da kabul görmesi olduğu söylenebilmektedir (KSGM, 2009: 5-6). Bu kapsamda 25 Ekim 1990 tarihinde kadının ekonomik, toplumsal ve siyasal hayatta haklarını korumak amacıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı altında teşkilatlandırıldığı görülmektedir. Kanunda müdürlüğün görevleri;

- Kadının statüsünün korunmasını ve geliştirilmesini,
- Kadının sosyal, ekonomik ve siyasal kararlara katılımının arttırılmasını,
- Müdürlüğün çalışma alanı ile ilgili yapılan yurtiçi ve yurtdışı faaliyetlerin takip edilip derlenmesini,

- Kadınların sorunlarının çözümü noktasında çözüm oluşturabilecek tüm istatistiki verilerin toplanmasını,
- Diğer kurumlar ile görev alanına giren konular hakkında işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasını,
- Milletlerarası faaliyetlere Türkiye'nin katılımın sağlanması için gerekli koordinasyonun sağlanmasını kolaylaştırmak olarak sayılmaktadır (Resmi Gazete, 1990: md.1-2).

1990 sonrası süreçte genel müdürlük farklı şekillerde teşkilatlanmış ancak yaşadığı değişimlerden en önemlisi 1993 ve 94 yılında müsteşarlık olarak yapılanması ve sonrasında Anayasa Mahkemesi'nin müsteşarlık yapılanmasını içeren kanun hükmünde kararnamenin yetki kanunu iptal ettiği için sonraki 10 yıl boyunca yasal dayanaktan mahrum olarak yönetilmiştir (KSGM, 2009: 6). 6 Kasım 2004 tarihli ve 5251 sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile yeniden teşkilatlanarak Türk bürokrasisindeki yerini almıştır (Resmi Gazete, 2004).

Şekil 4: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat Şeması

Kaynak: (KSGM, 2015: 12)

Yukarıda teşkilat şeması bulunan KSGM'nin göze çarpan en önemli eksiğinin hizmet birimleri arasında siyasal haklara ve katılıma yönelik bir hizmet biriminin olmaması sayılabilmektedir. Bu eksik yapılanmanın KSGM'nin siyasal alanda kadını görünür kılma projelerini diğer tüm projelerin gerisine atmasına sebep olduğunu düşündürmektedir.

2.4.1 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)

KSGM toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için 2008 yılında 5 yıllık bir ulusal eylem planı hazırlamıştır. Bu eylem planının her sene ilerleme raporları ile ne aşamaya geldiği takip edilmektedir. Eylem planının 2009 yılında hazırlanan ilk ilerleme raporunda belirtilen ilk hedefin kadınların ilerlemesi için öncelikle kurumsal yapıların oluşturulması olduğu görülmektedir. Bu hedefe yönelik ilk strateji ise 24 Mart 2009 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ile Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kurulmasıdır. Komisyonun, kadın-erkek eşitliğini sağlamak, ülkemizde ve uluslararası alanda yapılan çalışmaları takip etmek, bu konularda meclisi bilgilendirmek, yapılacak yasal düzenlemeler hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak gibi amaçlarla kurulduğu bilinmektedir (Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu, 2009: md.1,2,3).

Akademik hayata katkı sunacak, kadın konusunun daha fazla çalışılmasını sağlayacak ve toplumsal cinsiyet konusunun daha fazla tartışılmasına imkan tanıyacak bir strateji yine kurumsallaşma hedefi altında çalışılmaktadır. Bu stratejiye göre ilgili lisans ve yüksek lisans programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularının müfredatta yer alması gerektiği vurgulanmaktadır. Bunun yanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planlarına yönelik üniversitelerin çalışmalarını tespit etmek amacıyla yazı gönderildiği belirtilmiştir. İlgili üniversitelerin "Öğrenci Sağlık Merkezlerinde", "Gençlik Danışma Birimleri" kurulmuş ve öğrencilere bilgilendirme için seminerler düzenlendiği bildirilmiştir (KSGM, 2010: 2-3).

Toplumsal cinsiyet eşitliği ulusal eylem planında dikkat çeken bir diğer stratejinin Kadının Statüsü Danışma Kurulu'nun (KSDK) oluşturulma olduğu görülmektedir. KSDK'nun oluşumu ile çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik hazırlanmış olup bu yönetmeliğin dayanağı olarak KSGM kanununun 14 ve 15. Maddeleri gösterilmektedir. Yönetmeliğe göre KSDK Adalet, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık, Tarım ve Köyişleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Sanayi ve Ticaret, Kültür ve Turizm bakanlıkları

müsteşarlarından ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı'ndan oluşmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği Genel Sekreteri; Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanı; Devlet Personel Başkanı; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu Başkanları görev almaktadır. Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu Genel Müdürü; Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürü; Türkiye İş Kurumu Genel Müdürü; Özürlüler İdaresi Başkanı; Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürü ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanı veya görevlendirecekleri birer yetkili bulunmaktadır. Bunun yanında üniversitelerin Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı başkanlıkları ile Kadın Araştırma ve Uygulama merkezlerinden Yükseköğretim Kurulunca belirlenecek en az dört öğretim üyesi, Kadının Statüsü Genel Müdürü, Genel Müdür Yardımcısı ve ana hizmet birimleri daire başkanları, Kadın hakları konusunda çalışmalarda bulunan beş sivil toplum kuruluşu temsilcisi görev almaktadır. Kurulun görevleri (Devlet Bakanlığı, 2005);

- Sosyal, ekonomik, kültürel ve kadına dair politikalar hakkında kadının statüsü ile ilgili sorunları tespit edip genel politikalar oluşturulmasına yardımcı olmak, plan ve programların uygulanması hakkında görüş bildirmek,
- Belirlenen genel politikalar çerçevesinde bağlı olduğu genel müdürlüğün plan ve programlarını geliştirici tedbirleri belirlemek,
- Yürütme tarafından, genel müdürlükten veya kurul üyelerinden teklif edilmek sureti ile kadının statüsüne yönelik konuları incelemek ve görüş bildirmek olarak sayılmaktadır.

Ulusal ve yerel düzeyde kadın erkek eşitliğinin sağlanması için KSGM'nün sorumlu olduğu bir diğer strateji hakkında, 2007 yılında kadına yönelik şiddet izleme komitesi kurulduğu, ilgili devlet bakanlığı ve kurumlar arasında bilgi alışverişi sağlandığı aktarılmaktadır. Yine aynı strateji kapsamında kadına yönelik şiddeti önlemede polisin rolü protokolü tamamlanmış protokol kapsamında 921 polis merkezi ve 276 karakolda çalışan yaklaşık 40.400 Emniyet Teşkilatı personelinin kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet ve toplumsal cinsiyet konularında eğitildiği bildirilmektedir. Aynı protokol sağlık, yargı, dini hizmetlerde çalışan personel içinde uygulanarak eğitim çalışmalarının bu alanlarda da yapıldığı belirtilmektedir. Kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında medyanın rolünden faydalanmak için TRT öncülüğünde doğu ve güneydoğunun yerel motiflerine uygun içerikler hazırlanarak kız çocuklarının okullaşma oranını artırıcı ve aile içi şiddeti önleyici çalışmalar yapıldığı vurgulanmaktadır (KSGM, 2010: 4-7).

Bu çalışma açısından kadın çalışmalarının temeli olarak görülen erkeklerin bilinçlendirilmesi konusu 2009 mali performans programında ikinci hedef olarak yer bulmuştur. Buna göre oluşturulan stratejilerden ilki “erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda rollerinin tanımlanması ve bu konuda farkındalıklarının artırılması” stratejisidir. Bu strateji kapsamında Genel Kurmay Başkanlığı bünyesinde yapılan çalışma ile her bir celp döneminde 450 bin er ve erbaş kadına yönelik şiddet, toplumsal cinsiyet, kadın hakları ve töre cinayetlerinin önlenmesi konularında eğitim faaliyetlerine katılmaktadır (KSGM, 2010: 9).

Kadın ve eğitim konusunda belirlenen ilk hedef ise eğitimin her kademesinde kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması olarak göze çarpmaktadır. Okullaşmayan kız çocuklarının tespiti, okula devam edemeyenlerin devamlılığının sağlanması gibi konularda Milli Eğitim Bakanlığı'nın “Haydi Kızlar Okula”, “E-Okul” gibi projeler ile hem okullaşmayı özendirdiği hem de takip sisteminin oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Yine MEB projeleri kapsamında “Penceremdeki Umut” programı TRT’de yayınlanmaya devam etmektedir. Bu programların kız çocuklarının okullaşma oranını artırmak, kadına yönelik şiddeti azaltmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak gibi amaçlar taşıdığı belirtilmiştir. Valiliklere ve kaymakamlıklara talimat verilmek sureti ile 15 valilik ve 25 kaymakamlık kız çocukların okula gönderilmesi ve çocuklarını okula göndermeyen velilerin yasal sorumluluklarının hatırlatılması için görevlendirme yapıldığı bildirilmektedir. Kız öğrencilerin burs imkanlarından yararlandırılarak okullaşma oranının artırılması konusunun da yapılan çalışmalar ilgili konu hakkındaki stratejiler arasında yer bulmaktadır. Bu kapsamda 2007-2008 yılında 31.923, 2008-2009 yılında 34.301 kız öğrenciye burs verildiği aktarılmaktadır. Bunun yanında burslardan yararlanan kız öğrenci oranı 2002 den başlayarak 6 yıl içerisinde %42’den %47’ye çıktığı belirtilmektedir. Kız öğrenciler için yapılan çalışmalar yatılı bölge okullarının kurulması, yurtlar ve kurumlar aracılığı ile öğrencilerin sosyal imkanlardan da faydalanarak okullara çekilmesi için girişimlerde bulunulduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında kadın eğitimi de en az kız çocuklarının okullaşma oranının artırılması kadar önemli görülen bir konudur. Kadın okur-yazarlığının artırılmasının hedef olarak yer alması sevindirici gelişmelerin başında gelmektedir. Bu hedefin alt stratejisi olarak MEB’in “Ana-Kız Okula” projesinin hayata geçirildiği belirtilmektedir. Halk Bankası'nın da maddi desteği ile ülke çapında büyük tanıtım kampanyaları yapıldığı görülmektedir. Eylül 2008’den Aralık 2009’a kadar 209.018 kadının kursiyer kurslara katıldığı bildirilmektedir. Birinci ve ikinci kademe programlar ile yapılan

bu kurslar ikinci kademe tamamlandığında 4. ve 5. sınıf seviyesinde beceri kazandırıldığı belirtilmektedir. Eğitimcilerin, eğitim programlarının ve eğitim materyallerinin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi bir diğer önemli hedef olarak göze çarpmaktadır. Bu çerçevede Ankara'da bulunan üniversitelerin eğitim, sağlık ve iletişim fakülteleri programlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için temsilcilerin toplandığı aktarılmaktadır. Aynı hedef doğrultusunda eğitimcilerin hizmet içi eğitim programlarının toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için de çalışmalar yapıldığı belirtilmektedir. Lise öğretmenlerine de bu hedefe yönelik mor sertifika programı adlı çalışma ile toplumsal cinsiyet eğitimlerinin verildiğinden söz edilmektedir (KSGM, 2010: 10-22).

Kadın ve ekonomi başlığı altında yer alan ilk hedef ise kadın istihdamını artırıcı çalışmaların yaygınlaştırılmasıdır. Bu kapsamda kadınların istihdam edilebilirliklerinin, işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, mesleki eğitim, girişimcilik eğitimi, yetişkin eğitimi ve aktif işgücü programları ile artırılması, ayrıca sosyal ve psikolojik danışmanlık, kamu kurumlarıyla tanışma, özgüven kazanma gibi konularda güçlendirme eğitimi verilmesi ilk alt strateji olarak belirtilmektedir. Yöresel özellikler de dikkate alınmak suretiyle kadınlara yönelik istihdam kurslarının yaygınlaştırılacağı vurgulanmıştır. Kadının ekonomik ve sosyal yaşama katılımını kısıtlayan zihniyet, geleneksel yapı ve diğer engellerin azaltılması için erkeklerin de katılımı ile toplumsal bilincin yükseltilmesi stratejisi ise yukarıda belirtilen iki stratejinin destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve ev eksenli çalışan kadınların sosyal güvencelerinin sağlanması gibi iki önemli strateji de kadının ekonomik hayata katılımını destekler nitelikte stratejiler olarak yerini aldığı söylenebilmektedir. Kadın istihdamının artırılması için yapılan çalışmalardan biri de okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması stratejisidir. Kadınların sendikal örgütlenmesi ekonomik hayata katılım açısından önem arz eden konuların başında gelmektedir. Bu nedenle kadınların sendikalarda temsili ve yönetici kadrolarda bulunması önem arz eden stratejiler arasında yer almaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınların ekonomik hayattaki konumlarının güçlendirilmesi hedefi bir diğer önemli hedef olarak yer almaktadır. Bu hedefe yönelik ilk strateji ise kırsal kesimde yaşayan kadınların teknolojik imkanlardan daha iyi faydalanmalarının sağlanması olarak belirtilmiştir. Ayrıca tarım ekonomisi içerisinde kadın girişimciliğinin, kadın kooperatifçiliğinin özendirilmesi ve kadınların kooperatifler içinde daha fazla yer alıp söz sahibi olmasının desteklenmesi bir diğer önemli strateji olarak göze çarpmaktadır. Tarımda çalışan kadınların sosyal güvenlik sistemine dahil edilmesi stratejisi ile kadınların hem kayıt dışı çalışmasının önüne geçileceği

hem de kadınların ileri yaşlarda çalışamayacağı durumlarda güvencelerinin olması hedeflenmektedir. Kadın erkek arasındaki ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması, kadınların istihdam edilme ve istihdamın devamlılığının sağlanması konusunda her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve iş kanununun toplumsal cinsiyet konusunun göz önüne alınarak yeniden gözden geçirilmesi iş hayatında kadın erkek ayrımcılığının önlenmesi hedefinin önemli alt stratejileri olarak göze çarpmaktadır (KSGM, 2010: 25-39).

2.4.2 Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)

Şiddet, Sosyoloji başta olmak üzere Felsefe, Hukuk, Siyaset Bilimi, Antropoloji, Psikoloji gibi çeşitli sosyal bilim alanlarının ilgi konusu olmakla beraber pozitif bilimlerden olan Biyoloji tarafından da tanımlanmaya çalışılan bir olgudur. Şiddet ister Freud'un tanımıyla öğrenilmiş ve çevre etkisi ile oluşan, ister Archer ve Gartner'in tanımladığı gibi içgüdüsel/doğuştan gelen bir davranış olsun (akt. Erten & Ardalı, 1996: 160) her halükarda şiddet olaylarının en büyük mağduru kadınlar olmaktadır. Öznesi erkek, mağduru kadın olan bu davranışın sonucu ise topluma büyük zararlar vermektedir. Kadına yönelik şiddet konusu da yıllardır farklı disiplinlerin üzerine araştırmalar yaptığı ancak çözümü bulunamayan, önüne geçilemeyen ve kadını toplumsal hayattan koparmaya kadar ciddi sonuçlar doğuran karmaşık bir şiddet türü olarak literatürde yerini almaktadır (Afşar, 2015: 718). Kadına yönelik şiddetin birçok kaynaktan fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olmak üzere dört farklı şekilde yer aldığı söylenebilmektedir (Uyanık & Akkaş, 2016: 37-38). Bu çalışma açısından önemli görülen bir diğer şiddet türü ise sosyokültürel şiddettir. Çünkü kadını hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal hayattan koparmaya yönelik en büyük şiddet türünün sosyokültürel şiddet olduğu düşünülmektedir.

Uluslararası alanda kadına yönelik şiddeti taraf devletler açısından bağlayıcı hale getiren ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi açısından önem arz eden bir sözleşme olarak Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) eylem planının da dayanaklarından biri olarak gündeme gelmektedir. Bunun yanında kadına yönelik şiddeti insan hakları sorunu olarak gören, kadına yönelik şiddetin erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu bir baskı aracı olduğunu savunan ve kadının gelişimine engel olduğunu belirten bir sözleşme olduğunu söylemek mümkündür (Avrupa Konseyi, 2011: 3-4).

Kadına yönelik şiddetle mücadele planları 2007-2010 planı ile başlamış bu ilk plan 6 hedef üzerine kurulmuştur. Ancak planın “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı” olarak düzenlenmiş olması hedeflerin aile içindeki şiddete çözüm aramak ile sınırlı kaldığını göstermektedir. İlgili plandaki hedeflere bakacak olursak (KSGM, 2007: 21);

- Toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele konularında yasal düzenlemeler yapılması ve uygulamadaki aksaklıkları ortadan kaldırmak,
- Aile içi şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddet konularında toplumsal farkındalık yaratmak ve zihinsel dönüşüm sağlamak,
- Kadının sosyo-ekonomik konumunun güçlendirilmesine yönelik düzenlemeleri yapmak ve uygulanmasını sağlamak,
- Aile içinde şiddet gören kadına ve varsa çocuklarına yönelik ulaşılabilir koruyucu hizmetlerin düzenlenmesi ve uygulanmasını sağlamak,
- Aile içinde şiddet gören kadına ve şiddet failine yönelik tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerini düzenlemek ve uygulanmasını sağlamak,
- Aile içinde şiddet gören kadına ve varsa çocuk/çocuklarına yönelik hizmet sunumunda kurum/kuruluş ve ilgili sektörlerarası işbirliği mekanizmasını kurmak, olarak sıralandığını görmek mümkündür.

Bu çerçevede hazırlanan bir eylem planının toplumun geneline yayılmış olan kadına yönelik şiddeti çözmek noktasında etkili olacağını düşünmek abesle iştiğal bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Bir sonraki eylem planı ise 2012-2015 yıllarını kapsayan ve kadına yönelik şiddetle mücadele eylem planı ismiyle yayımlanmış hedeflerinin daha genel bir problemi kabul ettiği görülmekte olan plandır. Bu plana göre (KSGM, 2012);

- Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetle mücadele konularında yasal düzenlemeler yapmak ve uygulamadaki aksaklıkları ortadan kaldırmak,
- Kadına yönelik şiddeti doğuran ve pekiştiren olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik

şiddet konularında toplumsal farkındalık yaratmak ve zihinsel dönüşüm sağlamak,

- Şiddete uğrayan kadına, varsa çocuk/çocuklarına ve şiddet uygulayan ve uygulama ihtimali bulunanlara yönelik sağlık hizmetlerinin düzenlenmesi ve uygulanması,
- Şiddete uğrayan kadına, varsa çocuk/çocuklarına yönelik hizmet sunumunu gerçekleştirmek üzere kurum/kuruluş ve ilgili sektörler arası işbirliği mekanizmasını güçlendirmek hedefler olarak sayılmaktadır.

Bir önceki eylem planı ile kıyaslanacak olursa hedeflerin daha genel bir sorunu kabul ettiği ve onun çözümüne yönelik bir eylem planı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Bugün hala geçerli olan plan ise 2016-2020 yıllarını kapsayan plandır. KSGM koordinatörlüğünde kamu kurumlarının, STK'ların, üniversitelerin ve kadın araştırma merkezlerinin katkıları ile hazırlanan eylem planı İstanbul sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası ve ulusal bağlayıcılığı olan sözleşme, kanun ve düzenlemeyi rehber kabul etmektedir (KSGM, 2016: 38).

Uygulamada olan eylem planının ilk hedefi toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi için yasal mevzuatın düzenlenmesi ve aksaklıkların giderilmesi olarak belirtilmektedir. Bu hedefe yönelik olarak uygulanacak ilk faaliyet İstanbul sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası tüm sözleşme ve belgeler dikkate alınarak Anayasa ve ilgili kanunlarda değişiklik yapılması olarak ifade edilmektedir. İkinci faaliyet 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Kanunu'nun uygulamada etkinliğinin artırılması için çalışma yapılması denilerek ikincil bir mevzuatın oluşturulacağı vurgulanmaktadır. Üçüncü ve son faaliyet ise İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı kanun gereğince sorumluluğu bulunan kurumların mevzuatlarının bu belgelere uygun hale getirilmesi olarak belirtilmektedir (KSGM, 2016: 44-47).

Eylem planının ikinci ve bu çalışma açısından en önemli görülen hedefi ikinci hedef olarak yer bulan kadına yönelik şiddeti ortaya çıkaran ve destekleyen tutumların ortadan kaldırılması amacıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğine, kadına yönelik şiddete ve ev içi şiddete karşı duyarlılık oluşturmak, farkındalık yaratmak sureti ile yanlış zihniyeti dönüştürmek hedefidir. Bu hedef doğrultusunda gerçekleştirilecek faaliyetlerden ilki, kadına yönelik

şiddeti önlemek amacıyla hareket eden tüm kurum ve kuruluşlarla işbirliği sağlayacak etkinliklerin düzenlenmesi olarak ifade edilmektedir. İkinci faaliyet, yukarıda bahsedilen kurumların eğitici eğitimleri almasını sağlayarak kurumsal kapasitelerinin ve eğitici kadrolarının geliştirilmesinin sağlanması stratejisinin oluşturulduğu görülmektedir. Yazılı ve görsel medyanın aktif bir biçimde kullanılarak politika yapıcılar ve karar alıcılarda dahil olmak üzere toplum genelinde bir duyarlılık oluşturulacağı belirtilmektedir. Ayrıca erkeklere yönelik farkındalık çalışmalarının yapılacağı, temel eğitimden başlayarak toplumsal cinsiyet olgusunun çocuklara aşılacağı, erken yaşta evlendirme olaylarına karşı tutum sergileneceği ve şiddete yönelik eğitimlerin etki analizleri yapılarak sürekli güncel sonuçlar üzerinden materyal ve söylem güncellemesi yapılacağından bahsedilmektedir. (KSGM, 2016: 48-56).

Şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi bulunan kadın ve çocukların şiddete uğramasına engel olacak hizmetlerin sunulması ve onların sosyo-ekonomik açıdan güçlendirilmesinin sağlanması bir diğer hedef olarak eylem planında yer bulmaktadır. Bu hedefe yönelik faaliyetlerin ilki, Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin (ŞÖNİM) sayılarının tüm illerde artırılması ve kurumsal kapasitelerinin genişletilmesi/ geliştirilmesi olarak ifade edilmektedir. İkinci hedef kadın konukevlerinin hizmet standartlarının iyileştirilmesi, üçüncü hedef ise nüfusu 100 binin üzerindeki belediyelere konukevi/sığınma evi açılması çalışmalarının yapılması şeklinde belirtilmektedir. Bunların yanında şiddet mağdurlarının rehabilitasyonu için psikolojik destek sağlanması, ALO 183 hattı ile şiddetle mücadelenin artırılması, polis ve jandarma içerisinde oluşturulacak profesyonel ekipler ile kadına şiddet konusunda etkin mücadele ve kadın hizmet birimlerinden yararlanan kadınların meslek edindirilip ekonomik ve sosyal hayata kazandırılmaları önemli faaliyetler olarak eylem planında göze çarpmaktadır (KSGM, 2016: 58-69).

Hem şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olanlara hem de şiddet uygulayan veya uygulama ihtimali olan kişilere yönelik sağlık hizmetleri sağlanması bir diğer hedefdir. Adli vakalarda ikincil bir mağduriyetin oluşmaması ve bulgu kaybının olmaması için kurumsal yapılar oluşturulması ve geliştirilmesi İstanbul Sözleşmesi'nin de gereği olarak faaliyetlendirildiği görülmektedir. 6284 sayılı kanun gereğince şiddet uygulayan kişilerin rehabilite ve destek programlarına alınması bir diğer faaliyet olarak almaktadır. Şiddete uğrayan, uğrama ihtimali olan kadın ve çocuklar ile şiddete meyilli olduğu tespit edilen

çocukların aynı şekilde rehabilitasyon programlarına dahil edilmesi bu hedefe yönelik son faaliyet olarak eylem planında yer bulmaktadır (KSGM, 2016: 70-74).

Bu eylem planının son hedefi kadına yönelik şiddetin önlenmesi için ilgili kurum, kuruluş ve sektörler arasında işbirliği organizasyonlarını geliştirmek ve politika üretmek olarak belirtilmektedir. Kurumlar arası ortak veri tabanları ile kadına yönelik şiddetin izlenmesi, protokoller imzalanarak işbirliği ağının genişletilmesi, şiddetle mücadele eden komite ve kurulların daha etkin çalışmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Erkeklerin şiddete neden meyil ettiğine yönelik araştırma yapılması, kadınların şüpheli ölüm ve intiharlarının ayrıca töre cinayetlerinin araştırılması bu hedefe yönelik önemli faaliyetler olarak göze çarpmaktadır (KSGM, 2016: 75-84).

2.4.3 Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)

Yukarıda Türkiye'nin kadın politikasına dair gerek ekonomik gerek sosyal gerekse siyasal katılımlarına yönelik birçok politikaya değinilmiştir. Özellikle son yıllarda yasal düzenlemeler ve kurumsal yapının oluşturulması açısından belli bir gelişim sağlanmış olmasına rağmen kadının toplumsal yaşama tam ve eşit katılımları ile alakalı karşılaştıkları problemler ve engeller devam etmektedir. Bu noktada kadının güçlenmesi strateji belgesi kadınların yaşadığı sorunları bütüncül bir yaklaşımla ele almak üzere Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde, kadın politikası konusunda hizmet üreten resmi, yarı resmi ve özel kurum ve kuruluşların kadınların güçlenmesine yönelik tüm faaliyetlerini içerdiği vurgulanmaktadır. Eylem planının beş temel konu üzerine oluşturulduğu belirtilmektedir. Bu konular; eğitim, ekonomi, sağlık, medya ve karar alma mekanizmalarına katılım şeklinde açıklanmaktadır (KSGM, 2018: 16).

Eğitim konusu kadının en büyük sorunu ve çözülmesi halinde diğer tüm konularında çözülmesinin önünü açacak ilk eşittir. Okur-yazarlık oranı gibi rakamsal gelişmeler her ne kadar kadının eğitim konusunda sorun yaşamadığını gösterir nitelikte olsa da ileride incelenecek olan çalışma hayatı istatistikleri kadının okur-yazarlık seviyesinde kaldığını ve özellikle yönetici pozisyonlarda görev almakta engellerle karşılaştıklarını gösterir niteliktedir.

Bu çerçevede incelenecek olan ilk strateji eğitim stratejisi olacaktır. Eylem planının eğitim konusunda temel amacı kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimlerinin tam erişimlerinin ve etkin katılımlarının sağlanması olarak belirtilmektedir. Bu amaca yönelik 6

hedef belirlenerek ve tüm strateji ve faaliyetler bu hedeflere yönelik olarak şekillendirilmektedir. İlk hedef kadınlarda okur-yazarlık oranının %100 seviyesine çıkarılması olarak ifade edilmektedir. Kadınların ekonomik ve sosyal hayata etkin katılımın sağlanması bu hedefe yönelik strateji olarak dikkat çekmektedir. Örgün ve zorunlu eğitimde %100 katılım ile okullaşma sağlanması bir diğer hedefdir. Bu hedefe yönelik strateji ise kız çocuklarının ve kadınların eğitime kayıt, devam ve eğitimi tamamlama oranlarının artırılması olarak belirtilmektedir. Eğitim-öğretim sürecinde kadın ve erkek arasında fırsat eşitliğinin izlenebilirliğinin sağlanacağı üçüncü hedef olarak yer bulmaktadır. İzlenebilirliğin sağlanması için fırsat eşitliği göstergelerinin belirlenip buna yönelik bilgi toplanması da bir diğer stratejidir. Hayat boyu öğrenme programları yaygın hale getirilerek kadınların ekonomik ve sosyal güçlenmelerinin sağlanacağı bir diğer hedef olarak yazılmıştır. Bu hedefi gerçekleştirecek alt strateji ise kurumsal kapasitenin genişletilerek kadın erkek eşitliğinin sağlanması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasıdır. Beşinci hedef eğitimde kadın erkek eşitliğine duyarlı süreç ve paydaşların oluşturulması/geliştirilmesi olarak belirtilmektedir. Bu hedefe uygun olarak eğitimcilerin duyarlılıklarının ve birikimlerinin artırılması alt strateji olarak yer almaktadır. Özel politikalar gerektiren kadın gruplarına yönelik daha duyarlı bir eğitim öğretim süreci oluşturulması son hedef olarak belirtilmiş yine eğitim materyallerinin ve programlarının duyarlı hale gelmesi bu hedefe yönelik strateji olarak tanımlanmaktadır (KSGM, 2018: 117-147).

Eylem planının bu çalışmanın asıl konularından biri olması bakımından en önemli başlıklarından birinin ekonomi olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomi başlığının eylem planında belirtilen temel amacı; kadınların ekonomik hayata etkin katılımının sağlanması ve değişen işgücü piyasası şartlarına uygun olarak ekonomik hayatta söz sahibi olmalarının sağlanması olarak ifade edilmektedir. Bu amacı destekler 6 hedef ve bu 6 hedefi destekleyen 6 strateji oluşturularak ekonomik hayata katılımın sınırlar belirtilmektedir. Ulusal İstihdam Stratejisinde bulunan sektör stratejileri dikkate alınmak sureti ile söz konusu sektörlerde kadın istihdamının artırılacağı ilk hedef olarak eylem planında yer almaktadır. İşgücü piyasasına yönelik mevzuatın yeniden gözden geçirilmesi ve etkin uygulama iyileştirmelerinin yapılarak kadının daha da güçlendirilmesi hedefinin gerçekleştirileceği savunulmaktadır. İkinci hedef olan bilgi ve iletişim sektöründe 2023 sonuna kadar 200 bin kadının yetiştirilmesine yönelik strateji ise nitelikli mesleki eğitim fırsatlarının geliştirilmesi olarak belirtilmektedir. Kayıt dışı istihdam ile mücadeleye yönelik çalışmaların artırılması bir diğer hedef olarak yer almaktadır. Bu hedefe yönelik strateji ise geliştirilecek ekonomik

ve sosyal politikalar aracılığı ile ücretsiz aile işçiliği ve kayıt dışı kadın istihdamının önüne geçilerek kadının ekonomi içerisindeki gücünün artırılması olarak ifade edilmektedir. Özel sektörün kadınların ekonomik hayata katılımına yönelik rolünü güçlendirmek bir diğer hedef olarak tanımlanmaktadır. Sertifikalandırma yöntemi ile kadının özel sektörde kadın erkek fırsat eşitliğine uygun davranan şirketlerde çalışmasını sağlamak özel sektör aracılığı ile ekonomik hayata katılımı artırmaya yönelik strateji olarak belirtilmektedir. Çocuk, engelli ve yaşlılara yönelik ulaşılabilir ve kaliteli bir bakım hizmeti sisteminin kurulması bir diğer hedef olarak yer almaktadır. Ülkemizde kendi hesabına çalışan ve işveren pozisyonunda olan kadın sayısını artırmak amacıyla kadın girişimciliğin desteklenmesi ekonomik hayata katılım açısından önemli görülen hedeflerden sonuncusu olarak belirtilmektedir (KSGM, 2018: 169-207).

Bu çalışmanın konularını arasında yer alan siyasal hayata katılım konusu karar alma mekanizmalarına katılım hedefi altında eylem planında yer alan başlıklardan biri olarak görülmektedir. Temel amaç olarak ulusal ve yerel düzeyde karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyi artırmak, karar alma süreçlerine kadınların daha etkin katılımını sağlamak konuları belirtilmektedir. Bu amaca yönelik ilk hedef kadın temsiliyi, ikinci hedef ise karar alma süreçlerinde kadın etkinliğinin artırılması, üçüncü hedef ise kadın temsiliyi gerekliliği ve önemi konusunda toplumsal desteğin sağlanması olarak gösterilmektedir. Karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyi izlenebilirliğinin artırılması ve buna yönelik kadınları destekleyici yasal ve idari düzenlemeler yapılması ilk hedefe yönelik strateji olarak gösterilmektedir. Kadın temsiliyi artıracak toplumsal desteği sağlamaya yönelik farkındalık faaliyetlerinin yapılması ise ikinci strateji olarak bildirilmektedir. Ayrıca karar alma mekanizmalarında kadın temsiliyi artırmak amacıyla kadınların teşvik edilmesini ve güçlendirilmesini sağlayacak faaliyetlerin yürütülmesi de önem arz eden son strateji olarak eylem planında yer almaktadır (KSGM, 2018: 209-225).

Eylem planında yer alan medya başlığı kadın temsiliyi güçlendirilmesi ve kadınların medyayı kullanımının verimli hale getirilmesini hedefleyen bir şekilde yer almaktadır. Bu amaca yönelik ilk hedef medya içeriklerinin geliştirilmesi ve kadın temsiliyi güçlendirilmesi konusunda duyarlılığın sağlanması olarak belirtilmektedir. Bu hedefin öngördüğü stratejinin ise içerik hazırlayıcı kişilerin kadın temsiliyi konusunda duyarlı hale getirilmesi konusunda çalışmalar yapılması yönünde olduğu görülmektedir. Aynı hedefe yönelik bir diğer strateji düzenleyici ve denetleyici mekanizmaların etkin çalışmasının

sağlanması olarak ifade edilmektedir. İkinci ve son hedef ise kadınların medyayı eleştirel bir şekilde kullanmaları için farkındalık oluşturma çalışmalarının yapılması olarak açıklanmaktadır. Buna hedefin alt stratejisinin ise iletişim araçlarının eleştirel kullanılması konusunda kadınların farkındalıklarının artırılması olduğu vurgulanmaktadır (KSGM, 2018: 227-245).

Eylem planında yer alan stratejiler için 2020 ve 2023 yıllarının hedeflere ulaşma yılları olarak belirlendiği görülmektedir. Ancak eleştirel bir gözle yorumlanacak olursa özellikle karar alma mekanizmalarına katılım konusunda siyasal mekanizmalarda kadının ne şekilde rol alacağına yönelik hedeflerden ve stratejilerden bahsedilmediği görülmektedir. Örneğin kamu sektöründe kadının daha etkin rol alması için kanunların gözden geçirilip, düzenleneceği faaliyet olarak yer alırken, siyasal partiler kanunu ve seçim yasalarında kadına yönelik bir pozitif ayrımcılık, eşit temsil veya kadın erkek eşitliği göz önünde bulundurularak bir yasal düzenlemeye gidileceği vurgusu bulunmamaktadır. Bu yönü ile hala siyasette erkek egemen yapının korunmaya çalışıldığını düşünmek mümkün görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü iş hayatında ve siyasal hayatta kadının nasıl ve ne şekilde yer alacağına dair kamu politikası aktörlerinin neler yaptığını anlatan bir kurgu üzerinde durmaktadır. Özellikle Çalışma Bakanlığı'nın iş hayatına yönelik, KSGM ve siyasal partilerin ise siyasal katılıma yönelik nasıl bir politika izlediği aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak bu bölümde bir değerlendirme yapılmamış olup çalışmanın bir sonraki bölümünde özellikle çalışma hayatı istatistikleri incelenerek 2006'dan bu yana uygulanan ekonomi politikalarının ne derece başarılı olduğu saptanacaktır. 24 Haziran 2018 genel seçim sonuçları ve 31 Mart 2019 yerel seçim sonuçları incelenerek de 2009'dan bu yana uygulanan siyasal hayata kadınların katılımına yönelik politikaların başarılı olup olmadığı değerlendirilecektir.

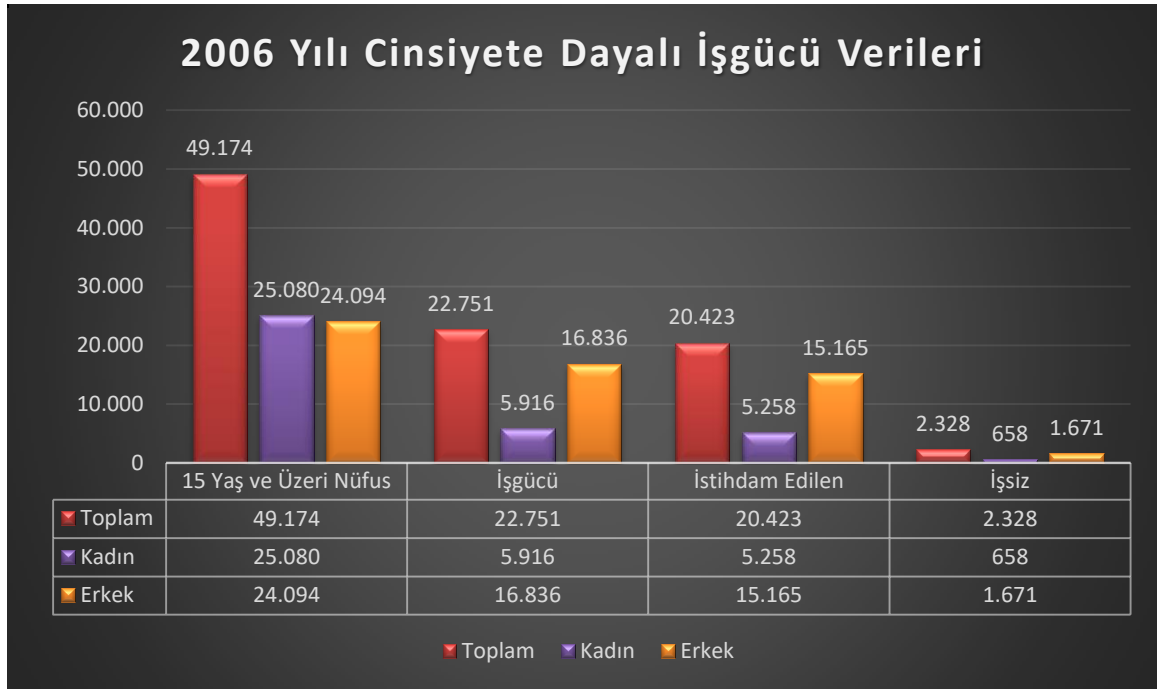
3. BÖLÜM: ÇALIŞMA HAYATI VE SEÇİM VERİLERİ ÜZERİNDEN KADININ EKONOMİK VE SİYASAL HAYATA KATILIMININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir önceki bölümde kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımına yönelik politikalar incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise işgücüne katılım, istihdam ve işsizlik verileri analiz edilerek kadının ekonomik katılımı değerlendirilecektir. Yine aynı bölümde genel ve yerel seçim verileri incelenerek kadının siyasal hayata katılımının ne oranda gerçekleştiği aktarılacaktır. Son aşamada ise oluşturulan politikaların beklenen sonuca ulaşip ulaşmadığı tartışılacaktır.

3.1 Çalışma Hayatı Verileri Üzerinde Ekonomik Katılımın Değerlendirilmesi

Çalışma hayatında uygulanan politikaların başarıya ulaşip ulaşmadığını değerlendirmek için en önemli gösterge kadınların çalışma hayatına katılım oranlarının ve işsizlik verileri üzerinden kadın işsizliğinin değerlendirilmesi olacaktır. Çalışma içerisinde kadın politikaları konusunda ulaşılabilen Bakanlık verileri 2006 yılına ait veriler olduğu için çalışma hayatına yönelik istatistiklerinde 2006 yılından itibaren incelenen, işgücüne katılabilecek nüfusun, bu nüfusun ne kadarının istihdam edildiğinin ve işsizlik oranının ne seviyede gerçekleştiğinin değerlendirildiği bir bölüm olacaktır.

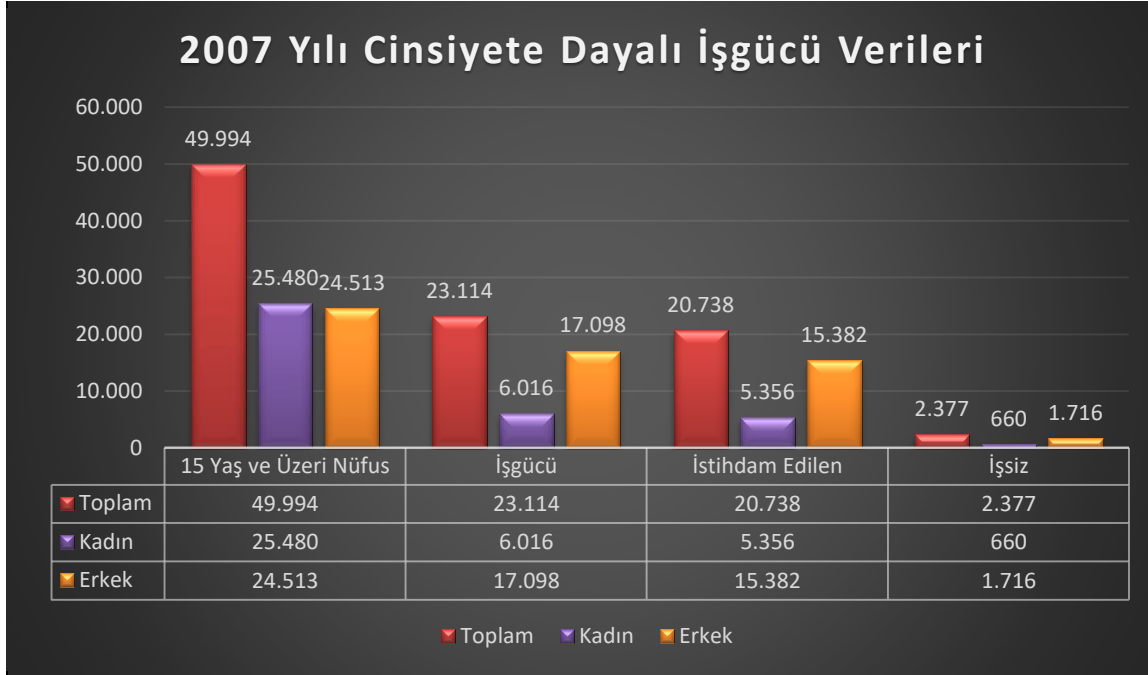
Grafik 1: 2006 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2006 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2006 Yılı İşgücü Verileri, 2007a).

Çalışma Bakanlığı'nın 2006 yılından itibaren yayımlamaya başladığı faaliyet raporları incelendiğinde kadın başlığının çok aktif bir biçimde yer bulmadığını yalnızca kadının ekonomik hayata katılması için yasal çerçevenin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim kadın işsizlik oranına bakıldığında %11,1 erkek işsizlik oranının 9,9 ile gerçekleştiği görülmektedir. Bunun yanında kadınların tarım dışı işsizlik oranı %17,9 iken erkeklerde bu oran %11,3 olarak gerçekleşmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranı %23'ler ile ifade edilirken erkeklerin işgücüne katılımı %69'ları bulmaktadır (TÜİK, 2007a). Bu durumun kadın politikalarının etkisizliğinden ve kadına yönelik hem söylem hem de eylem bazında eksikliklerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu veriler ışığında kadının 2000'li yıllarda olunmasına rağmen hala çalışma hayatına aktif bir şekilde katılmadığı görülmektedir. Ayrıca yine işgücüne katılmama nedenlerine bakıldığında toplamda 19milyon 164bin kadından 12 milyon 409 bin kadının ev işleri ile meşgul olduğu için işgücüne katılmadıkları belirtilmektedir (TÜİK, 2007b). Bu durum ev içi emeğin ne kadar değerli olduğunu göstermektedir.

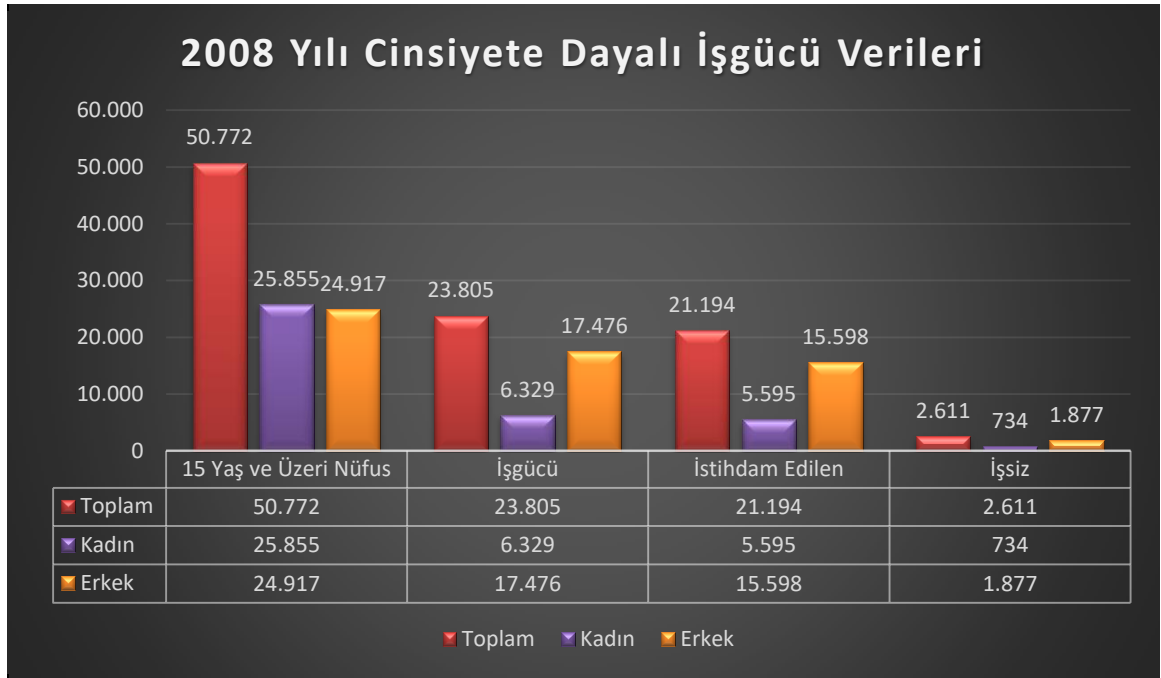
Grafik 2: 2007 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2007 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2007 Yılı İşgücü Verileri, 2008a).

2007 yılı işsizlik oranları bir önceki yıl ile büyük bir değişim göstermeden devam etmesine karşın kadın işsizliğinin oransal olarak yavaş yavaş düştüğü görülmektedir. Özellikle tarım dışı işsizlik oranının 0,6 puan gerileyerek %17,9'dan %17,3'e gerilediği izlenmektedir. İşgücüne katılma oranlarının ise değişiklik göstermediği 23,6 oranında devamlılık gösterdiği söylenebilmektedir (TÜİK, 2008a). 2007 yılı için yer alan verilerden sevindirici olan ise kadınların işgücüne katılma oranı arttıkça işgücüne ev işleriyle meşgul olduğu için katılmama sayısının düşmesidir. Önceki yıla göre 285 bin azalarak 12 milyon 124 bin seviyesine düştüğünü görmek mümkündür (TÜİK, 2008b). Ev içi emeğin işgücüne katılması ilerleyen yıllarda kadının çalışma hayatına daha çok dahil olacağı sinyalleri olarak düşünülmektedir. 2007 yılı destek paketlerinin ve hibelerin dağıtılmaya başlandığı yıl olarak göze çarpmaktadır.

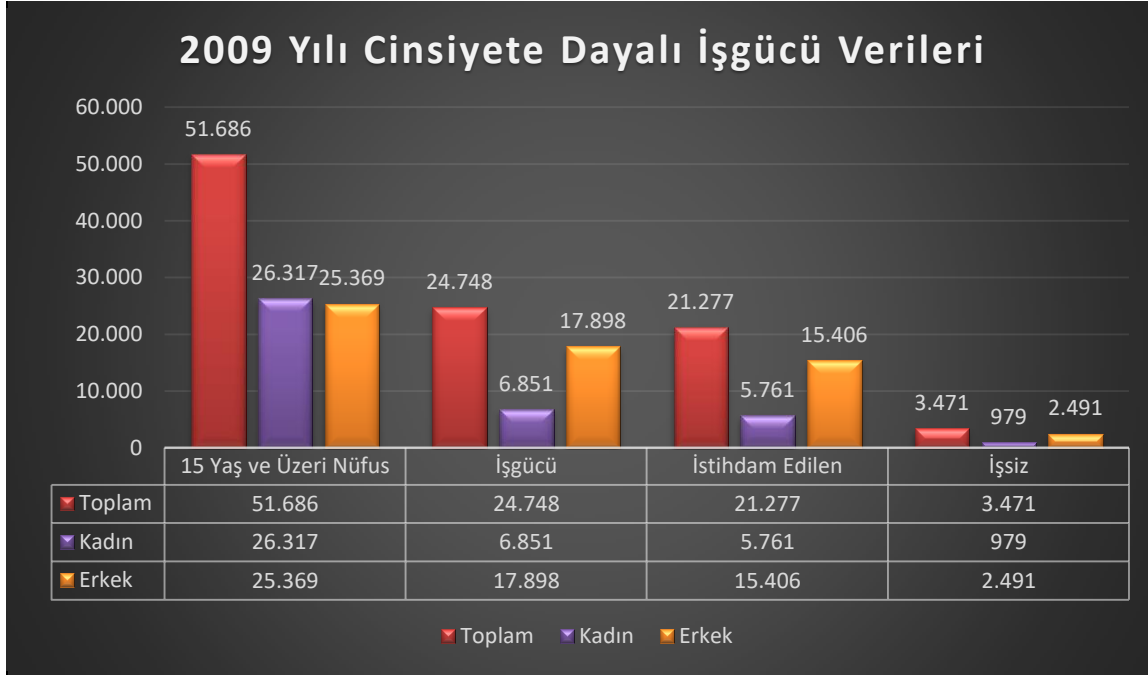
Grafik 3: 2008 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2008 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2008 Yılı İşgücü Verileri, 2009a).

2008 ekonomik krizi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de etkili olarak tüm sektörleri olumsuz etkilediği için hem işsizliği hem de yeniden iş bulma sürelerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Ancak hiç kriz olmasa bile işgücüne dahil olacak olan nüfus önceki yıla göre 700 bin civarında artış gösterdiğinden ve bu artışa cevap verecek yeni iş kolları oluşturulmadığından istihdam oranları düşmeye ve işsizlik oranı artmaya başlamaktadır (Yaprak, 2009: 44). Bu genel sorunlar kadın istihdamını da olumsuz etkileyerek 2009 yılına doğru giden süreçte krizin kadın istihdamını da olumsuz etkileyeceğinin sinyallerini verdiği görülmektedir.

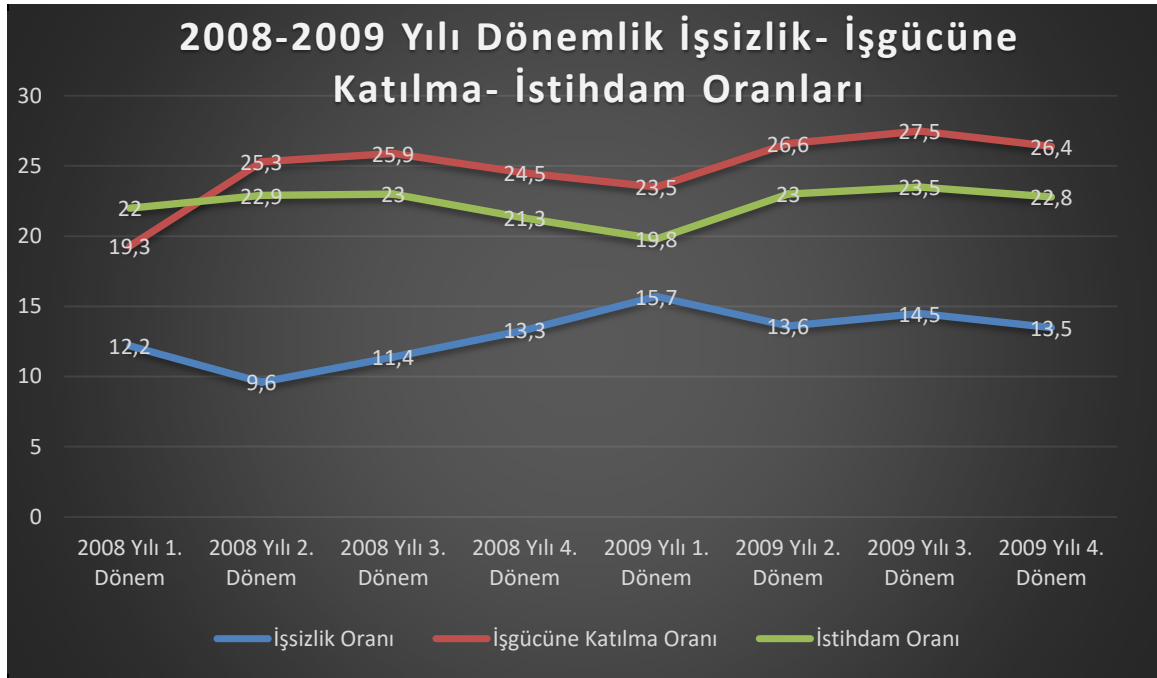
Grafik 4: 2009 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2009 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2009 Yılı İşgücü Verileri, 2010a).

2006 yılında ABD’de büyük şirketlerin iflası ile sinyalleri alınmaya başlanan 2008 yılında net bir şekilde hissedilen ve 2009 yılının ilk üç aylık döneminde zirveye çıkan 2008 dünya ekonomik krizinin (mortgage) Türkiye piyasalarını da kredi ve ticaret kanalı ile kısa sürede etkisi altına aldığı görülmektedir (Kaderli & Küçükaya, 2012: 86). Bu etkinin bir yıl içinde işsizliği %3 arttırarak %14 seviyelerine getirdiği, tarım dışı işsizliği ise yine bir yıl içinde 4 puan civarında arttırarak %17,4 seviyesine çıkardığı görülmektedir (TÜİK, 2010a). Bu krizden kadınların daha fazla etkilendiğini görmek mümkündür. 2008 yılında kadın işsiz sayısı 734 bin seviyelerinde iken 2009 yılında 250 bine yakın bir artışla 979 bine ulaşmaktadır. Kadın işsizlik oranı ise %11,6’dan %14,3’e çıkmaktadır. Tarım dışı işsizlik oranları dikkate alındığında kadın işsizlik oranının %18’den %22’ye çıktığı görülmektedir (2009 Yılı Kadın İşgücü Verileri, 2010b). 2006-2010 yılları arasında çok aktif bir kadın istihdam politikasının olmaması, yalnızca ileride hayata geçirilecek politikaların fikri alt yapılarının ve yasal düzenlemelerinin oluşturuluyor olması ve proje bazlı etkin bir yapının henüz oluşturulamamış olması kadın istihdamının kriz anlarından daha fazla etkilendiğini göstermektedir.

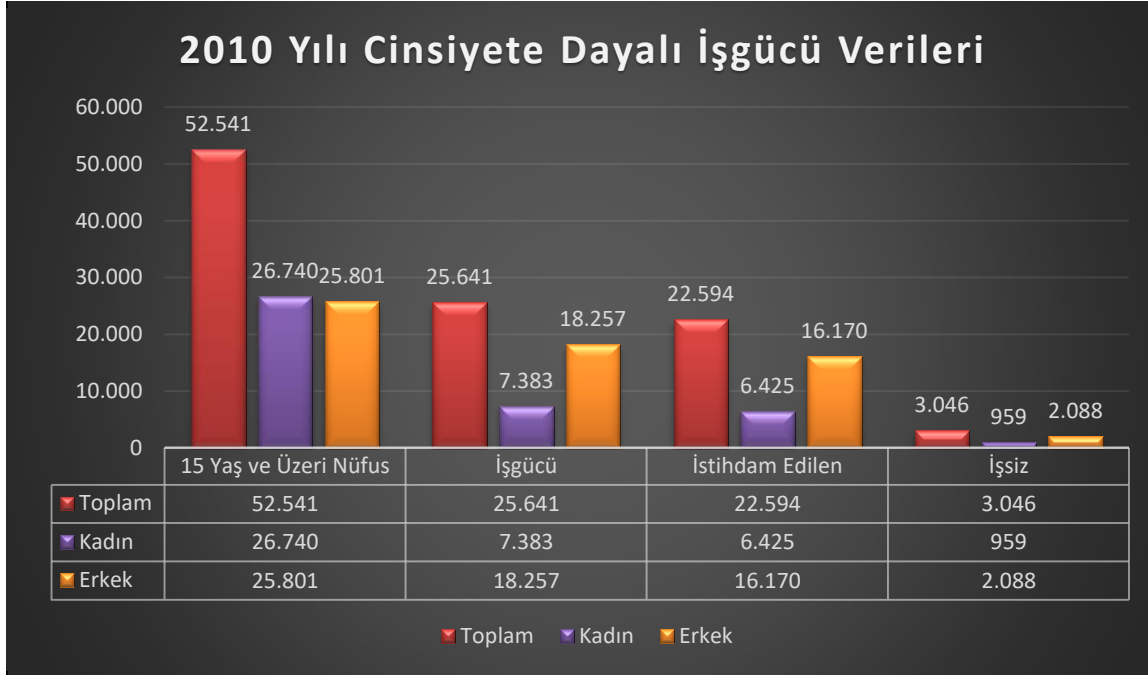
Grafik 5: 2008-2009 Dönemlik İşgücü Verileri

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2008-2009 yılı dönemlik verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı her dönemde düşük olmakla birlikte kriz dönemlerinde özellikle daha da düştüğü görülmektedir. Kriz dönemlerinden ise kadınların erkeklerden daha çok etkilendiği belirtilmektedir. Buna paralel olarak istihdam oranı da bu dönemlerde düşme eğilimi göstermektedir. 2008 yılının ilk çeyreğinde düşük seviyede olan işgücüne katılım oranının aynı yılın ikinci çeyreğine hızlı bir artışla girdiği dolayısıyla işsizlik oranının da hızla düşerek tek haneli rakamlara ulaştığı gözlemlenmektedir. Ancak bu dönemden sonra işgücüne katılma oranının önce sabit seyretmeye ardından yavaş yavaş düşmeye başlamaktadır. Krizin etkisi ile 2008 yılının ikinci çeyreğinden başlayarak 2009 yılının üçüncü çeyreğine kadar işsizlik sürekli artarak 2009’un ilk çeyreğinde %15,7 seviyesine çıkmaktadır (Palaz & Çolak, 2011: 107-109). 2009’un üçüncü çeyreğine doğru bir miktar istihdam artışı ve işgücüne katılım eğilimi görülse de daha son çeyrekte yeniden düşüş yaşanmaya başlandığı görülmektedir. 2008 krizinde genel olarak erkek işsizlik oranı kadın işsizlik oranına göre daha fazla artmış görünse de bunun temel sebebinin zaten daha kriz başlamadan önce kadın işsizliğinin daha yüksek ve işgücüne katılımın erkeklerden çok daha az oranda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (İzdeş, 2015).

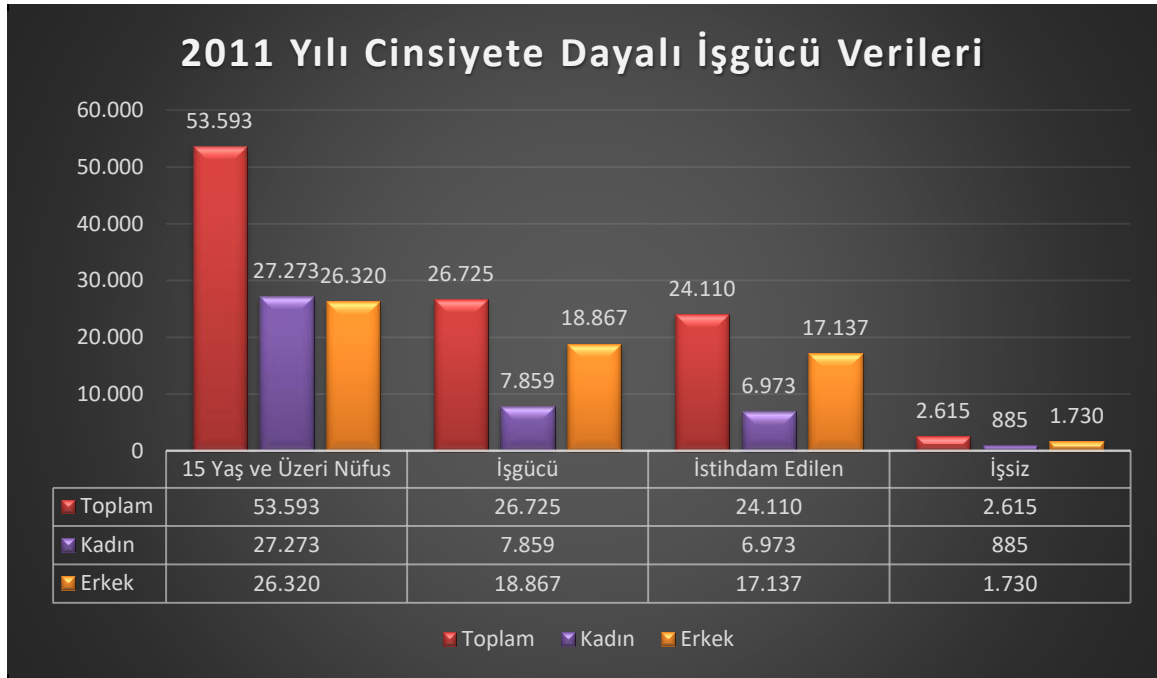
Grafik 6: 2010 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafığı

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2010 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2010 Yılı İşgücü Verileri, 2011a).

2009 yılının son çeyreğinden itibaren hem genel istihdam hem de kadın istihdamı artış göstermeye başlamış ve işsizlik hızlı bir şekilde azalmaya başlamıştır. Öyle ki 2009 yılında %22'ler civarında olan tarım dışı kadın işsizliğinin 2010 yılında %20'lere gerilediği görülmektedir. Ayrıca istihdam oranı da %22'lerden %24'ler civarına yükselmektedir (TÜİK, 2011a). Her ne kadar krizin ardından belli bir hareketlenme olduğu görülse de bu hareketlenmenin krizin yarattığı olumsuz ekonomik şartların geçim sıkıntısına sebep olmasından dolayı kadınların da çalışma hayatına katılarak krizin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak için yaptıkları girişimlerden kaynaklandığı düşünülmektedir (Palaz & Çolak, 2011: 108). 2010 yılında hazırlanan ve uygulanmaya başlanan hibe programlarının piyasada büyük etki ettiğini söylemek pek mümkün görülmemektedir. 2009 ve 2010 yılı verileri karşılaştırıldığında işveren pozisyonunda ki kadın sayısı sadece 6 bin, kendi hesabına çalışan kadın sayısı ise 73 bin artarken ücretli ve maaşlı bir işte çalışan kadın sayısının 261 bin arttığı görülmektedir (TÜİK, 2011b). Bu durum yukarıda bahsedilen kadınların ekonomik krizin etkilerini azaltmak için işe başlamaya karar verdiği fikrini desteklemektedir.

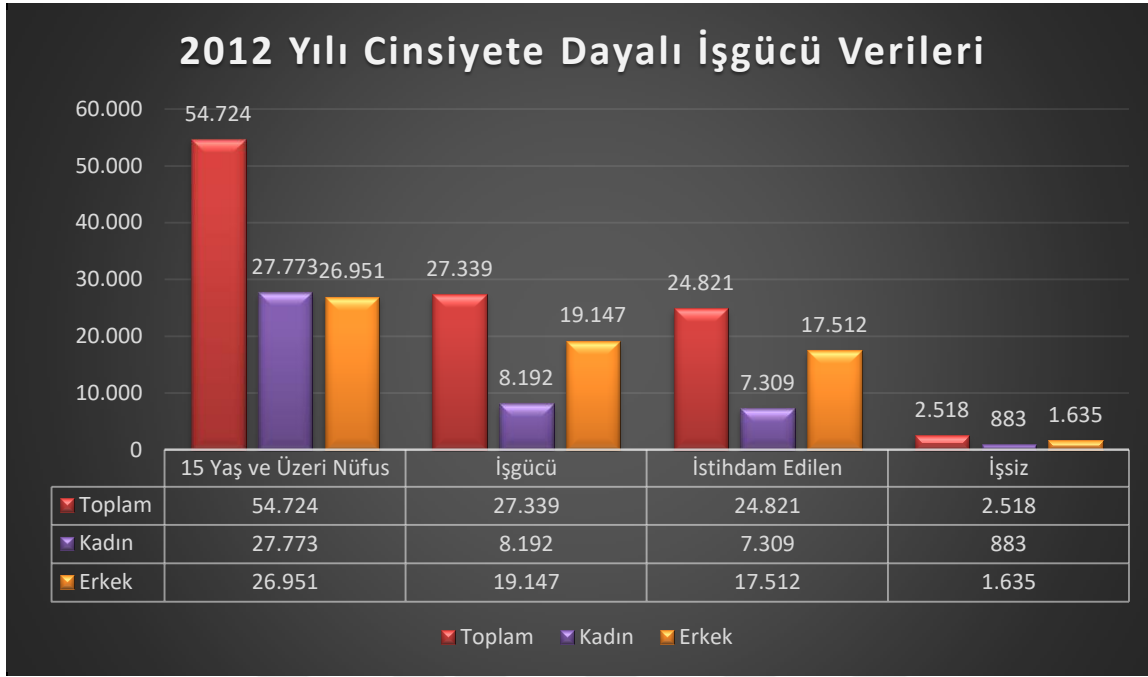
Grafik 7: 2011 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2011 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2011 Yılı İşgücü Verileri, 2012).

2011 yılı itibari ile işgücü piyasasının 2008 krizinin etkisinden kurtulmaya başladığını söylemek mümkündür. Öyle ki %15'ler civarına çıkan işsizlik oranı tekrar tek haneli rakamlara dönmüş %9,8 oranında gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012). Kadınların işgücüne katılma oranının da bir önceki yıllar baz alındığında 1-1,5 puan artarak %28,8 oranında gerçekleştiği görülmektedir (ÇSGB, 2012b: 10). 2011 yılı geçmiş yıllarda da olduğu gibi bir takım yasal düzenlemelerin ve kadının iş hayatında karşılaştığı zorlukların aşılması için çalışmaların yapıldığı yıllardan biri olarak görmek mümkündür. İlerleyen yıllarda bu çalışmaların çalışma hayatına nasıl yansıdığı daha net bir biçimde görülmüş olacaktır.

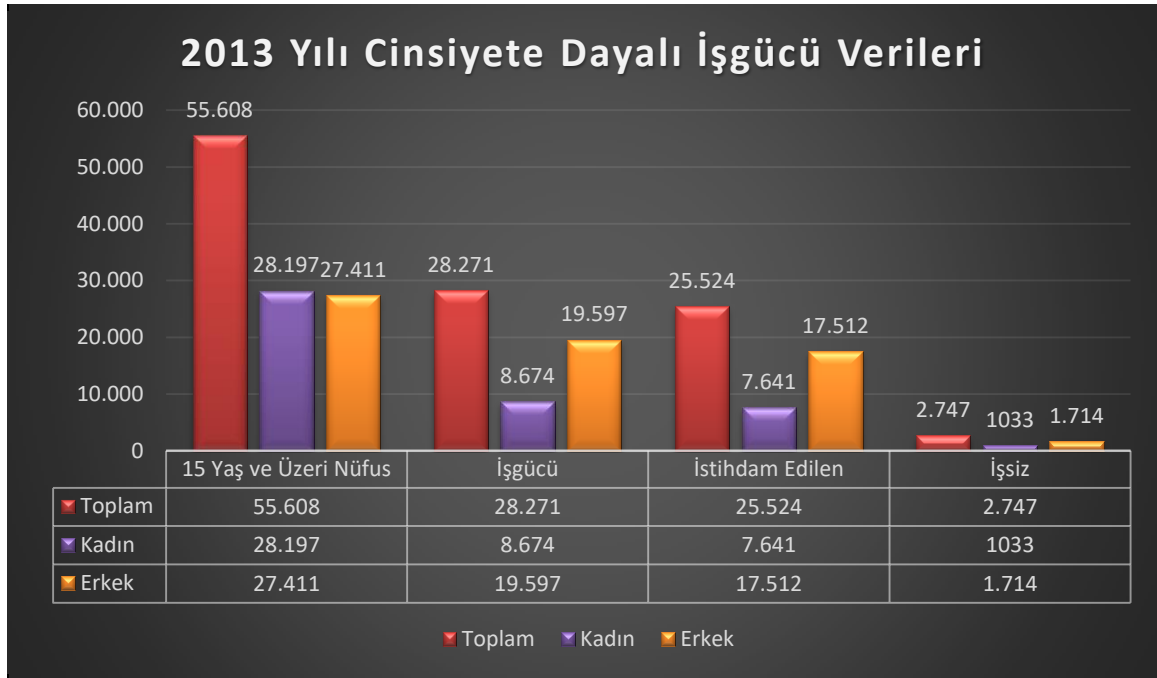
Grafik 8: 2012 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2012 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2012 Yılı İşgücü Verileri, 2013a).

Türkiye'nin kadının istihdamı konusunda özel projeler geliştirmesi için gerekli olan süre çok uzun yıllara yayılmaktadır. Öyle ki 2006 yılından başlanarak incelenen 6 yıllık faaliyet raporlarının tamamında kadın istihdamına yönelik detaylı projelerin yer almadığı uzun yıllar yasal ve yapısal reformlar yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Nitekim KEFEK'in 2013 yılında "Her Alanda Kadın İstihdamının Arttırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu'nda" kadın istihdamının hala yeterli seviyede olmadığı kabul edilmektedir (KEFEK, 2013: 4). Örneğin kadın işsiz sayısının bir önceki yıla göre yalnızca 2 bin kişi azalarak 883 bin oranında gerçekleştiği görülmektedir (TÜİK, 2013b). 2012 yılında dünya genelinde kadın istihdam oranları ve Türkiye'de kadın istihdam oranı karşılaştırıldığında KEFEK raporunun neden istihdamı yetersiz bulduğu anlaşılmaktadır. 2013 yılında dünya çapında kadının işgücüne katılım oranı %50,3 iken bu oranın Türkiye'de %29,4 olarak gerçekleşmesi önemli bir veri olarak göze çarpmakta dünyanın %20 gerisinde seyreden bir profile Türkiye'de ki durum analiz edilmektedir. Yine dünyada ortalama kadın işsizliği %6,4 iken Türkiye'de bu rakam 2012 yılı için 10,7 olarak gerçekleştiği görülmektedir (Kılınç, 2015: 128-129). Dünyanın gerisinde olmakla beraber politika tedbirlerinin hala büyük bir etki yaratmaması ve hala tedbirlerin yeterli olmaması üzüntü verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

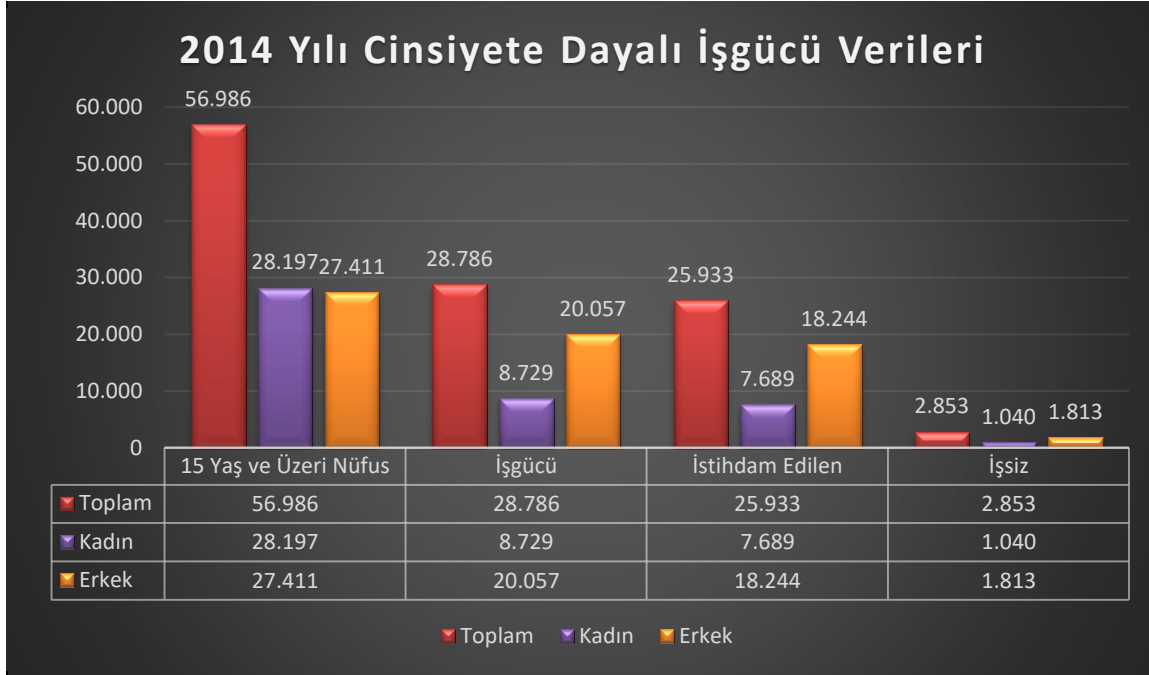
Grafik 9: 2013 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2013 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2013 Yılı İşgücü Verileri, 2014a).

Aradan geçen uzun yıllara rağmen Türkiye kadın istihdamı konusunda hem gelişmiş ülkelerdeki işgücüne katılım ve istihdam oranlarının hem de dünya ortalamasının çok altında kalmaktadır (Özaydın, 2013: 63). Her ne kadar yıllar geçtikçe belli oranda istihdam oranları artış gösterse de 2013 yılı itibari ile kadın istihdam oranının %27,1 oranında kaldığı gerçeği ile karşı karşıya kalınmaktadır (TÜİK, 2014b). Erkeklerin istihdama katılım payı ne kadar yavaş düşmekte ise kadınların katılım oranı da aynı yavaş seyirde yükselmektedir. Kadın istihdamının sektörlere dağılımının ise yıllar geçtikçe büyük bir değişime uğradığı ve özellikle 2013 yılına gelindiğinde önceki dönemlere nazaran hizmet sektöründe dünya ortalamasının üzerine çıktığı görülmektedir. Öyle ki 1995 yılında kadınların %71'i tarım sektöründe istihdam edilirken ve dünya ortalaması aynı yıl %45,6 iken sanayi ve hizmet sektöründe sırasıyla %10 ve %19 istihdam sağlandığı görülmektedir. Ancak bu oran 2005'te hizmet sektörüne %33 ve 2013'te %48 oranında sıçrayarak istihdamın sektörel yönünün nasıl değiştiğini göstermektedir (Kılınç, 2015: 131). Bu değişimin temel sebebi her ne kadar kentleşme ve kent hayatına uyum olarak görülse de uygulanan politikaların istihdamı büyük oranda arttırmasa bile sektörler arasında değişimi sağladığı düşünülmektedir.

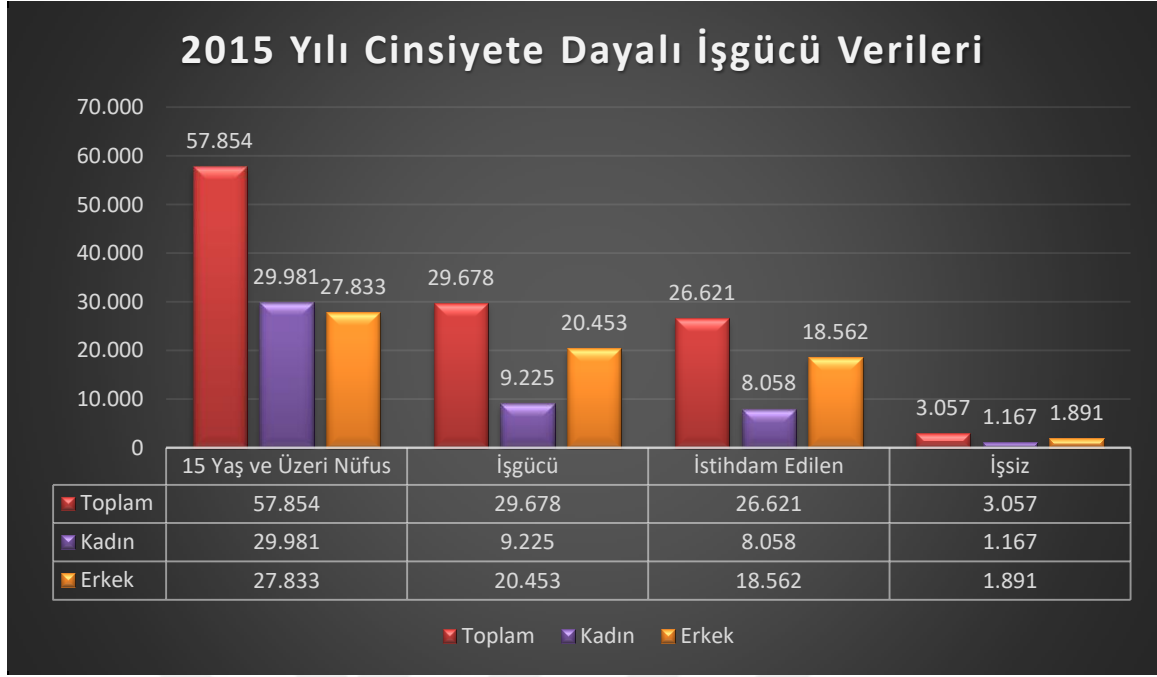
Grafik 10: 2014 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2014 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2014 Yılı İşgücü İstatistikleri, 2015).

2014 yılının göze çarpan en önemli politikası onuncu kalkınma planının hedeflediği %35 civarında istihdam sağlamak için iş ve aile yaşamını uyumlaştırılması politikasıdır. Ayrıca çocuk sahibi kadınların iş yaşamından kopmasını engelleyici politikalar izleneceği de önemli iddialardandır. Bu noktada 2014 yılı bir değişim yılı olarak görülebilmektedir. Değişimin hemen takip edileceği yıl olmasa bile yine fikri alt yapının oluşturulması açısından önemli bir zaman dilimine tekabül etmektedir (Akgeyik, 2016: 33). İstihdam oranlarına bakılacak olursa önceki yıllarda tek haneli rakamlara daha çok yaklaşmış olan kadın işsizliğinin 2014'te tekrar %12 civarında gerçekleştiği görülmektedir. Yine kadınların işgücüne katılım oranının erkeklere oranla yarıdan daha az olduğu ancak %30'lar seviyesine ulaştığı gözlemlenebilmektedir (TÜİK, 2015). Bu durum 2006'dan bu yana yavaşta olsa bir hareketliliğin olduğunu göstermektedir. Bu hareketliliğin tatmin edici olmadığı ise her çalışmada hatta daha önceki yıllarda olduğu gibi KEFEK raporlarında bile görülen bir gerçek olarak yerini almaktadır.

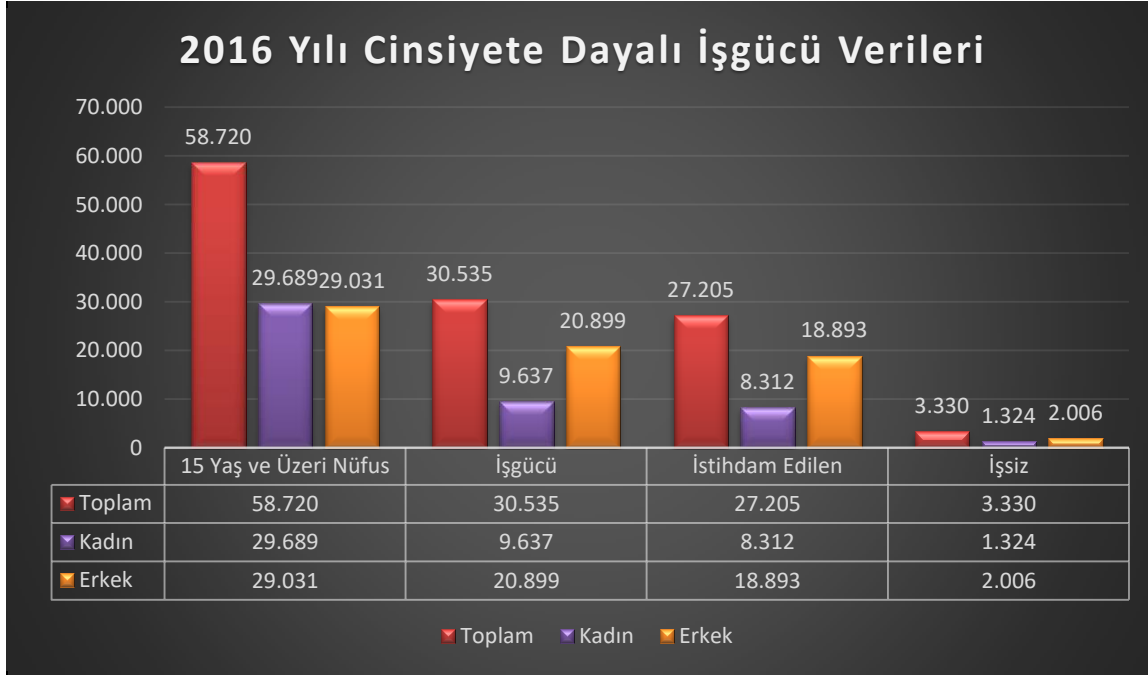
Grafik 11: 2015 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2015 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2015 Yılı İşgücü Verileri, 2016).

2015 yılı verilerine göre 15 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusunun 29 milyon 281 bin, işgücü sayısının ise 9 milyon 225 bin kişi olduğu görülmektedir. İşgücünün 8 milyon 58 bin kişisi istihdam edilmekte; geriye kalan 1 milyon 167 bin kişisi ise işsiz olduğu açıklanmaktadır. Buna göre kadınlar için; işgücüne katılma oranı yüzde 31,5, işsizlik oranı yüzde 12,6, tarım dışı işsizlik oranı yüzde 17,2, istihdam oranı yüzde 27,5, işgücüne dâhil olmayan nüfus 20 milyon 56 bin kişi olarak analiz edilmektedir. İstihdam edilen kadınların %31'i tarım, %15'i sanayi, %1'i inşaat, %53'ü ise hizmetler sektöründedir. İstihdamda yer alan kadınların işteki durumlarına göre dağılımlarında ilk sırada %61,7 ile ücretli-yevmiyeli bulunmaktadır. Bununla birlikte her 100 kadından 1,2'si işveren olarak işgücü piyasasında yer almaktadır. Kayıt dışı olarak çalışan kadınların işteki durumlarına göre dağılımlarında ise %56,8'i ücretsiz aile işçiliği yaptığı ve %26,9'unun da ücretli-yevmiyeli olarak çalıştığı görülmektedir (İŞKUR, 2016). Hayata geçirilen girişimcilik programlarının hala istenilen düzeyde etki etmediği anlaşılmaktadır. İlerleyen yıllar için tekrar incelemelerde bulunulacaktır.

Grafik 12: 2016 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

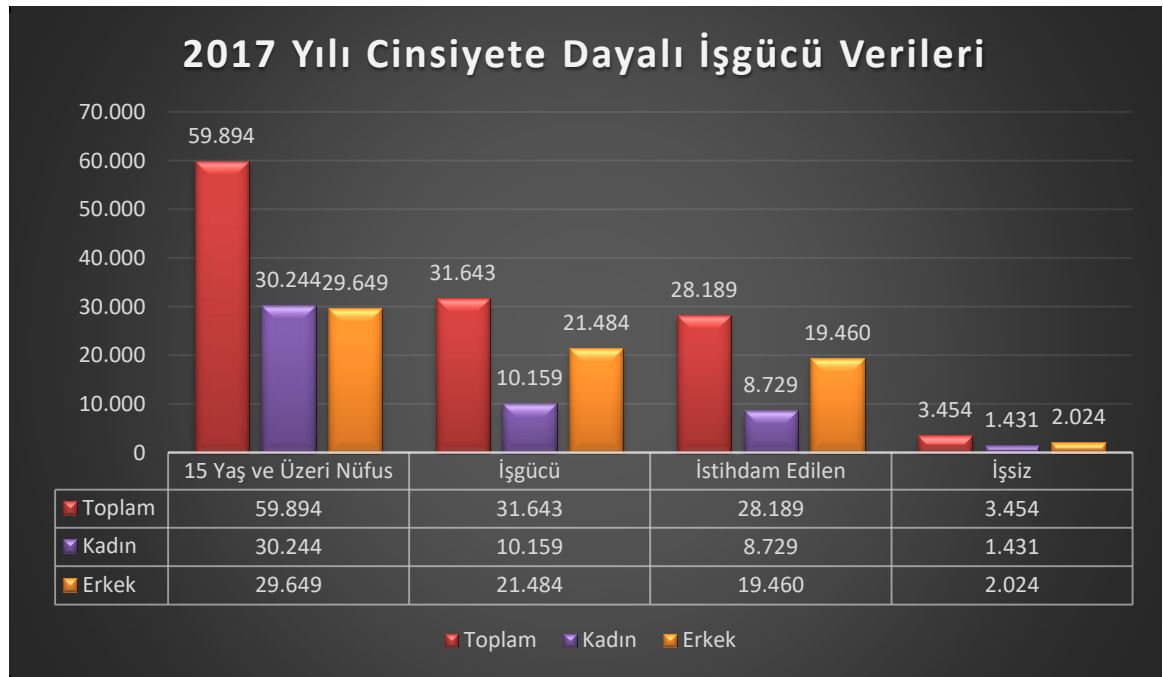
Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2016 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2016 Yılı İşgücü Verileri, 2017a).

Hane halkı iş gücü araştırması sonuçlarına göre 2016 yılında, Türkiye’de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı yüzde 46,3 olarak belirlenirken, bu oran erkeklerde yüzde 65,1, kadınlarda ise yüzde 28 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Son iki yılda işsiz sayısının 475 bin artarken kadın işsiz sayısının 331 bin arttığı, işsizlerin yüzde 44’ünü kadınlar oluşturduğu analiz edilmektedir (TÜİK, 2017a). Eylül 2016 döneminde tarım dışı kadın işsizliği 2.8 puanlık artışla yüzde 21.1 olarak hesaplanırken tarım dışı genç kadın işsizliği 2.4 puan artarak 32.9 olarak gerçekleştiği görülmektedir (2016 Yılı Tarım Dışı İstihdam Verileri, 2017b). Genç eğitilmiş kadın işsizliğini artıran nedenlerden birinin, darbe girişimini takiben ilan edilen OHAL’de çıkarılan KHK’lerle kamuda, üniversitelerde, hastanelerde sol sendika üyesi binlerce kadının işten çıkarılması olduğu iddia edilmektedir. İstihdamda olan kadınları istihdam dışına iterek kadın istihdamını artıramazsınız (Akgökçe, 2016).

YÖK İstatistiklerine göre, 2016 yılında akademik üyelerin yaklaşık %43’ünü kadınlar oluşturduğu tespit edilmektedir. Profesörlerin cinsiyet dağılımına baktığımızda da, akademide yer alan kadın profesörlerin sayısı %29’luk bir oranla, erkeklerden oldukça geride kalmaktadır. Diğer tüm akademik unvanlarda da benzer bir durum söz konusu olduğu açıktır. Doçentlerin %35’i, yardımcı doçentlerin %40,2’si, öğretim görevlilerinin ise %43,5’i

kadın akademisyenlerden oluşmaktadır. Kadınların oranının daha fazla olduğu tek unvan ise okutmanlık olduğu görülmektedir (Uyar, 2018). 2016 yılı verileri baz alındığında okur yazar olma durumunun da kadın istihdamını etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda okuryazar olmayan kadınların iş gücüne katılım oranı %16,1, lise öncesi eğitilmiş kadınların iş gücüne katılım oranı %26,6, lise mezunu kadınların iş gücüne katılım oranı %32,7, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların katılımı ise biraz daha fazla oranda (%40,8) gerçekleşmiştir. Yükseköğretim mezunu kadınların iş gücüne katılım oranı ise %71,6'dır (Kasapoğlu & Murat, 2018: 500).

Grafik 13: 2017 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

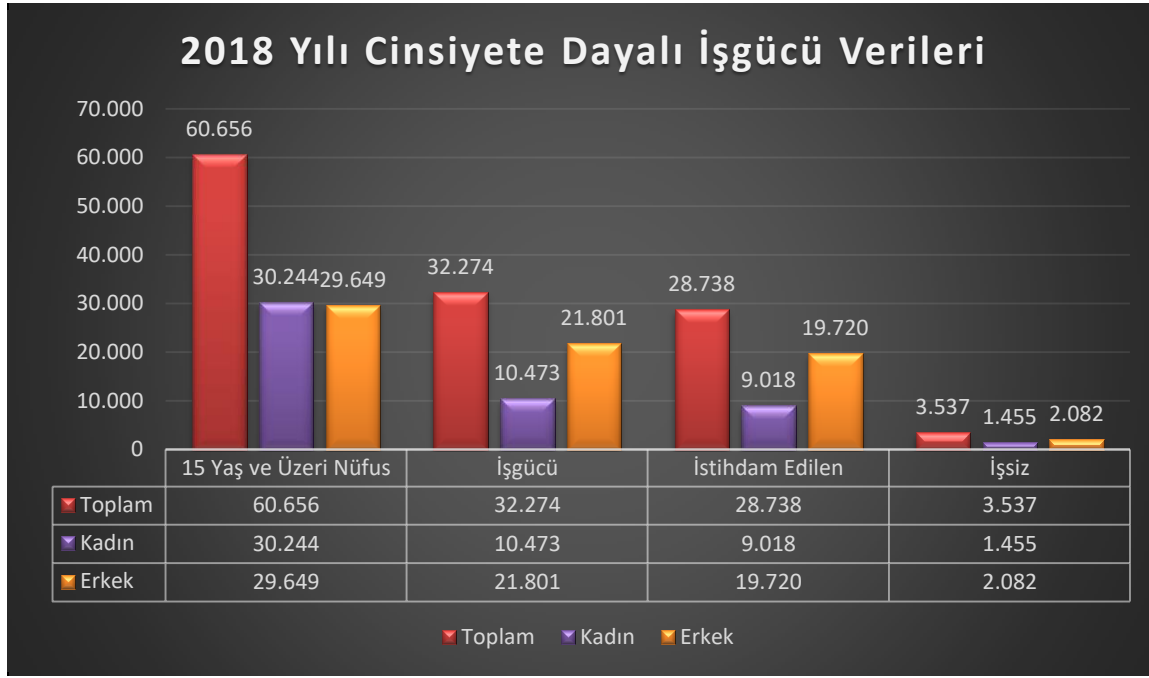

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2017 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2017 Yılı İşgücü Verileri, 2018).

Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; 2017 yılında, Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranı yüzde 47,1 olup bu oran erkeklerde yüzde 65,6, kadınlarda ise yüzde 28,9 olduğu analiz edilmektedir. Eğitim durumuna göre işgücüne katılım oranı incelendiğinde; kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne daha fazla katılmaktadırlar. Okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 15,9, lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 27,7 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 34,3, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı yüzde 42,6 iken yükseköğretim mezunu kadınların

işgücüne katılım oranı yüzde 72,7 olarak gerçekleşmektedir (TÜİK, 2018). Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; şirketlerde üst düzey ve orta kademe yönetici pozisyonundaki kadın oranı 2012 yılında yüzde 14,4 iken 2017 yılında yüzde 17,3'e çıktığı gözlemlenmektedir (Sabah Gazetesi, 2019). Ancak bu istihdam oranlarının, akademisyen ve yönetici pozisyonlarında bulunan kadın sayılarının oldukça yetersiz olduğu aşikardır. Kadınların eğitim oranını arttırmak tek başına çözüm değildir. Aynı zamanda tüm sektörlerde istihdam oranlarını ve yönetici pozisyonlarında bulunmalarının önü açılmalıdır.

Grafik 14: 2018 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

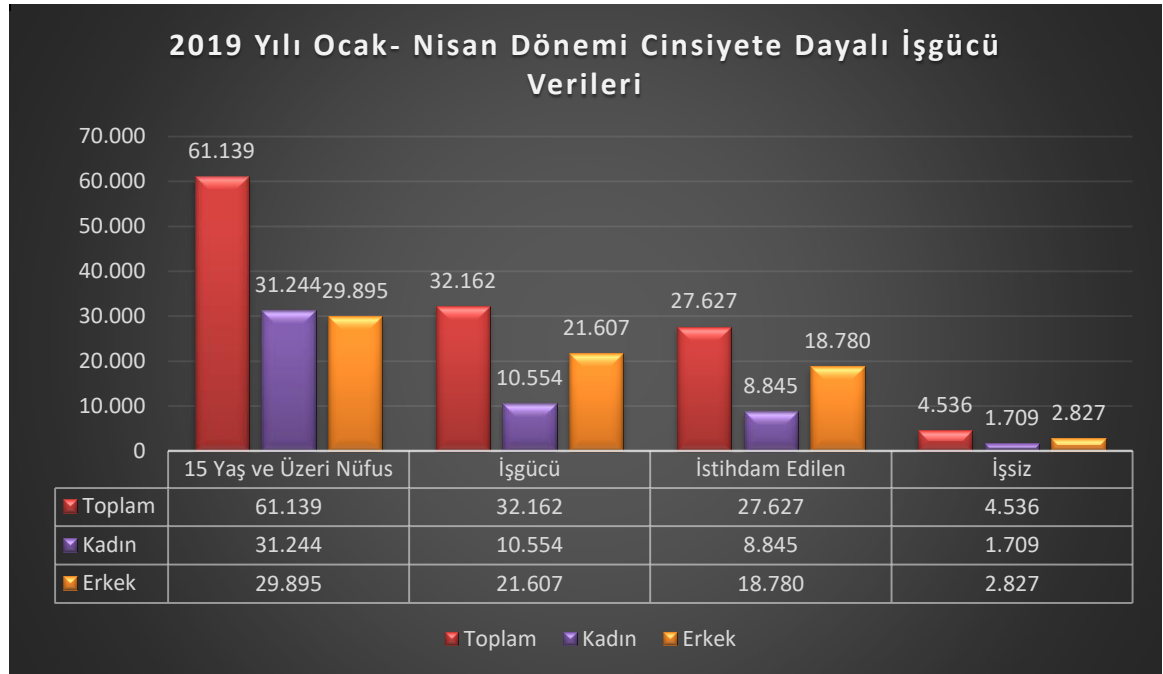

Grafik 14: Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2018 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır (2018 Yılı İşgücü Verileri, 2019a).

2018 yılı verilerine bakıldığında kadın istihdam oranının hala erkek istihdam oranının yarısından az olduğu görülmektedir. Erkek istihdam oranının yüzde 65,7 olduğu 2018 yılında kadın istihdam oranı yüzde 29,4 oranında gerçekleştiği analiz edilmektedir. İşgücüne katılma oranında da aynı şekilde bir dengesizlik göze çarpmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılım oranı %72'lerle ifade edilirken kadının işgücüne katılımı %34'ler civarındadır (TÜİK, 2019a). Bu durum akademisyen kadın oranından, yönetici kadın oranına kadar her alanda aynı oranlarda gerçekleşmektedir. Yükseköğretim istatistiklerine göre; kadın profesör oranı 2008/09 öğretim yılında %27,4 iken 2017/18 öğretim yılında %31,2 olarak gerçekleşmektedir. Doçent kadrosunda görev yapan kadın oranı %38,8, öğretim görevlisi

kadrosunda görev yapan kadın oranı ise %50,2 olarak tespit edilmektedir. Dışişleri Bakanlığı verilerine göre; 2009 yılında kadın büyükelçi oranı %10,8 iken bu oran 2018 yılında %22,1 gerçekleştiği görülmektedir. Hanehalkı işgücü araştırması sonuçlarına göre; şirketlerde üst düzey ve orta kademe yönetici pozisyonundaki kadın oranı 2012 yılında %14,4 iken 2017 yılında %17,3 oranına yükselmektedir. (TÜİK, 2019b). Gelişmeler akademik hayatta bir nebze daha olumlu görünse de hala kadın temsilinin yetersiz olduğu düşünülmektedir. Ülkemizin dışarıda temsil edilmesi noktasında da kadının varlığı oldukça düşük bir oranda kalmaktadır. Özel sektör verileri ise tamamen yetersiz ve erkek odaklı bir sistemin varlığına işaret etmektedir.

Grafik 15: 2019 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri Grafiği

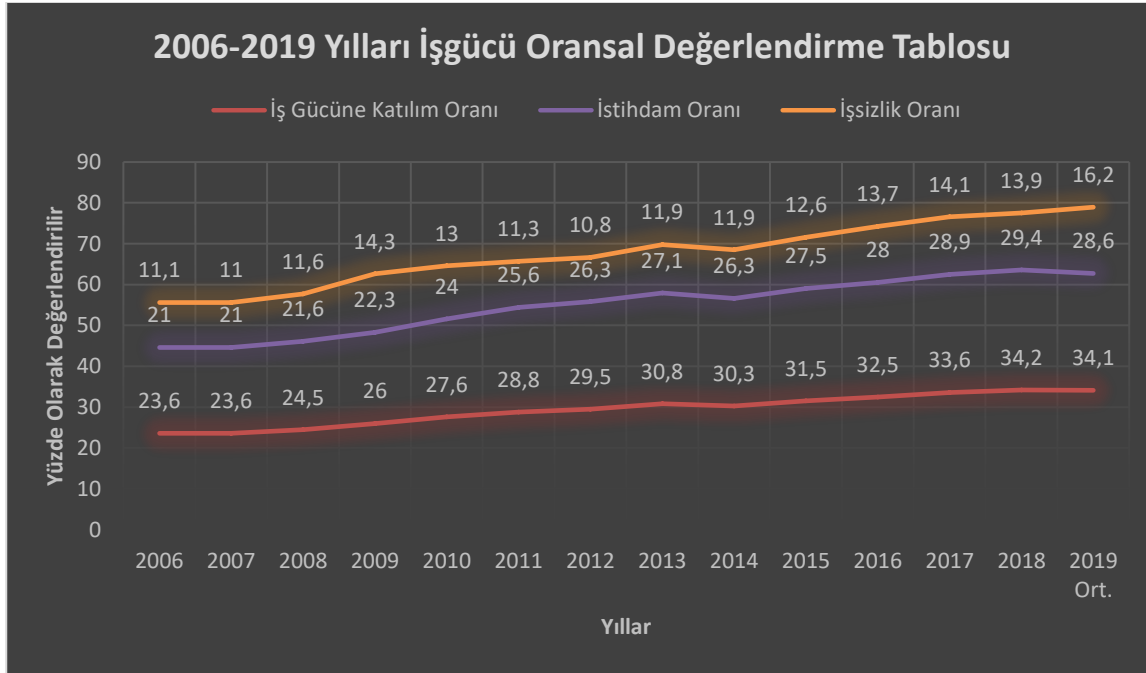

Kaynak: TÜİK İşgücü Veri Tabanı 2019 yılı verilerinden faydalanılarak hazırlanmıştır. 4 ayın ortalaması alınarak oluşturulmuştur (TÜİK, 2019c).

2019 yılının 4 aylık ilk bölümü önceki yılın verilerinin çok altında istihdam ve işgücüne katılım oranları ile karşı karşıya kaldığımız yıl olarak göze çarpmaktadır. Her sene istihdam oranları artma eğilimindeyken 2019 yılı ortalamasında kadının işgücüne katılımı neredeyse sabit değerde seyretmektedir. İstihdam edilen kadın sayısının önceki yıla göre 175 bin civarında azaldığı görülmektedir. İşsiz kadın sayısı ise önceki yıla göre 250 bin civarında atarak işsizlik oranını 1 puan arttırmaktadır (TÜİK, 2019d). Son yıllarda ülkemizin seçimler ülkesi haline gelmesinin piyasaları olumsuz etkilediği ve bu istikrarsız yapının ülkeyi krizin eşiğine getirdiği görülmektedir. 7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri ile başlayan seçim maratonununun 16 Nisan 2017 referandumu ve 2018 genel

seçimleri ile devam ettiği 2019 yerel seçimleri ile Őimdilik nihayete erdiğini söylemek mümkündür. Ancak bu istikrarsız ortam ülkede genel istihdamı oldukça olumsuz bir biçimde etkileyerek her dönemde ülkenin bir adım ileri gitmesini etkilemiŐtir. Özellikle son yerel seçimlerin ülke ekonomisini olumsuz etkilediğini dŐnmek yanlış olmayacaktır. Tüm ekonomik göstergeler ülkenin küçüldüğünü ve iŐsizliđin arttığını göstermektedir.

Grafik 16: 2006-2019 Yılları İŞgücü Değerlendirme Grafiği

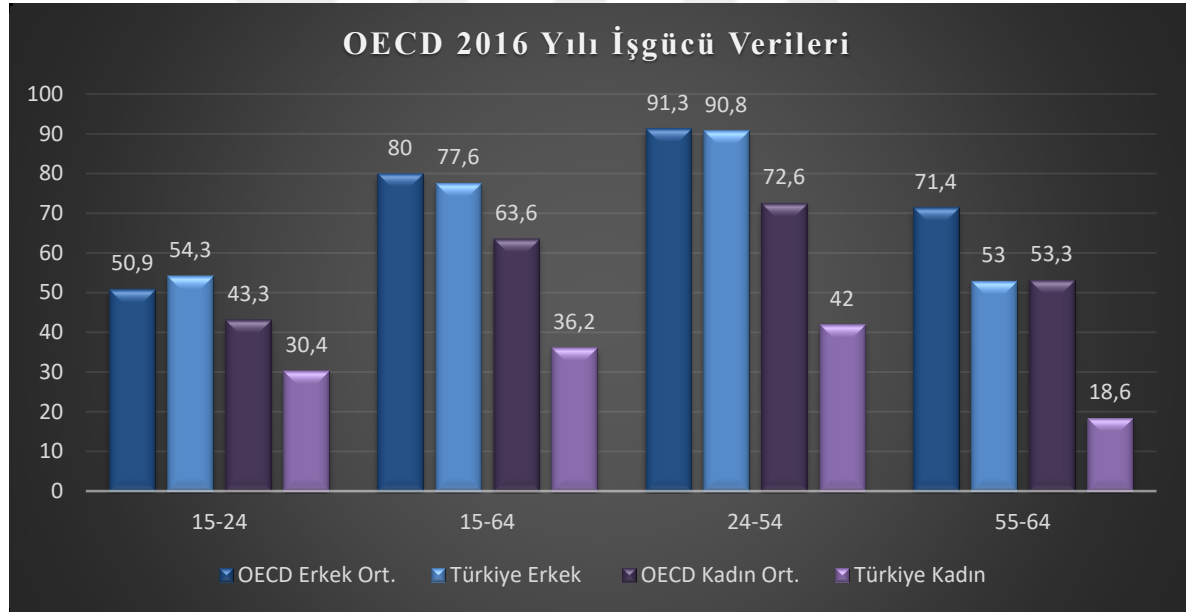

Kaynak: TÜİK 2006 ve 2019 yılları arasında oluşturulan tüm işgücü istatistikleri incelenerek oluşturulmuştur.

Bu grafikten yaklaşık 13 yıllık süreçte kadınların işgücüne katılım oranları her yıl belli bir oranda artış gösterdiğini anlamak mümkündür. Ancak bu artışın maalesef %10'lar ile sınırlı kaldığı analiz edilmektedir. İŐtihadam oranı ise %10 artış gösterememiŐ maalesef uygulanan politikaların, hazırlanan eylem planlarının, hibe ve destek projelerinin sorgulanmasına sebebiyet vermiştir. İlgili verilere bakıldığında kadın işsizliğinin sürekli arttığını görmek mümkündür. Ayrıca işsizlik ve istihdam verileri bakımından hem Avrupa hem dünya ortalamasının gerisinde kalınması kadın istihdam projelerine daha fazla katkı sunulması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Muhammet Örtlek, 2012: 3). Tarım dışı işsizlik ve reel işsizlik de göz önüne alınacak olursa aradan geçen 13 yıllık sürede uygulanan politikaların ne kadar etkisiz kaldığı görülmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde kadınların daha fazla işsiz kalması, ev ekonomisi ve ev emeği içerisine hapsolmesi kadın istihdam politikalarının baŐarısızlıđını ispatlar niteliktedir (Ongan, 2019). 2008 krizi sonrası

kadın işsizliğinin %14,5'lara, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası 14'lere ve ekonomik istikrarsızlığın sürdüğü günümüzde %16'lara çıkmış olması uygulanan politikaların kırılmağını gözler önüne sermektedir. Özellikle 2019 yılı hem genel işsizlik hem de kadın işsizliği açısından son yılların vasat altı rakamları ile göze çarpmaktadır. Yerel seçimlerin özellikle AK PARTİ iktidarını tehdit edici niteliğe ulaşması, ekonomi politikalarının her alanda patlak vermesi, israfların faturasının halka kesilmesi piyasada da güvensizlik ortamının oluşmasına sebep olmaktadır. Bu durumun en çok etkilediği kesim ise yine kadınlardır. Çalışma hayatından önce kadınlar gözden çıkarıldığı gibi ev emekçileri olarak da ekonomik kriz en çok onları etkilemektedir. Tüm bu ekonomik zorlukların yanında siyasal hayata katılım konusunda da zorluk yaşadıkları ve siyasal temsilin zayıf olması bir diğer dezavantaj olarak değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonraki başlığı bu temsilin ne oranda gerçekleştiğini değerlendirmek üzere yapılacaktır. Genel seçimlerde ve son yapılan yerel seçimde kadının durumu değerlendirilecektir.

Grafik 17: OECD 2016 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri

Kaynak: OECD 2016 Yılı Cinsiyete Dayalı İşgücü Verilerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

2016 yılı verileri esas alındığında OECD ülkelerindeki erkek istihdamı ile Türkiye'de ki erkek istihdamı oranlarının yakın olduğunu görmek mümkündür. 15-24 yaş arası erkek istihdam oranlarında ise Türkiye'de erkek istihdamının daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak özellikle 24-54 yaş arası aktif işgücünün büyük bölümünü oluşturan kesim esas alındığında kadın istihdamları arasında % 30'luk bir farkın olduğu görülmektedir. Yine 15-64 yaş arası kadın istihdamı verileri incelendiğinde kadınların Türkiye'de % 27 daha az

istihdam edildiği görülmektedir. OECD ülkeleri arasında kadının işgücüne katılım ve istihdam oranları en düşük, işsizlik oranları en yüksek ülke Türkiye'dir. (OECD, 2016).

3.2 Genel ve Yerel Seçim Verileri Üzerinden Siyasal Katılımın Değerlendirilmesi

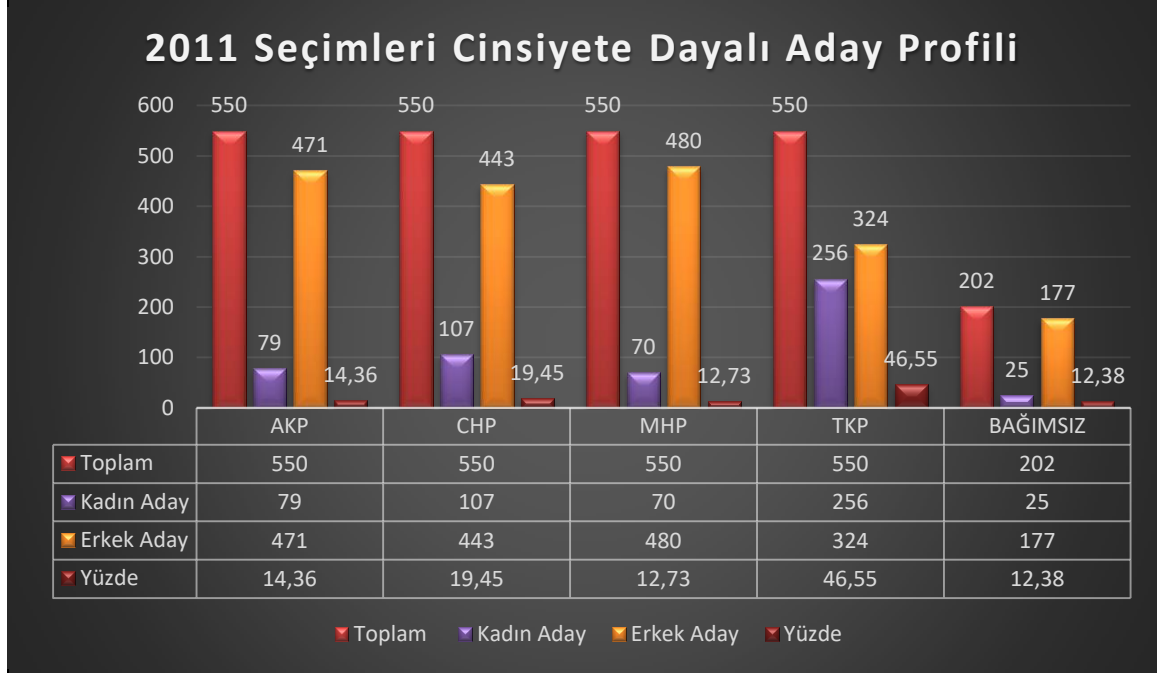
Türkiye'de kadının siyasal hayata katılması 1930 yerel seçimleri ile hayata geçmiş, birçok Avrupa ülkesinden önce Türkiye Cumhuriyeti'nin kadınları belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır (Özer, 2013: 141). 5 Nisan 1930 tarihli ve 1580 sayılı belediye yasası ile kadınlar ilk kez belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Bu kadının siyasal hayatta ilk kazanımı olmakla beraber seçmen olmaktan ziyade seçilme hakkı kazanan ilk kadınlar ise köy kanununda 26 Ekim 1933'te yapılan değişiklik ile köy kadınları olmuştur. Aydında 6 Kasım 1933'te yapılan seçimlerde Karpuzlu nahiyesine bağlı Demircidere köyünde 500 kişinin katılımı ile yapılan seçimlerde 8 kişinin aday olduğu muhtarlık seçimini tek kadın aday Gül Esin Hanım kazanarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın muhtarı olmayı başarmıştır. Bu hareketin bir köy kadının ile başlaması cumhuriyetin en büyük kazanımı ve Türk devriminin fikri alt yapısını yansıtan en güzel örnektir (Güneş, 2010: 173-176). Kadın muhtarın ardından ilk kadın il belediye başkanı ise Mersin'de seçilmiştir. 1950 belediye seçimlerinde Müfide İlhan o dönemde belediye meclisinin kendi içinden seçtiği belediye başkanlığına aday olmuş ve Türkiye'nin ilk kadın il belediye başkanı olmuştur (Bozkurt, 2014: 53). Bu hak her ne kadar 1930'lu yıllarda kazanılmış olsa da kadınların belediye başkanlıkları ve meclis üyeliklerindeki temsil oranı düşünüldüğünde oldukça yetersiz bir görüntü ortaya çıkmaktadır. (Üste, 2017: 103). Genel seçimlerde Türk kadınının seçme seçilme hakkı kazanmasının ve milletvekili seçilme hakkını elde etmesinin ise yine birçok Avrupa ülkesinden önce 1934 yılında gerçekleştiği gözlerden kaçmamalıdır (Yüceer, 2008: 143). Ancak bu erken cumhuriyet kazanımları ilerleyen yıllarda beklenen etkiyi yaratamamış ilerleyen yıllarda kadınların temsil oranı büyük Avrupa ve dünya ortalamalarının üzerinde olması beklenirken Türkiye'de kadın temsilinin en son hak kazanan ülkelerin bile gerisinde kalması şaşırtıcı bir gelişme olarak takip edilmektedir.

Öncelikle son iki genel seçimin verileri incelenerek hem aday profili hem kazanan adaylar üzerinden partilerin kadın kotalarına uyup uymadıkları, kadın temsilinin beklenen düzeyde olup olmadığı değerlendirilecek hem de dünyada kadının siyasal temsili noktasında

karşılaştırmalara yer verilecektir. Ardından yerel seçimler ve özellikle yapılan son yerel seçim baz alınarak kadının yerel düzeyde siyasal katılımı değerlendirilecektir.

3.2.1 Genel Seçim Verileri Üzerinde Kadının Siyasal Temsili (2011-2018)

Grafik 18: 2011 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği

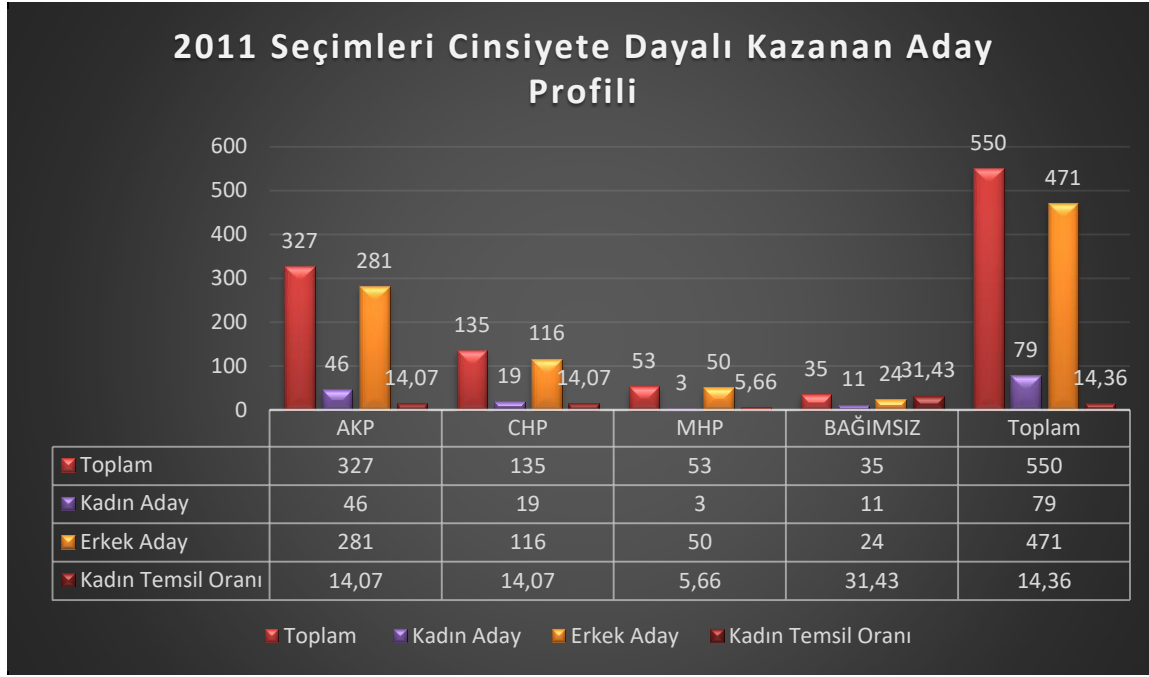
Kaynak: 2011 Genel Seçimler Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (2011 Yılı Genel Seçimleri Aday Profili Verileri, 2011c).

2011 seçimlerinde siyasi partilerin birçoğu baraj probleminden dolayı mecliste temsil edilememişlerdir. Bu nedenle veriler analiz edilirken AK PARTİ, CHP ve MHP meclise giren partiler, Bağımsızlar bugün HDP olarak temsil edilen siyasi partinin 2011 yılına yansımaları ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) kadın temsiliyetinin en yüksek olduğu parti olarak seçilerek analiz edilmiştir. 2011 yılında neredeyse hiçbir parti tüzüklerinde kadın konusunda bir eşit temsilden bahsetmemiştir. Bu durum TKP hariç tüm partilerin aday profillerinde göze çarpmaktadır. TKP %46,5 oranla kadın temsiline önem veren parti olarak seçime girmiştir (TÜİK, 2011c).

İktidar ve muhalefet ise kadın temsili noktasında daha adaylık sürecinde sınıfta kalmışlardır. Önceki yıllarda göz önüne alındığında kadın temsiliyetinin daha adaylık sürecinde önemsenmediği ortaya çıkmaktadır. Toplumun yarısını oluşturan kadınların demokratik sistemde bu kadar düşük oranda temsil edilmesi kadın sorunlarının erkekler eliyle nasıl ve

ne şekilde çözüleceği düşündürücü bir hal almaktadır. Bu noktada kadının siyasal ve yönetsel anlamda kararlara katılmıyor olması bir kadın sorunundan ziyade demokratikleşme sorunu olarak göze çarpmaktadır (Kaylı, 2014: 6340). 2011 seçimi de sonuçları itibariyle önceki seçimlere nazaran kadın temsilinin biraz arttığı bir seçim olsa da oransal olarak hala istenilen düzeyde olmadığı aşikardır.

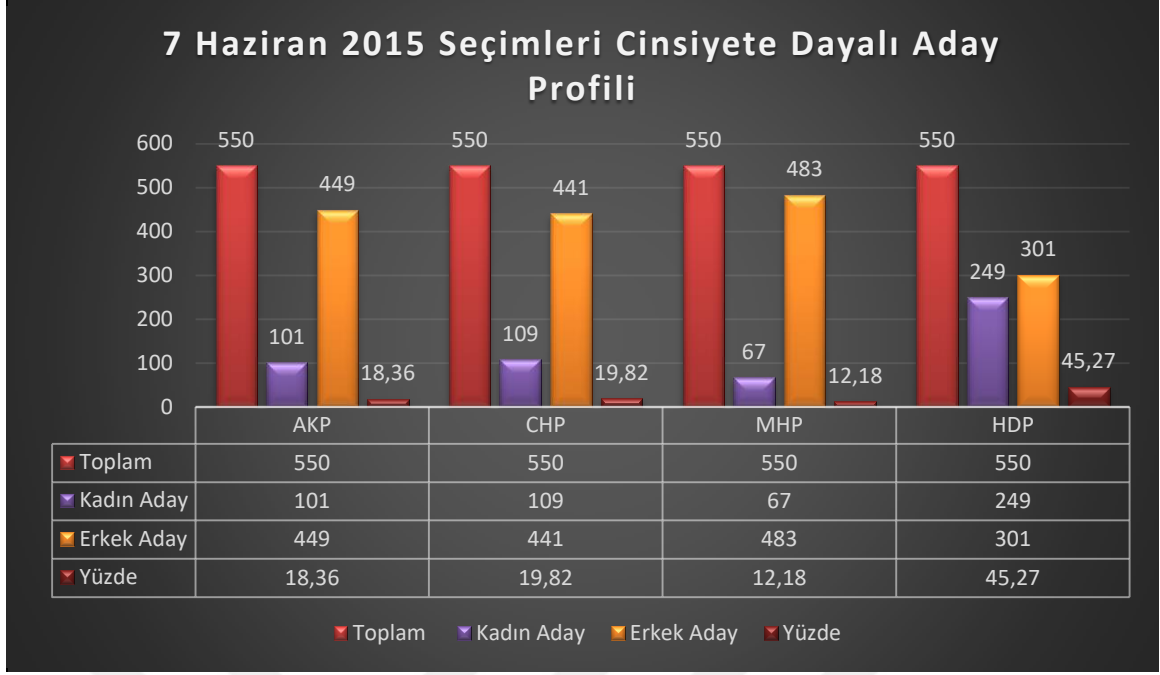
Grafik 19: : 2011 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği

Kaynak: 2011 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (2011 Yılı Genel Seçimleri Kazanan Aday Profili Verileri, 2011d).

2011 seçim sonuçları kadın temsilinin önceki yıllara göre artış gösterdiği yıl olarak dikkat çekmektedir. Önceki genel seçime oranla kadın temsilinin %56 oranında artarak %8,72'den %14,3' yükseldiği görülmektedir. 22 Temmuz 2007'de meclise giren 50 kadından Aysel Tuğluk'un AYM kararı ile vekilliği düşürülmüş ve Özlem Çerçioğlu belediye başkanı olduğu için meclisten ayrılmak durumunda kaldığından kadın vekil sayısı 48'e düşmüştür. 2011 de 79 kadın vekilin olması her ne kadar oransal olarak önceki yıllardan iyi bir profil çiziyor olsa da genel itibari ile yetersiz bir temsil oranı olarak değerlendirilmektedir (Bia Haber Merkezi, 2011).

Grafik 20: :7 Haziran 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği

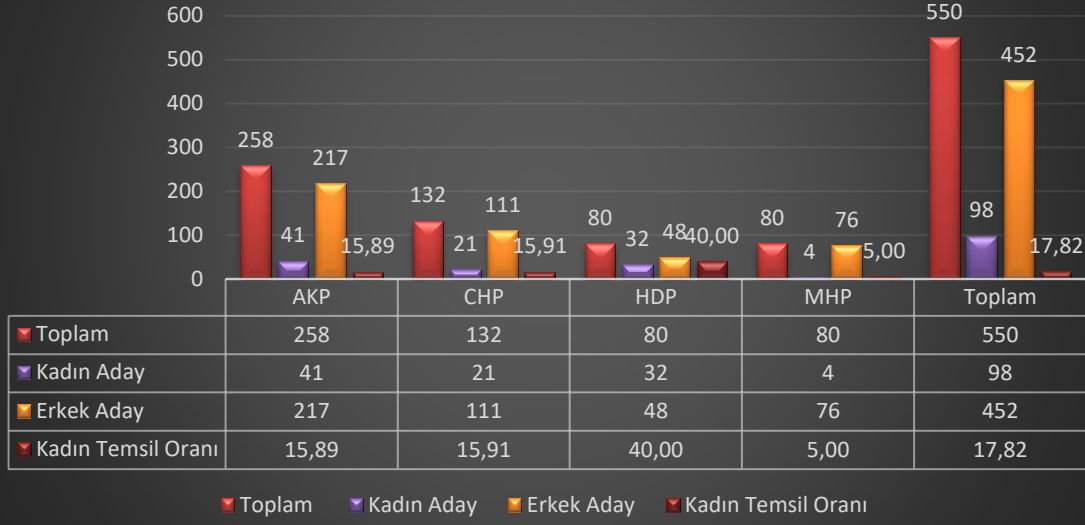

Kaynak: 7 Haziran 2015 Genel Seçimler Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profil Verileri, 2015b).

7 Haziran seçimlerinde cinsiyete dayalı aday profilleri ele alındığında çalışmanın ikinci bölümünde yer alan kadın kotalarının ne derece uygulanabilir olduğu tartışmaya açıktır. Örneğin %33 kadın kotası olan CHP'nin %19,8 oranında kadın aday ile seçime girerek kendi tüzüğü ile çelişen bir aday belirleme süreci yaşadığı görülmektedir. AK PARTİ lideri Erdoğan'ın kadın kotası kadına haksızlıktır çıkışına rağmen popülist söylemin uygulamada havada kaldığı gözden kaçmamaktadır. %18,3 oranında kadın adayla seçime giden AK PARTİ'nin kadın temsili noktasında dengesiz bir söylem ve eylem düzenine sahip olduğunu söylemek mümkündür. MHP ise tüzüğünden, parti programına kadar kadın konusuna neredeyse hiç değinmeyen ve temsil noktasında da en düşük orana sahip olan partidir. HDP'nin bu konuda hem parti tüzüğü hem parti programları bakımından en tutarlı yapıya sahip parti olduğu söylenebilmektedir. %45,27'lik oran ile en az eşit temsil söylemine oldukça yaklaştığı görülmektedir (TÜİK, 2015b).

Grafik 21: : 7 Haziran 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği

7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili

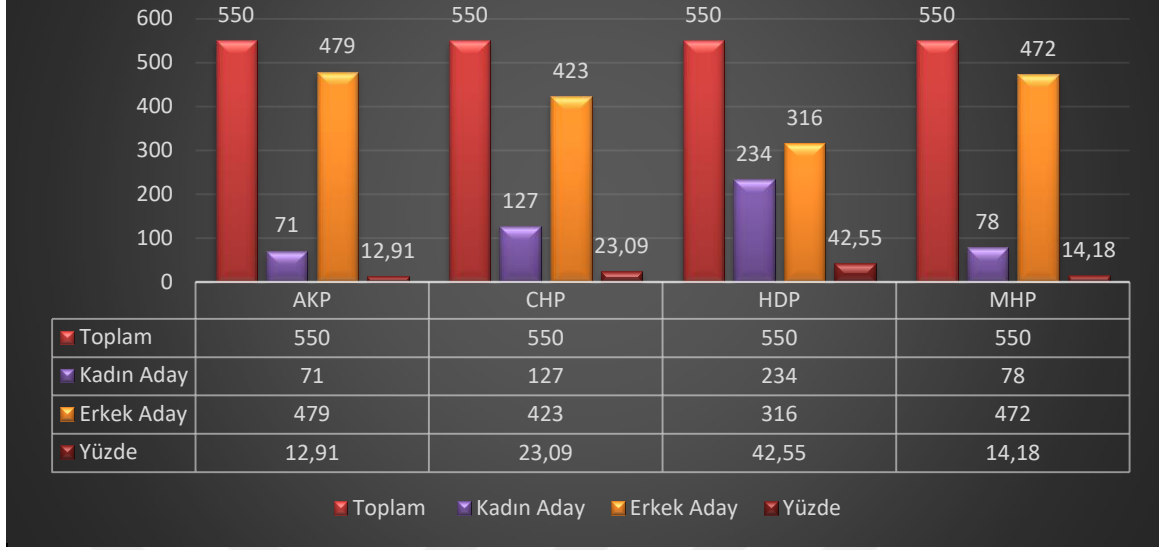

Kaynak: 7 Haziran 2015 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Kazanan Aday Profili Verileri, 2015c).

7 Haziran seçimlerinde meclise 98 kadın milletvekili girdiği görülmektedir. Meclise giren kadın vekillerin üçte biri HDP'den. Eş başkanlık sistemi, en az eşit temsil politikası ve kadınların seçilebilir noktalardan aday yapılması sayesinde meclise 32 kadın milletvekili gönderdiği saptanmaktadır. HDP milletvekillerinin yaklaşık yüzde 40'ı, AK PARTİ ve CHP vekillerinin yaklaşık yüzde 16'sının kadınlardan oluştuğu analiz edilmektedir. Kadın temsili açısından bu seçimde en kötü sayı ve orana sahip partinin dört kadın milletvekili ve %5 temsil ile MHP olduğu görülmektedir (Aslan, 2015). Bu oranlar içerisinde HDP haricindeki partilerin ve genel temsil açısından bakılacak olursa ülkenin kadınları siyasete katma politikalarının başarılı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. AK PARTİ'nin tek başına hükümeti kuramaması ve seçimin yenilenmesi kararı ile ülke yeniden bir seçim atmosferine girmiştir. Bu dönemde yaşanan olumsuzlukların partilerin aday profillerini de kadın temsili açısından olumsuz etkilediği görülmektedir. Nitekim aşağıda verilecek olan rakamlar ve oranlar durumun vahametini gözler önüne serecektir.

Grafik 22: : 1 Kasım 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği

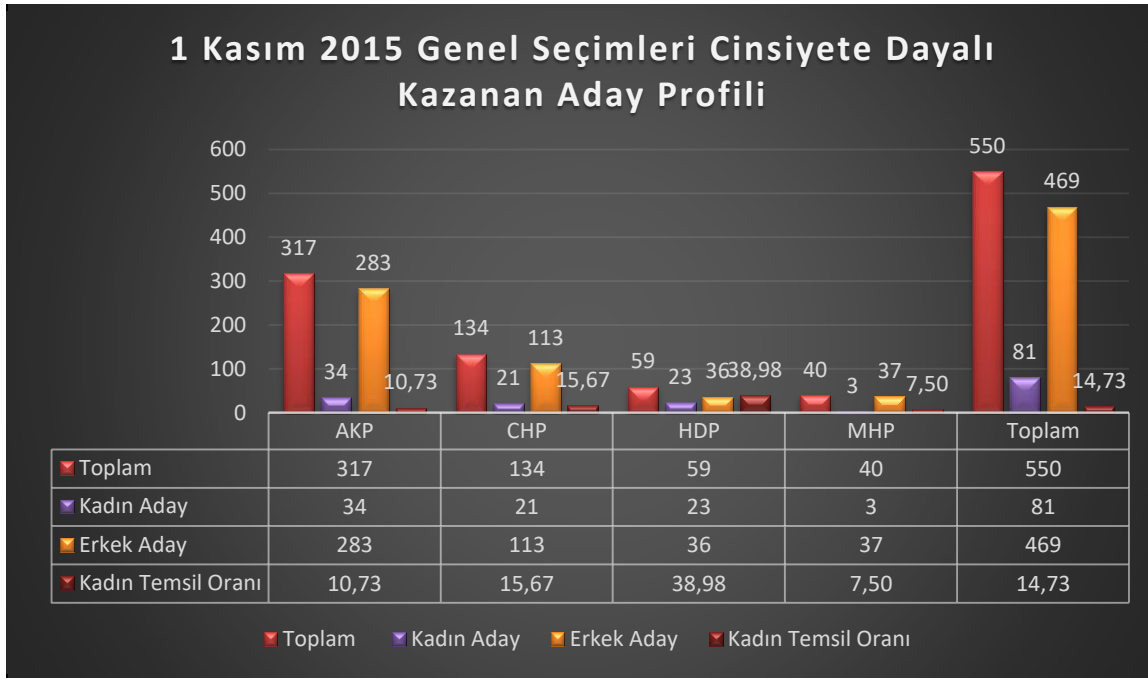
1 Kasım 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili

Kaynak: 1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (TÜİK, 2015d).

1 Kasım seçimleri kadın adaylar için ataerkil toplum yapısının getirdiği bir hezimet olarak yorumlanabilir. Özellikle iktidar partisinin bu dönemde oluşturduğu söylem 7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri arasında kadın temsili açısından büyük bir düşüş yaratmıştır. Ataerkil söylemin ve iç karışıklıkların partileri daha sert aday profilleri oluşturmaya ittiği söylenebilmektedir. Öyle ki 7 Haziranda AK PARTİ'nin kadın aday profiline bakıldığında 101 olan aday sayısının 71'e gerilediği görülmektedir. Yine HDP bu konuda en duyarlı parti olarak görülmesine rağmen ülkenin genel konjonktürü kadın aday sayısında bir azalmaya gitme zorunluluğu doğurmuştur. Bu noktada kadın sayısını artıran partilerin CHP ve MHP olduğu görülmektedir. Ancak onların da seçilebilir noktalardan aday göstermemesi sadece adaylık oranında bir artıştan ibaret olarak kalmaktadır (SallanGül & Altındal, 2015: 65).

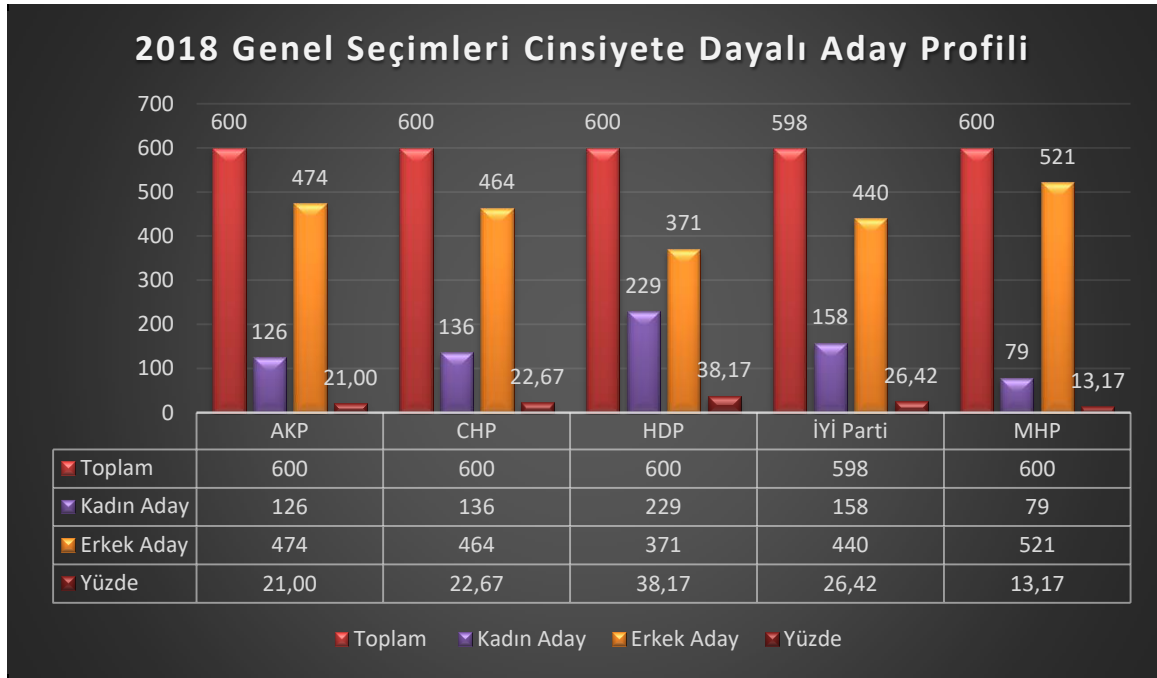
Grafik 23: 1 Kasım 2015 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği

Kaynak: 1 Kasım 2015 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (1 Kasım 2015 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri, 2015e).

Bir önceki seçimden sonra yükselen gelenekçi ve ataerkil profil seçim sonuçlarına da yansımış ülkenin içinde bulunduğu gergin ortamın kadının temsil oranına da hem parti bazında hem genel anlamda zarar verdiği ortaya çıkmıştır. Bir önceki seçim %17,8 olan kadın temsil oranı %14,7'ye gerilemiştir. AK PARTİ çok daha fazla vekil kazanmasına rağmen kadın vekil sayısının 34'e düştüğü kadın vekillerin temsil oranının %10 civarlarına indiği gözlemlenmektedir. CHP kadın vekil sayısı değişmemiş olmasına rağmen 2 vekil daha kazandığı için kadın vekil oranında küçük bir değişim görülmektedir. HDP hem vekil sayısında hem kadın vekil sayısında ciddi kayıp yaşayıp %40 olan kadın temsil oranını %38,9'a düşürmüştür. MHP'nin ise 4 olan kadın vekil sayısını 1 kayıp vererek 3'e düşmesine rağmen temsil oranının vekil sayısında büyük kayıp yaşadığı için %7,5'a yükseldiği analiz edilmektedir (TÜİK, 2015e). Bu noktada 1 Kasım seçimlerinin kadınlar için büyük bir kayıp olduğunu söylemek ne yazık ki mümkündür.

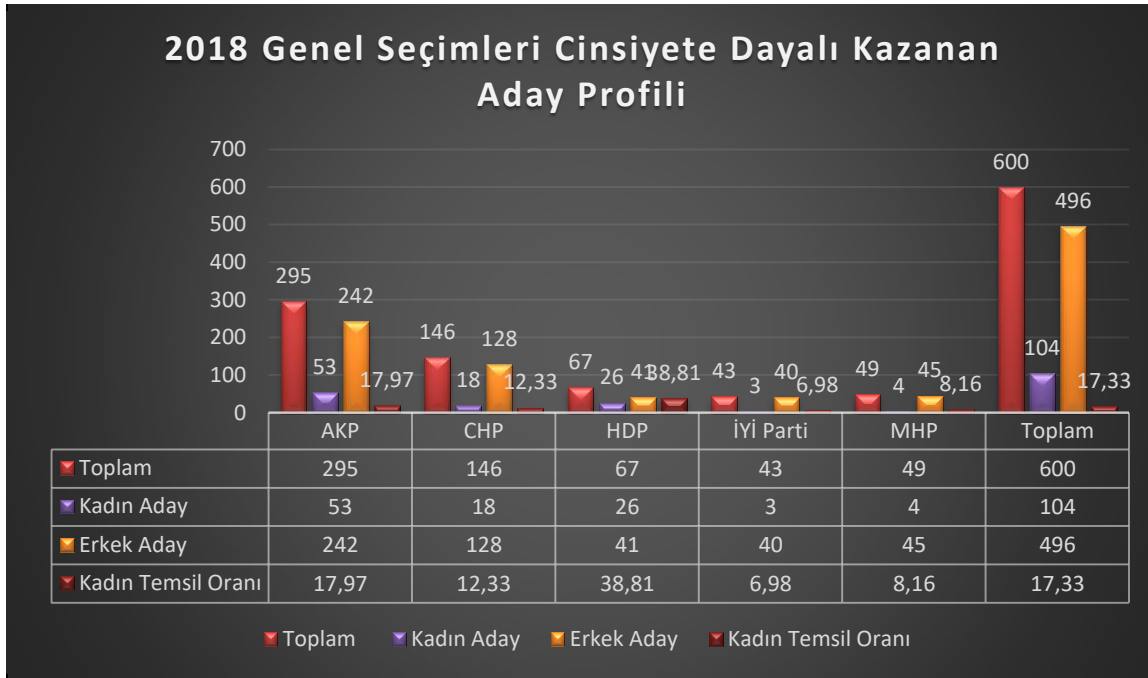
Grafik 24: 2018 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profili Grafiği

Kaynak: 2018 Genel Seçimleri Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (2018 Genel Seçimleri Aday Profili Verileri, 2018c).

Yukarıdaki veriler incelendiğinde bir önceki seçime göre tüm partilerin kadın aday sayısını ve temsil oranını arttırdığını söylemek mümkündür. Bunda vekil sayısının 600'e çıkarılmasının etkisi tartışılmazdır. MHP hariç tüm partilerin %20 oranının üzerine çıkmış olması yetersiz olmasına rağmen ilerleyen seçimler için umut vericidir. AK PARTİ'nin %12'lerden yaklaşık %9 artışla %21 oranında aday göstermesi, CHP'nin kota söylemi ile çelişmesine rağmen %23 civarındaki sürekliliğini devam ettirmesi umut verici olarak görülmektedir. Bu dönemin kaybı ise HDP'nin eşit temsil söylemine rağmen %4 civarı daha az kadın aday göstermesi olarak değerlendirilebilir. Dönemin en umut verici ve kadın temsili açısından en önemli gelişmesi ise Türk siyasal hayatına 2018 genel seçimleri ile giren İyi Parti'nin %26,4 oranında kadın adaya sahip olmasıdır. Kota hedefi %25 olan İyi Partinin girdiği ilk seçimden aday profilini bu şekilde oluşturulması önem arz etmektedir (TÜİK, 2018c).

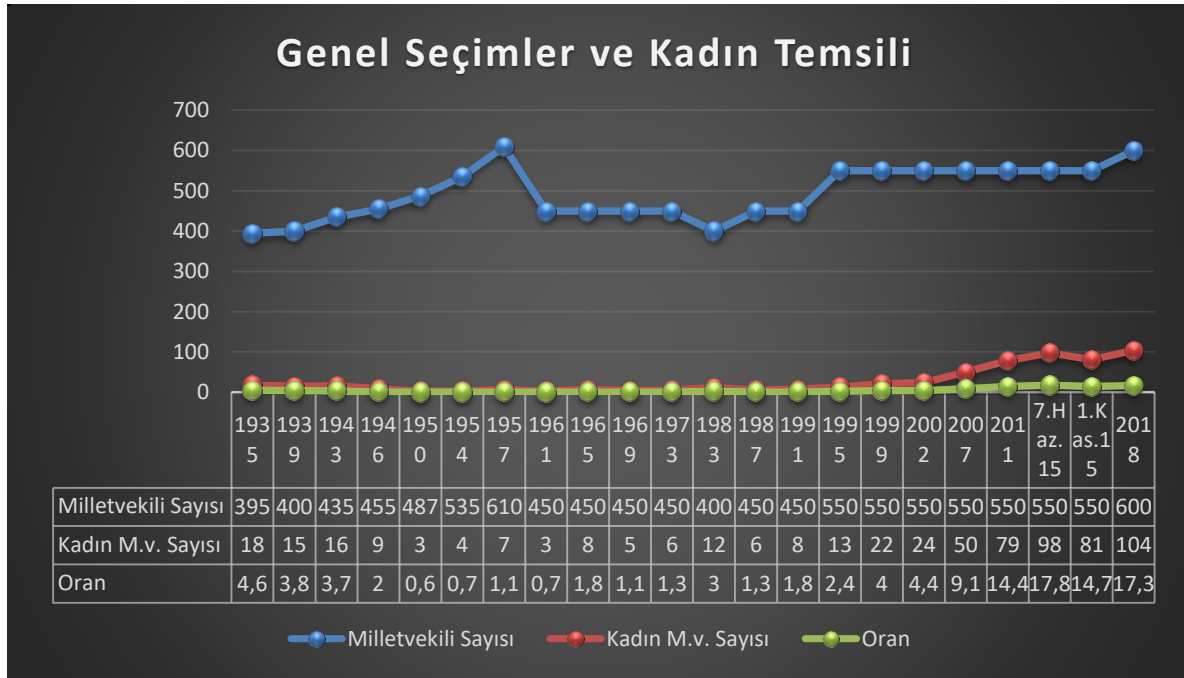
Grafik 25 : 2018 Seçimleri Cinsiyete Dayalı Kazanan Aday Profili Grafiği

Kaynak: 2018 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri analiz edilerek oluşturulmuş ve yüzdeler tarafımızca hesaplanmıştır (2018 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili Verileri, 2018d).

Aday profili oluşturulurken sağlanan başarı maalesef seçim sonuçları ile birlikte suni bir başarının var olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. Temsil oranı %20'nin altına düşmeyen partilerin, kadın adayları seçilebilir noktalara koyma konusunda aynı özveri ile yaklaşmadıkları görülmektedir. AK PARTİ'nin önceki seçimde %10 olan kadın vekil sayısını %17'ye çıkararak kota uygulaması olmamasına rağmen belli bir başarıya ulaştığı söylenebilmektedir. CHP'nin %33 İyi Parti'nin %25 kota uygulamalarının sınıfta kaldığını söylemek mümkündür. İki partinin toplam temsil oranı bile %20'ler ile sınırlı kalmaktadır (TÜİK, 2018d). Önceki döneme göre kadın temsil oranı artış gösterse bile bu oran tatmin edici bir düzeye henüz ulaşamamıştır. Bu noktada kadının siyasal hayatta temsilinin ülkemiz açısından çok da iç açıcı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Ne kota uygulamaları ne ulusal eylem planları kısa vadede çözüm üretici bir rol üstelenememiş ve kadının temsili cumhuriyet tarihi boyunca %20'yi görememiştir. Bir çok dünya ülkesinin bu veriler baz alındığında Türkiye'nin üzerinde konumlanması ise 1934 yılında seçme seçilme hakkı kazanan kadınlarımız olmasına rağmen erkek egemen sistemin hüküm sürdüğü bir ekonomik ve siyasal hayatla karşı karşıya kalınması utanç verici görülmektedir.

Grafik 26 Genel Seçimler ve Kadın Temsili

Grafik: 25 Kaynak: TÜİK Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranı verileri incelenerek oluşturulmuştur.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde kadın temsili 2007 seçimlerine kadar %5'i bile bulmadığı görülmektedir. Bu durum kadının Türk siyasetinde yeterince temsil edilmediğini rakamlarla da gösteren bir analiz olarak yorumlanabilir. Öyle ki 3 -4 milletvekilinin olduğu kadının tamamen yok sayıldığı dönemlerin bile varlığı söz konusudur. Son 4 genel seçim hariç kadının %10 temsil edildiği seçim bulunmamaktadır. İlk kez 2011 genel seçimlerinde %14,4 ile kadınların temsil edildiği bir oran yakalandığı görülmektedir (TÜİK, 2018e). 7 Haziran seçimleri Türkiye'de kadın temsili en yüksek olduğu seçim olarak göze çarpmaktadır. Ancak toplumun yarısını oluşturan kadınların yalnızca %17 oranında temsil edilmesi maalesef endişe verici bir durumdur. Bir toplumsal grubun bulunduğu ortamda varlık göstermesi için en az %33 yani üçte bir oranında temsil edilmesi uygun olacaktır. Ancak HDP hariç hiçbir siyasi partinin bu oranlara sadık kaldığını söylemek mümkün değildir.

3.2.2 Yerel Seçim Verileri Üzerinden Kadının Siyasal Temsili (1999-2019)

Yerel siyaset kavramı demokrasinin gelişiminde ilk eşik olarak görülmenin yanında kadının siyasal katılımını gerçekleştirmesi içinde önemli bir eşik olarak görülmektedir. Çünkü yerel siyaset kadının yakın olduğu daha çabuk ulaşabildiği bir siyasal katılım aracıdır. Ancak ülkemizde kadının genel siyasette temsili yerel siyasetteki temsilinden çok daha azdır. Yaşadığı kentin sorunlarından yalnızca etkilenen kesim olarak kalması pasif bir katılım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim geçmiş yerel seçimler incelendiğinde kadın temsili noktasında ciddi sorunlar olduğu görülmektedir. 1999 yerel seçim sonuçlarına bakılacak olursa, 3216 belediye başkanından sadece 20'si (%0,6) kadındır. Belediye meclislerinde 34,084 kadının yalnızca 44'ünün kadınlardan oluştuğu ve kadın temsiliinin %1,6'da kaldığı, bu oranın il genel meclislerinde daha da düşük olduğu (%1,4) görülmektedir (Alkan, 2004: 3).

2004 yerel seçimlerini incelediğimizde ise, görev başına gelen 3225 belediye başkanından 18'i (%0,56), 34.447 belediye meclis üyesinden 817'si (%2,37), 3208 il genel meclisi üyesinden 57'si (%1,78) kadındır. 1999 ve 2004 seçimleri karşılaştırıldığında kadın belediye meclis üyesi yaklaşık %51 oranında artmıştır. Kadın belediye başkanı sayısı değişiklik göstermezken, il genel meclisi üyesi olan kadın sayısında da %29 oranında bir yükseliş görülmektedir. Ancak genel olarak bakıldığında kadınların yerel yönetimlerdeki temsiliinin hem oransal hem sayısal olarak çok düşük olduğu gözlenmektedir. 2004 yılında seçilmiş olan 18 kadın belediye başkanlarından sadece bir tanesi il belediye başkanı olup, diğerleri ilçe ve belde düzeyindeki belediyelerden seçilmişlerdir (Bayrakçı & Oruç, 2018: 473).

29 Mart 2009 Yerel Seçimlerinde, Türkiye genelinde oy kullanma oranı %80 olarak gerçekleşmiştir. 81'i il olmak üzere 2,946 ilçe ve belde belediyesinde adaylar yarışa dahil olmuşlardır. 19 siyasi partinin katıldığı 2009 Yerel Seçimlerinde, il belediye başkanlıklarına 44, ilçe ve belde belediye başkanlıklarına 321 kadının aday gösterildiği tespit edilmektedir. Bu seçimlerde, Türkiye genelinde 2,948 belediye başkanı seçilmiş ancak bunlardan sadece 27'sinin (%0,9) kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu kadınlardan ise sadece iki tanesi il belediye başkanı olarak seçilmiştir. Kadın başkanlar, Aydın İl Belediye Başkanı Özlem Çerçioğlu ve Tunceli İl Belediye Başkanı Edibe Şahin'dir. 31,790 Belediye Meclis Üyesinin ise 1,340'ını (%4,21) kadınlar oluşturmaktadır. İl Genel Meclisi üye sayısına bakıldığında

da durum çok farklı görünmemektedir. Toplam 3,379 İl Genel Meclis üyesinin 110'u (%3,25) kadındır (İstatistiklerle Kadın, 2012b: 144-148).

2014 yılı seçim sonuçlarına göre 30 büyükşehir belediye başkanından 3'ü (%10), 1.364 belediye başkanından 37'si (%2,7), 1.258 il genel meclis üyesinden 61'i (%4,8) ve 20.538 belediye meclis üyesinden 2.206'sı (%10,7) kadınlardan oluşmaktadır (TÜİK, 2019e). Bu veriler ışığında kadının yerel siyasete katılım konusunda ülkenin genel siyasetine katılımından daha az etki ettiği görülmektedir. Özellikle belediye başkanlıklarında kadının temsili oldukça yetersizdir. Bu durumun yerelde ataerkil yapının daha hakim olduğunun da bir göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. 1999-2014 yılı arasında yapılan seçimlerin temsil oranları dikkate alındığında kadının oldukça zayıf bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Aşağıda oluşturulan tablo da yukarıda verilen bilgileri destekler nitelikte olacaktır.

Tablo 1 1999-2014 Yerel Seçimlerinde Kadın Temsili

	Toplam Sayı	Kadın Sayısı	Kadın Oranı
1999 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3216	20	0,62
Belediye Meclis Üyesi	34084	541	1,58
İl Genel Meclis Üyesi	3122	44	1,4
2004 Seçimleri			
Belediye Başkanı	3225	18	0,55
Belediye Meclis Üyesi	34447	817	2,37
İl Genel Meclis Üyesi	3208	57	1,77
2009 Seçimleri			
Belediye Başkanı	2948	26	0,88
Belediye Meclis Üyesi	31790	1340	4,21
İl Genel Meclis Üyesi	3379	110	3,25
2014 Seçimleri			
Belediye Başkanı	1396	40	2,86
Belediye Meclis Üyesi	20498	2198	10,72
İl Genel Meclis Üyesi	1251	60	4,79

1999-2014 seçimleri kadın temsil oranları verilmiştir. Kaynak: TÜİK Mahalli İdareler Seçim Verileri

Yıllara göre ülkemizde kadının yerel yönetimlere katılım oranı artış gösterse de AB ülkelerinde seçilmiş her 5 yerel yöneticiden birinin kadın olması ülkemizdeki durumun vahametini ortaya koymaktadır. AB üyesi ülkelere, kadınların belediye meclislerinde temsil oranı İsveç'te %41, Finlandiya'da %30, Almanya ve Hollanda'da %23, İtalya'da %22'dir. Bu görüntü, yerel yönetimlerde kadın temsil oranlarının demokratikleşme ve kadınların taleplerine duyarlı olma açısından önemini göstermektedir. Yerel siyasetteki kadın temsil oranı Orta Amerika'da %24, Latin Amerika'da %26, Avrupa'da %24, Afrika'da %30 olup, Türkiye'de ise %2.5'dir. Bu oran günümüzde artmış olmakla birlikte halen birçok ülkenin gerisindedir. Kadın erkek eşitliği konusunda Türkiye uluslararası örgütlenmelerinde katkısı ile çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Ancak bu çalışmaların siyasal alanda temsil oranını artırmak için yeterli değildir. Nitekim "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planlarında" belirtilen amaçlara rağmen, kadınların siyasal alanda yeterince temsil edilmediği görünmektedir (Belli, 2015: 82-83).

31 Mart 2019 yerel seçimlerinin resmi sonuçları Mayıs ayı içerisinde açıklandığından bu çalışma açısından il genel meclisi ve belediye meclis üyesi sayıların kadınlar açısından değerlendirilmesi mümkün olmamıştır. Yalnızca kadın belediye başkanları açısından bir değerlendirme yapılacaktır. Bu çerçevede tüm partilerin adayları göz önüne alındığında Türkiye genelinde 8.257 belediye başkan adayından yalnızca 652'si kadın adaylardan oluşmaktadır. Oransal olarak %7,89'a tekabül eden bu adayların kazananlar açısından da değerlendirilmesi yapıldığında kadın temsil oranının yine düşük seviyelerde kalacağı aşikardır. Örneğin AK PARTİ'nin 1243 adayından 25'i kadın adaydır ve bunlardan yalnızca 8 tanesi seçimi kazanmıştır. CHP ise adaylık ve kazanan belediye başkanları açısından bir tık daha önce görülmektedir. CHP'nin 904 adayından 44'ü kadın ve bunlar içinde kazananların sayısı 10'dur. MHP 1 kadın aday belde belediye başkanı olarak seçimi kazanmıştır. İYİ Parti'de ise kazanan aday bulunmamaktadır. 2019 yerel seçimlerinde HDP eş başkanlık sistemi ile 245 kadın aday göstermiştir. Ancak anayasal olarak eş başkanlık sisteminin kabul edilmemesinden dolayı resmi olarak bu adaylıkların geçerli sayıldığını söylemek mümkün değildir. HDP'nin kazandığı 54 il ve ilçe belediye başkanlığından resmi olarak kadınların başkan olduğu belediye sayısı ise 24'tür (Pancaroglu, 2019). 2019 yerel seçimlerinde 2 bağımsız kadın adayın seçim kazanması ile 45 belediye başkanı kadın adaylar arasından seçimi kazanmış oldu.

1397 belediye esas alındığında 45 kadının kazanması oransal olarak 2014 seçimlerinin çok üzerine çıkılmadığının göstergesidir. 2014 yılında %2,86 olan kadın belediye başkanı oranının 2019 seçimleri ile %3,22 oranına ulaştığı görülmektedir. Yıllar içerisinde kadın adayların sayısı ve kazanan adayların oranı artmış olsa da %3 civarı bir temsil yerel yönetimde kadının yeteri kadar temsil edilmediğini göstermektedir.

3.3 Avrupa Komisyonu Türkiye İlerleme Raporlarında Kadının Durumu

Avrupa ilerleme raporlarında kadının durumu incelenmiş ve 2006 yılından itibaren Türkiye’de kadının durumuna yönelik Avrupa’nın bakışı aktarılmıştır. Bu noktada 2006 raporunda yer alan ilk konu kadına şiddet olduğu görülmektedir. 2005 yılında kadın hakları konusunda gerçekleştirilen bir eylem sırasında kadına uygulanan şiddetin cezalandırılmasının takipçisi olunması dikkat çekmektedir. Ayrıca kadına şiddetin ve aile içi şiddetin önlenmesi için yapılan yasal düzenlemelerin tatmin edici olduğu ancak uygulamada aksaklıkların devam ettiği vurgulanmaktadır. Özellikle töre cinayetlerinde suçu işleyenin reşit olmaması durumunda cezada indirimle gidilmesi eleştirilmektedir. Raporda eleştirilen bir diğer konunun kadının iş ve siyasal hayata katılımında OECD ülkeleri arasında en düşük orana sahip ülke olarak Türkiye’nin yer alması olduğu görülmektedir. Yüksek büyüme oranlarına rağmen kadın istihdamının %23’ler ile ifade edilmesi, işgücüne katılım oranının hayli düşük olması Türkiye açısından eleştirilen konular arasına girmektedir. Kadının eğitim hayatına katılımı konusunda başarılı olduğu özellikle doğu ve güneydoğuda aynı çaba ile devam edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. KSGM’nin kurumsal kapasitesinin ve personel sayısının artırılması ve AB müktesebatının öngördüğü iş hayatında eşit fırsatlara sahip olunması adına Eşitlik Kurumu’nun kurulmasının hala gerçekleştirilmediği konularına değinilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2006: 14-52).

2006 yılında yapılan eleştirilerin Türkiye tarafından dikkate alındığı ve 2007 yılı raporunda ilgili eleştiriler hakkında daha olumlu vurgular yapıldığı görülmektedir. Kadına şiddetin önlenmesi için yasal zemine uygun bir uygulama yapısının kurulmaya çalışıldığı valiliklere şiddetin önlenmesi konusunda genelge gönderildiği, askerlere toplumsal cinsiyet eğitimi verildiği, sığınma evlerinin sayısının yeterli olmamasına rağmen sayısının artırıldığı vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca 2007 seçimi öncesinde bir STK’nın öncülüğünü yaptığı kadının siyasete katılımını arttırmaya yönelik bilinçlendirme kampanyasının başarılı olduğu belirtilmektedir. 2007 seçiminde bir önceki döneme göre iki katı kadın vekil seçilmesi (51) olumlu gelişme olarak karşılanmaktadır. İşgücüne katılım

konusunda kadının hala düşük oranda istihdam edildiği ve hala yüksek işsizlik oranları ile karşı karşıya kalması eleştirilen noktalar olarak göze çarpmaktadır. Yukarıda ki olumlu eleştirilere rağmen özellikle işgücüne ve siyasal hayata katılım konusunda hala yeterli seviyeye ulaşılmaması ve kadının hala şiddet mağduru olmaya devam etmesi sonuç bölümünde tekrar eleştirilen konular arasında yer bulmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2007: 17-63).

2008 raporunda Kadına şiddete yönelik tedbirlerin, eğitim çalışmalarının ve mahkeme kararlarının kadına şiddeti azaltmaya yönelik şekilde geliştiği vurgulanmaktadır. Ancak pratikte kadının hala şiddete uğradığı, 2007 yılında 220 kadının töre cinayetiyle katledildiği ve kadınların şiddete uğradıktan sonra kolluk kuvvetlerine başvurmanın çözüm olmayacağı için sessiz kaldığı Türkiye'nin olumlu adımlar atmasına rağmen sorunu çözme noktasında başarısız olduğu vurgulanmaktadır. Cinsiyet eşitliğinin Türkiye'de hala sorun olmaya devam ettiği vurgulanmaktadır. Özellikle istihdam konusunda hala OECD ülkeleri arasında son sırada olması eleştirilmeye devam etmektedir. Kadının özellikle 2009 yılında yapılacak yerel seçimde yerel temsilinin artırılması gerektiği, Türkiye'de kadının yerel siyasete katılımının oldukça düşük olduğu vurgulanmaktadır. Kadının eğitime erişim konusunda yine OECD ülkeleri arasında Türkiye'nin son sırada bulunması raporda eleştirilen konular arasında dikkat çekmektedir (Avrupa Komisyonu, 2008: 19-63).

2009 raporunda özellikle kadının yerel düzeyde temsil oranı eleştirilmeye devam etmektedir. Yapılan yerel seçimlerde il düzeyinde iki, ilçeler düzeyinde sadece on yedi kadının belediye başkanı seçilmesi öncelikle kadının yerel düzeyde temsil hakkı bulamadığı eleştirisini getirmektedir. Partiler açısından yapılan eleştiri ise kadın aday sayısının düşüklüğü, kadınların seçilebilir yerlerden aday gösterilmemesi noktalarından gelmektedir. Bir diğer eleştirinin ise Siyasi Partiler Kanunu ve parti tüzüklerinde kadın temsiline yönelik bir düzenlemenin olmaması noktasında gelmektedir. İşgücüne katılım oranları diğer raporlarda olduğu gibi eleştirilmeye devam etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hala ülkenin büyük sorunlarından biri olduğu ve AB müktesebatının 19. fasılda öngördüğü toplumsal cinsiyet eşitliği kurumunun hala kurulmaması eleştirilmektedir. Şiddet konusunun uygulamada hala çözülememesi eleştirilen konular arasında yer almaya devam etmektedir. Ekonomik krizin kadın işsizliğini arttırdığı ve kadının hala düşük düzeyde istihdam edildiği vurgulanmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2009: 22-65).

2010 yılı raporunda yapılan olumlu eleştirilerin başında kız ve erkek çocuklar arasında eğitime katılım ve devam konusunda daralan makasın neredeyse kapanmak üzere olduğu gelmektedir. Özellikle eğitime başlama ve devam etme noktalarında makasın daralmasının önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kadına şiddetin önlenmesine yönelik KSGM Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve polis arasında imzalanan protokolün kurumsal kapasiteyi genişleteceği ve mücadeleyi etkin kılacağı olumlu eleştirisi yer almaktadır. Olumsuz eleştirilerin başında ise kadının siyasette, STK'larda ve kamudaki yönetici pozisyonlarında çok düşük düzeyde temsil edilmesi gelmektedir. Kamuda kadın yönetici oranının %12,5 oranında olması durumun eleştirilmesi için Avrupa Komisyonu'nun elini güçlendirmektedir. Eğitim hayatında kadına yönelik bir ayrımcılık olduğu; eğitim kitaplarının içeriğinin kadının rol ve statülerine önyargılı olduğu konuları eleştirilmektedir. Töre cinayetlerinin arttığı, kadına yönelik şiddete hala çözüm bulunamadığı ve kadın örgütlerinin raporları doğrultusunda merkezi ve yerel yönetim birimleriyle sosyal diyalogun gerilediği noktasında eleştiriler görülmektedir. İstihdam ve işsizlik konuları eleştirilmeye devam eden diğer konular olarak göze çarpmaktadır. Özellikle istihdam oranlarında ki düşük oranlı artışların çok yetersiz olduğu sıkça eleştirilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2010: 25-48).

2011 genel seçimlerin yapıldığı yıl olması münasebeti ile kadın vekil sayısı raporda incelenen ilk kadın başlığı olmuştur. Kadın vekil sayısının 48'den 78'e yükselmesinin olumlu karşılanan bir durum olduğu görülmektedir. Ancak sayıdan ziyade oran olarak değerlendirildiğinde ise kadın temsilinin hala düşük olduğu eleştirisi haklı olarak devam etmektedir. Siyasete katılımın yanında kamu yönetimindeki yönetici pozisyonlarında, valilik makamında, siyasi partilerde ve sendikalarda kadının düşük oranda temsil edilmesinin eleştirilen diğer konular arasında yer bulduğu görülmektedir. Kadınların özellikle beyaz yakalı olarak tanımlanan memuriyet işlerinde istihdamının gün geçtikçe azaldığı konusunda eleştiriler yapılmaktadır. İş gücü, istihdam konularında hala istenilen oranda artış olmadığı ve işsizlik oranlarının her geçen gün arttığı vurgulanmaktadır. Özellikle tarım dışı istihdam verilerine göre kadın işsizliğinin ciddi oranda olması ve tarım dışında kadının işgücüne katılımının oldukça düşük olması eleştirilmektedir. Kadın cinayetlerinin her geçen yıl arttığı, kolluk kuvvetlerinin hala yeteri bilinç düzeyine erişmeyerek koruma talep eden kadınları evlerine gönderme konusunda ikna etmeye çalıştıkları raporlanmaktadır. Yargı kararlarının ise kadın cinayeti davalarında kadının davranışlarının veya kıyafetlerinin kadını kısmen sorumlu gösterdiğine yönelik eleştiri yapılmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2011: 8-

80). Bu çalışma açısından değerlendirilecek olursa en utanç verici durumun kadın davranışlarının ve kıyafetlerinin taciz, tecavüz ve şiddet olaylarında kadının sorumlu tutan yargı kararlarının verilmesi ve bunun dünyanın gözü önünde eleştirilmesidir.

2012 raporunda kadın konusunda dikkat çekilen ilk konulardan birinin yargı mensupları içinde kadın temsilinin düşüklüğü olduğu görülmektedir. Hakim ve savcı sayısının yalnızca %24'ünün kadın olması eleştirilmektedir. Kadına yönelik şiddet eleştirilmekle birlikte ulusal eylem planının hayata geçirilmesi olumlu bir adım olarak görülmektedir. Yine bu alanda kolluk kuvvetlerine verilen eğitim olumlu eleştiriler arasında yer almaktadır. Ancak tüm raporlarda olduğu gibi kadın haklarının koruması noktasında yapılan olumsuz eleştirinin daha fazla olduğu göze çarpmaktadır. Sezaryen ve kürtaj tartışmalarının ülke gündeminde geniş yer bulduğu bu yılda Sezaryen Doğuma İlişkin Kanun'un kadın örgütleri ve STK'lar ile istişare edilmeden kabul edilmesi eleştirilmektedir. Diğer yandan kürtaj konusunda kadını tamamen dışarıda tutan ülke gündeminde eril bir söylemle yer alan tartışmalar olumsuz eleştiriye maruz kalmaktadır. Kadın istihdamının artış eğiliminde olmasına rağmen istihdam oranının hala çok yetersiz olduğu eleştirilmektedir. Ayrıca kadınların ücretsiz ev işçisi olarak çalıştırılması eleştirilen bir diğer konudur. Çalışan kadınlarında bakım yükümlülüğü ve doğum izni konusunda yaşadıkları sorunlarda bu raporda yer bulan konular arasında görülmektedir. Siyasette ve üst düzey yönetimde kadınların hala yer almadığı, kadınların sendikalarda temsil oranının düşük olduğu ve Siyasi Partiler Kanunu ve parti tüzüklerinde hala kadın katılımını destekleyici bir tutumun olmadığı vurgulanarak ve bu yöndeki taleplere tepkisiz kalındığına dikkat çekildiği görülmektedir. Medyada kadını kötü tasvir eden yayınların yapılması eleştirilmektedir. Yine bunun yanında yargı kararları endişe verici olmaya devam etmektedir. Sanıkların ve mağdurların aile yaşantıları ve geçmişte yaşadıkları olaylar göz önünde bulundurularak şiddet olaylarının meşrulaştırıldığı eleştirisinin önceki raporda olduğu gibi devam ettiği izlenmektedir (Avrupa Komisyonu, 2012: 17-32).

2013 yılı raporunda dikkat çeken ilk eleştiri yine kadınların işgücüne katılımının yetersizliği konusunda olmuştur. Erkeklerin işgücüne katılımının %75 kadınların %30 oranında gerçekleşmesi eleştirilerek bu duruma rağmen kadın işsizliğinin de kadın işsizliğinin üzerinde olması olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Kamu ve özel sektörde kadın istihdamına yönelik girişimlerin yapıldığı ancak hala karar alma mekanizmalarında kadın katılımının yetersiz düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. Yargı da

kadın temsili ufak bir artışla umut vermektedir kadın hakim sayısı %34'e yükselerek iyi bir ivme yakalamıştır. Ancak %7 kadın savcı oranı oldukça düşük görülmektedir. Şiddet önleme merkezlerinin ilk kez 12 pilot şehirde hayata geçirilmesi şiddetle mücadele konusunda olumlu bir adım olarak görülmektedir. Yine kadına şiddete yönelik yargı kararları utanç verici olmaya devam etmektedir. Verilen birçok kararda “rıza dayalı olma”, “haksız tahrik” ve “yaşından büyük gösterme” gibi sebeplerle mahkemelerin cezada indirimine gitmesi en büyük eleştiri konusu olmaya devam ettiği görülmektedir. Adli tıp kurumlarının cinsel saldırı ve kadın cinayeti olaylarında raporlarını geç sunması eleştirilen bir diğer konu olarak göze çarpmaktadır. Kadınların işgücüne katılımı hala eleştirilmeye devam eden konular arasında yer almaktadır. Cinsiyet eşitliği konusunda hala etkin bir eğitim olmadığı, kamu görevlilerinin tamamının cinsiyet eşitliği konusunda eğitilmediği önemli bir eleştiri konusu olarak görülmektedir. Siyasal hayata katılım noktasındaki eleştiriler önceki yıllarla aynı şekilde devam etmekte ve gelişim kaydedilmediğine dikkat çekilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2013: 20-58).

2014 raporunda üç büyükşehir belediye başkanlığını (Aydın, Diyarbakır, ve Gaziantep) kadın adayların kazanması ve Hakkari İl Belediye Başkanı'nın kadın olması olumlu karşılanmakta ancak kadının yerel siyasetteki temsili hala yetersiz bulunmaktadır. 31 Ekim 2013'te yapılan kılık kıyafet yönetmeliğindeki değişiklik ile başörtüsü yasağı kaldırılmış ve AK PARTİ'li birkaç kadın vekil genel kurula başörtüleri ile katılmıştır. Bu durum raporda yasağın sona ermesi açısından olumlu karşılanmaktadır. Önceki raporlarda kadın hakim oranının yetersiz olduğu savunulurken bu raporda yalnızca savcı oranının yetersizliğine dikkat çekilmektedir. Bu durum bir nebze olsun hakim kadın sayısının yeterli seviyeye ulaştığını göstermektedir. Kadın istihdamı eleştirilmeye devam edilmekte gelişimin yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. İş arayan kadın nüfusu erkek nüfusuna göre oldukça düşük olmasına rağmen kadın işsizliğinin erkek işsizliğinin üzerinde olması eleştirilmektedir. Kadının işgücüne katılımını ve istihdamını engelleyen en büyük sorunlardan birinin hala bakım yükümlülüğünden kurtulamamış olması eleştirisi devam etmektedir. Bunun yanında AB müktesebatının öngördüğü eşitlik kurumunun hala kurulmadığı eleştirisi de raporda yer almaktadır. Adli koruma altında öldürülen kadınların bulunması hem mevzuatın hem uygulanmanın eleştirilmesine sebebiyet vermekte ve şiddete çözüm bulunamaması Türkiye'ye olan güveni sarsmaktadır. Nüfusu 100 binin üzerindeki belediyelerin kadın sığınma evi açması zorunludur. Ancak bunu denetleyen bir mekanizmanın olmaması raporda eleştirilmekte ve sığınma evlerinin sayısı yetersiz

bulunmaktadır. Kadınların özellikle kamu sektöründe karar alma mekanizmalarına katılamıyor oluşu buradaki temsil oranının düşüklüğü ve siyasal hayata katılımına yönelik bir mevzuat değişikliğinin olmaması her raporda olduğu gibi 2014 raporunda da eleştirilen konular arasında yer almaya devam etmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014: 7-56).

2015 yılı raporunda kamu sektöründe istihdam edilen kadın oranının %36,5'a yükselmesi olumlu bir gelişme olarak görülmekte ancak kadının yönetici pozisyonlarında yalnızca %9,7 oranında temsil edilmesi eleştirilmektedir. Kadın istihdam oranının hala erkek istihdamının yarısından az olmasına dikkat çekilmekte kadının bu durumu olumsuz olarak eleştirilmektedir. Çalışan kadınların yaklaşık 3'te birinin ücretsiz tarım işçisi olarak aile ekonomisinin içinde yer alması da gerçek istihdam ve işsizlik oranlarının daha fazla olduğunu göstermektedir. Çalışma hayatında fırsat eşitliğinin bulunmadığı, kadınların eşit iş için daha düşük ücret aldığı, bakım yükümlülüğünden dolayı kadınların ekonomik hayata katılımının düşük olduğu eleştirilen konular arasında yer almaya devam etmektedir. Eşitlik kurumunun hala kurulmadığına 2015 raporunda da vurgu yapılmaktadır. Kadına yönelik tüm olumsuz eleştirilere 2015 yılında, Suriyeli göçmenlerin sayısının artması ile zorla alıkoyularak fuhuşa zorlanan kadın sayısının ciddi sayıya ulaştığının eklendiği görülmektedir. Önceki yıllarda mevzuatın olumlu yönde geliştiği söylene de aradan geçen yıllar kadına şiddetin artarak devam ettiği ve mevzuatın yetersiz kaldığı eleştirilerini yeniden gündeme getirmektedir. 81 il valisinin ve 30 büyükşehir belediye başkanının yalnız 3'er tanesinin kadın olması yerel yönetim ve karar alma mekanizmalarında kadın temsiline düşüklüğünü konusunda gelen eleştirilerdendir. Kadınların istihdama, politika oluşturma süreçlerine ve siyasal hayata daha fazla katılmaları gerektiği telkinine yer verilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015: 11-73).

2016 raporunda öncelikle 2015 Kasım seçimlerinde kadın vekil sayısına yer verildiği görülmektedir. 7 Haziran seçimlerinin tekrarlanacak olmasından dolayı kadın temsiline ilişkin bir değerlendirme yapılmadığı görülmektedir. 1 Kasım seçimlerinde ise 82 kadın vekilin seçildiği yetersiz ve bir önceki seçime göre düşük sayıda kadın temsiline olduğu vurgulanmaktadır. Kamu yönetiminde kadın yönetici oranı artış eğilimi gösterse de hala çok yetersiz seviyede bir temsiline olduğu konusunda eleştiriye yer verilmektedir. %37 kadın istihdamı ve %10,4 kadın yönetici oranı kamu sektörü için yetersiz bulunmaktadır. Kadın ve erkek istihdamı arasındaki farkın kapanmadığı vurgusu devam etmektedir. Kadın işsizliğinin darbeden sonra arttığına dikkat çekilmektedir. Kadınların basit işlerde

çalıştırıldığı, yönetici pozisyonunda yer almadıkları, ücret farklılıklarının devam ettiği ve bakım yükümlülüğü sorununun kadın istihdamını engellediği eleştirileri de devam etmektedir. Kadına şiddetin artarak devam ettiği, toplumsal bilincin hala yeterli düzeyde olmadığı, Suriyeli sığınmacıların sayısı arttıkça kadınların zorla ve erken yaşta evlendirildiği sorunların azalmak yerine göç dalgaları ile daha çok derinleştiği eleştirilerine yer verildiği görülmektedir. Kadın sığınmacıların, bekar ve hamile kadınların hala korunmaya muhtaç olduğu eleştirisi yapılmakta Türkiye'nin bu alanda gerekli tedbirleri alamadığı belirtilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016: 11-75). 2017 yılında komisyon Türkiye hakkında bir rapor yayınlamayacağını açıklamıştır.

2018 raporunda 2017 yılında yapılan kısmi kabine değişikliğinde kadın bakan sayısının bir artması olumlu bir adım olarak değerlendirilmektedir. Özellikle darbe girişiminden sonra idarenin siyasetleştirildiği eleştirisi yapılmış kamuda zaten düşük olan kadın personel ve idareci sayısının daha da azaldığı eleştirisi yapılmaktadır. Kadına yönelik şiddet ve ayrımcılık politikalarının ise ağır şekilde eleştirildiği görülmektedir. Özellikle 11 kadın derneğinin kapatılması büyük tepki ile karşılanmaktadır. 2014 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi'ni imzalayan ilk ülke olmamıza rağmen konuya ilişkin mevzuatın hala kabul edilmemiş olması eleştirilmektedir. 2017 yılında sadece aile içi şiddet kurbanı olan kadın sayısının 282 olduğu belirtilmektedir. Özellikle güneydoğuda bazı sığınma evlerinin kapatılması tepki ile karşılanmaktadır. Müftülüklere resmi nikah kıyılma yetkisi verilmesi laiklik ilkesini sekteye uğratacağı ve erken yaşta evlenmelerin önüne geçmek açısından risk olabileceği sebebiyle eleştirilmektedir. Kadın işsizliğinin sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Özellikle istihdam edilen kadınların %23'ünün tarım alanında ücretsiz istihdam edildiği ifade edilmektedir. Bu oranın reel işsizliği daha üst seviyeye çıkardığı görüldüğü eleştirisine yer verilmektedir. Tüm teşviklere ve ekonomik büyüme verilerine rağmen kadın işsizliğinin %14,5'ler civarında seyretmesi ciddi eleştiri konusu olarak göze çarpmaktadır. Ücret eşitsizliği ve bakım yükümlülüğünden dolayı kronikleşmiş eleştiriler ise tüm raporlarda olduğu gibi 2018 raporunda da görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2018: 14-85).

2019 yılı raporunun ilk değindiği konunun 2018 genel seçimleri ve 2019 yerel seçimleri olduğu görülmektedir. 2018 seçimlerinde 2015 seçimlerinde %14,7 olan kadın temsiline %17,3'e yükselmesi gelişim kaydedilmesi açısından önemli görülmele birlikte

temsil oranının hala düşük olması eleştirilmeye devam etmektedir. Özellikle kadınların seçilebilir noktalardan aday gösterilmesi eleştirilmektedir. Kadınların kamu hizmetine katılımı ve kamuda üst düzey yönetici olarak yer almaması tıpkı ekonomik hayata yapılan diğer eleştiriler gibi kronikleşmektedir. Özellikle kadınların hala %10 oranında bile temsil edilmiyor oluşu büyük eleştiri konusu olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin hala sağlanamadığı ve sağlanmasına yönelik bir siyasi taahhüdün bulunmadığı eleştirisi ise toplumsal cinsiyet eşitliği eylem planlarına rağmen kurumsallaşamayan ülkemiz için haksız bir eleştiri olarak görülmemektedir. Eylem planları hayata geçirilmesine birçok plan dönemi tamamlanmasına ve stratejik planlar hazırlanmasına rağmen ne toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ne kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda bir gelişim gösterilememesi eleştirilmektedir. 2018 yılında 440 kadının cinsiyet temelli şiddet nedeniyle hayatını kaybetmesi, 317 kadının cinsel şiddete uğradığı yönünde şikayette bulunması bu eleştirileri haklı çıkarmaktadır. Ders kitaplarında ve medyada yer alan kalıplaşmış düşünceler cinsiyet ayrımını derinleştirdiği belirtilmektedir. Kadın istihdam oranı ile erkek istihdam oranı arasındaki orantısızlık devam etmektedir. Kadınların iş hayatına katılımının önündeki engellerin hala kaldırılmadığı eleştirisi devam etmektedir. Ayrıca kadın işsizliğinin dalgalı bir yapıda oluşu eleştirilmiş kriz dönemlerinde ve kırılma noktalarında kadınların daha fazla işsizliğe maruz kaldığı çıkarımında bulunmaktadır. Ayrıca 2006'dan beri devam eden aynı işe farklı ücret ödenmesi konusundaki dengesizliğin devam ettiği vurgulanmaktadır. Bunun yanında kadınların bakım yükümlülüğünden dolayı istihdama katılmıyor oluşu 2019 yılında da eleştirilmeye devam edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2019: 12-97).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde kadının hem ekonomik hem de siyasal hayatta daha geniş bir biçimde yer alması konusunda bir fikir birliği söz konusudur. Bu amaçla bütün devletlerde olduğu gibi Türkiye’de de birçok çalışmanın yapıldığı, kamu politikasının oluşturulduğu görülmektedir.

Ekonomik hayata katılıma yönelik politikalar incelendiğinde Çalışma Bakanlığı’nın ve İŞKUR’un politikaları oluşturan kurumlar olduğunu görmek mümkündür. Kadın istihdamını arttırmak amacıyla girişimcilik eğitimleri verildiği ve kadının iş hayatına kendi hesabına çalışan girişimciler olarak katılmasının hedeflendiği görülmektedir. Bununla birlikte kadını iş hayatından koparan en büyük sorunlardan biri olan bakım yükümlülüğünü ortadan kaldırmak amacıyla hibe ve destek projeleri geliştirilmiştir. Mesleki eğitim kursları ile kadınların meslek edinmeleri ve iş hayatına katılmaları amaçlanmaktadır. Ayrıca iş hayatında cinsiyet ayrımcılığını ve mobingi önlemek için hem kadınlara hem erkeklere yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği görülmektedir.

Siyasal hayata katılıma yönelik devletin doğrudan bir politika izlediğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bu alana yönelik politikalar daha çok Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün oluşturduğu politikaların yansması olarak kadın katılımını artırıcı etki yapması beklenen politikalar olmuştur. Kadın katılımının önündeki en büyük engellerden görülen toplumsal cinsiyet ayrımına son vermek için Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığının Önlenmesi Ulusal Eylem Planları bu etkiyi yaratması beklenen en önemli politika olarak göze çarpmaktadır. Kadının Güçlendirilmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı ise yine KSGM’nin kadın katılımı konusunda en net hedefleri içeren politika belgesi olarak görülmektedir. Türkiye’de kadın katılımı konusunda inisiyatifin daha çok siyasi partilere bırakıldığı söylenebilmektedir. Siyasi partilerin kendi içyapıları, liderlerinin kadın politikasına bakışları, tüzük ve parti programlarında yer alan kadın söylemleri kadın katılımını doğrudan etkileyen faktörler olarak görülmektedir.

İş hayatına yönelik veriler incelendiğinde işgücüne katılım oranları, istihdam oranları ve işsizlik oranları baz alındığında oluşturulan politikaların kadın istihdamını istenilen düzeyde arttırmadığı görülmektedir. Özellikle oluşturulan politikaların kadını iş hayatından uzaklaştıran sebepleri ortadan kaldıramadığı tespit edilmiştir. Bu durum kısa vadede kadın istihdamının arttırılamayacağına da göstergesi durumundadır. Kadın erkek istihdam ve işsizlik oranları karşılaştırıldığında özellikle kriz, seçim ve darbe girişimi gibi işgücü

piyasasının olumsuz etkilendiği durumlarda kadın istihdamına yönelik politikaların etkinliğini tamamen yitirdiği gözlemlenmektedir. Her olağanüstü durumda kadın işsizliğinin erkek işsizliğine göre neredeyse iki kat artması kadının işgücü piyasasında ikincil aktör olarak görüldüğünü kanıtlar niteliktedir.

Siyasal katılım ise ekonomik hayata katılımdan çok daha yetersiz durumdadır. Özellikle bu konuda inisiyatifin büyük oranda siyasi partilerin politikalarına bırakılmış olması kadın temsilini oldukça olumsuz etkilemektedir. Siyasi partilerin kendi tüzüklerinde yer alan kota uygulamalarına bile uymadıkları tespit edilmiştir. Aday gösterilen kadınlar ise daha çok seçilemeyecek bölgelere veya sıralara yerleştirilerek pasifleştirilmektedir. Hem genel hem yerel seçim verileri analiz edildiğinde ne aday ne de seçilen kadın sayısının beklenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle yerel düzeyde kadın temsilinin oldukça düşük olması strateji belgelerinin ve eylem planlarının etkisiz kaldığını göstermektedir. Siyasi partilerin büyük bölümünün ise kadına beklenen değeri vermediği ve kadın temsilini ciddi bir sorun olarak görmediği analiz edilmektedir.

Tüm bu sonuçlardan hareketle çalışmanın “Türkiye’de son dönemde kadının ekonomik ve siyasal hayata katılımını arttırmaya yönelik oluşturulan politikaların, istenilen sonucu yaratmadığı, kadının ekonomik ve siyasal hayattaki katılım düzeyini beklenen seviyelere ulaştırmadığı” şeklindeki hipotezinin doğrulandığını söylemek mümkündür.

Ekonomik ve siyasal hayata yönelik uygulanan politikalarının başarısından önce kadının ekonomik, siyasal, sosyal ve toplumsal hayatta temsilinin artması için gerekli olan şeyin toplumun kadına bakışının değişmesi olduğu düşünülmektedir. Daha aile içinde başlayan eğitim ve ahlak anlayışı, kadın ile erkek arasındaki ayrımı başlatmaktadır. Bu nedenle önce kadına yönelik aile içinde, çocuk yaşta başlayan ayrımların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda erkeklerin aile içinde toplumsal cinsiyet kavramını öğrenmesi ve daha çocukluktan bu eşitliği kavraması gerekmektedir. Kadının hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal alanda temsilinin artırılabilmesi için erkek egemen toplumsal zihniyetin değişmesi ilk eşik olabilir.

Yalnız erkeklerin değil kadınların da toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi gerekmektedir. Geleneksel ve ataerkil toplumsal yapının getirdiği bilinci değiştirecek bir bilinç oluşturulmalıdır. Gerek iş hayatına gerek siyasal hayata katılım için kadının toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden tanımlanması ve yeni bir bilinç kazanması gerekmektedir. Eğitim

sistemi içerisinde ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadını teşvik edici politikalar benimsenmesi mümkündür.

Ekonomik hayatta kadının var olması Türkiye'nin büyüme ve istihdam hedeflerine ulaşması içinde önemlidir. Kadının çalışma hayatında yer alması için mevzuat düzenlemeleri yapılmalı, İş Kanunu'nda kadının eşit katılımını ve esnek çalışmasını sağlayacak düzenlemeler ivedilikle yer bulmalıdır. Kadınların çalışma saatleri ve izinleri kanun ile koruma altına alınmalıdır. Yine çalışma hayatında cinsiyet eşitliğini sağlayacak, ayrımcılığı önleyecek ve cezalandıracak bir kanuni alt yapının oluşturulması gerekmektedir.

Çalışma hayatında toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamış olan şirketlerin ödüllendirilerek teşvik edilmesi mümkündür. Kadın istihdamına özen gösteren, kadın yönetici istihdam eden ve aynı işte çalışan kadın ve erkeğe eşit ücret ödeyen özel şirketlere bu işi diğer şirketler için de özendirici hale getirecek teşvik programları uygulanmalıdır.

Kadınları iş hayatından uzaklaştıran en önemli sebeplerden biri bakım yükümlülüğüdür. Gerek çocuk bakımı gerekse yaşlı ve engelli bakımı kadını eve hapsetmekte ve kadını çalışma hayatından koparmaktadır. Bu nedenle okul öncesi eğitim ve kreş sistemi işler durumda olmalıdır. Ayrıca bakımevleri insanların güvendiği ve hizmet almaktan memnun olduğu bir yapıya kavuşturulmalı kadınlar bakım yükümlülüğünden kurtularak iş hayatına katılmalıdır. Ayrıca erkeklerinde bakım yükümlülüğünü paylaşma bilinci oluşmalıdır.

Kadın girişimciliği Türkiye'de oldukça düşük düzeydedir. % 1.2 girişimci oranı katılımın düşüklüğünü gözler önüne sermektedir. Kadınlar iş hayatında % 67 oranında ücret ve yevmiye karşılığı işlerde çalıştığı görülmektedir. Bu oranı hızla değiştirmek için kendi adına ve hesabına çalışan kadın sayısını artırıcı kadını girişimciliğe teşvik edici politikalar benimsenmelidir.

Eğitim düzeyi arttıkça kadın istihdamının arttığı görülmektedir. Yükseköğrenim gören kadınların %70 ve üzeri oranda istihdam edildiği görülmektedir. Bu nedenle kadın eğitime özen gösterilmeli ve eğitimini tamamlayan kadınlar hem özel sektörde hem kamu yönetimi içerisinde yönetici pozisyonlara erişebilmelidir. Bu noktada kadının yükselmesine engel olan bilinci değiştirecek bir eğitim sisteminin oturtulması gerekmektedir. Müfredatından materyaline kadar toplumsal cinsiyete duyarlı bir eğitim sistemi kadının toplumsal hayatta ki konumunu güçlendirecektir.

Kadından sorumlu bir bakanlığın kurulması da kurumsal anlamda birçok sorunun derinlemesine incelenmesi ve çözümlerin daha etkin olması açısından önemlidir. Kurulacak bu bakanlık ile kadının ekonomik, sosyal, toplumsal ve siyasal hayata yönelik tüm sorunları detaylı bir şekilde araştırılarak çözüm önerileri geliştirilebilecektir. Bakanlık düzeyinde bir örgütlenme yasal düzenlemelerin daha çözüm odaklı ve hızlı sonuç veren yapıya kavuşmasını sağlayacaktır. Bunun yanında genel müdürlükleri, il ve ilçe müdürlükleri kurularak her ilde her ilçede kadının sorunlarını yerel ve bölgesel olarak ele almak mümkün olacaktır. Yerinde incelenen sorunlar yerinde çözümler bulunarak genel bir soruna dönüşmeyecektir. Müdürlükler dışında valilikler aracılığı ile kadın kurullarının oluşturulması kadının yerel sorunlara eğilmesinin sağlanması ve yerel kadın sorunlarının çözüme kavuşturulması için bir diğer bakanlık faaliyeti olarak önerilebilmektedir.

Siyasi partiler kanununda düzenlemeler yapılarak kadının en az eşit şekilde temsil edileceği bir yapı tesis edilmelidir. Bu noktada siyasi partileri de teşvik edici politikalar izlenmelidir. Kadın aday sayısını eşit temsil düzeyinin üzerine çıkaran partilere destek verilebilir, seçim yardımlarından daha fazla yararlanmaları sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Afşar, S. T. (2015). TÜRKİYE’DE ŞİDDETİN “KADIN YÜZÜ”. *Dergi Park*, 52(2), 715-753. 16 Haziran 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/236426> adresinden alınmıştır.
- Akdur,R. (2014) 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü. *İlk Kurşun Bülteni*. 20 Ocak 2018 tarihinde <http://www.recepakdur.com/upload/0073%208%20MART%20D%C3%9CNYA%20EMEK%C3%87%C4%B0%20KADINLAR%20G%C3%9CN%C3%9C.pdf> adresinden alınmıştır.
- AK PARTİ. (2002). Parti Programı.1 Haziran 2019 tarihinde <http://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> adresinden alınmıştır.
- AK Parti. (2018). AK Parti 2018 Seçim Beyannamesi. Ankara. *Trt Haber*.https://www.trthaber.com/pdf/Beyanname23Mays18_icSayfalar.pdf adresinden alınmıştır.
- AK PARTİ. (2019, Ocak). Tüzük.
- Akdoğan, A. A. (2011). Türkiye’de Kamu Politikası Disiplinin Tarihsel İzleri., F. Kartal (Editör), *Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikalar* içinde (75-98). Ankara: TODAİE.
- Akdoğan, A. A. (2013). Gündem Belirleme., M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı (Editörler), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde (211-227). Ankara: Adres Yayınları.
- Akgeyik, T. (2016). Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler: TÜİK Verileri Üzerine Bir Analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları*, (31-53). 9 Temmuz 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/394276> adresinden alınmıştır.
- Akgökçe, N. (2016, Aralık 25). AKP'nin 2016 yılı kadın istihdamı politikası. *Evrensel*. 10 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.evrensel.net/haber/301183/akpnin-2016-yili-kadin-istihdami-politikasi> adresinden alınmıştır.
- Akgül, A., & Kaptı, A. (2010). Türkiye'nin Uyuşturucu İle Mücadele Politikası: Politika Süreç Analizi. 16 Ocak 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/320991473_Turkiye'nin_Uyusturucu_ile_Mucadele_Politikasi_Politika_Surec_Analizi_Turkey's_Anti-Drug_Policy_A_Process_Model adresinden alınmıştır.
- Alkan, A. (2004). Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli. *Birikim*(179), 1-8.
- Altan, Y. (2016). Siyasal Sistem. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikası Ansiklopedisi* içinde (306-309). Ankara: Nobel Yayınları.

- Altındal, Y. (2007). *Kadınların Siyasete Katılımı Bağlamında Partilerin Kadın Kollarının Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Altunok, H. (2016, Mart). ATAMA YETKİSİ VE BÜROKRASİ SİYASET İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 166-180.
- Altunok, M. (2012). *Türkiye'de Kamu Yönetimi Düşüncesi Tarihsellik ve Disipliner Bağımlılık*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arslan, Ş. A. (2017). Kadın Odaklı Politikaların Hükümet Programlarına Yansımaları Üzerine Bir Analiz. *TBB Dergisi*(Özel Sayı), 411-440. 5 Aralık 2019 tarihinde <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2017-2017-1730> adresinden alınmıştır.
- Aslan, R. (2015, Haziran 9). 98 Kadın Vekil Başarı Değil. *BBC News*. 15 Temmuz 2019 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/06/150608_kadin_kader_gs2015 adresinden alınmıştır.
- Avrupa Komisyonu. (2006). *Türkiye 2006 İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2007). *Türkiye 2007 İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2008). *Türkiye 2008 İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2009). *2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2010). *Türkiye 2010 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2011). *Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2012). *Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2013). *Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2014). *Türkiye 2014 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2015). *Türkiye 2015 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2016). *Türkiye 2016 Yılı İlerleme Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2018). *2018 Türkiye Raporu*. Brüksel.
- Avrupa Komisyonu. (2018). *Türkiye 2018 Raporu*. Genişleme Politikası Mevcut Durum Kontrol Raporu, Brüksel. 3 Aralık 2018 tarihinde <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/turkiye-2018-raporunun-temel-bulgulari-7577> adresinden alınmıştır.
- Avrupa Komisyonu. (2019). *2019 Türkiye Raporu*. Brüksel.

- Avrupa Konseyi. (2011, Mayıs 5). Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. 16 Haziran 2019 tarihinde <https://rm.coe.int/1680462545> adresinden alınmıştır.
- Ayata, G., Dilek, S., ve Öder, B. (Editörler), (2010). *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama* (Birinci Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları (305).
- Babaoğlu, C. (2017). Kamu Politikası Analizine Yönelik Kavramsal ve Kuramsal Bir Çerçeve. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 513-514.
- Babaoğlu, C., & Akman, E. (2018). Kamu Politikası Analizi Disiplini ve Türkiye'de Gelişim Süreci. C. Babaoğlu, & E. Akman(Editörler), *Kamu Politikası Analizi Türkiye Uygulamaları* içinde (1-12). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bayırdağ, M. K. (2013). Kamu Politikası Analizi İçin Bir Çerçeve Önerisi. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı (Editörler), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde (45-64). Ankara: Adres Yayınları.
- Bayrakçı, E., & Oruç, T. (2018). Yerel Siyasette Temsil Ve Katılım: Kadın Aktörler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 463-480.
- Belli, A. (2015). Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili ve Yerel Demokrasi. *Yasama Dergisi*(31), 65-88.
- Berktaş, F. (2004). Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, (7), 1-31. 20 Ocak 2018 tarihinde https://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/berktay_std_7.pdf adresinden alınmıştır.
- Bia Haber Merkezi. (2011, Haziran 13). *79 Kadın 471 Erkek Aday Mecliste*. *Bianet*.17 Haziran 2019 tarihinde <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/130697-78-kadin-472-erkek-vekil-meclis-te> adresinden alındı
- Bilgiç, V., & Göksu, T. (2003). Baskı Grupları ve Karar Alma Mekanizmasına Etkileri. *Amme İdaresi Dergisi*, 36(2), 51-66.
- Bozkurt, B. (2014). Türkiye'nin İlk Kadın İl Belediye Başkanı Müfide İlhan' ve Mersin'deki Çalışmaları. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 10(19), 51-75.
- Bulut, Y., Akın, S., ve Kahraman, Ö. F. (2017). Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi. *Strategic Public Management Journal*, 3(6), 23-38.
- Can, Y. (2015). Yerelleşme, Yerel Yönetimler ve Kadın Politikaları. M. Özel (Editör) , *Yerel Yönetimlerde Yerel Kamu Politikası Yaklaşımları* içinde (113-141). Konya: Çizgi Kitabevi.

- CHP. (2018). CHP 2018 Seçim Beyannamesi. 18 Haziran 2019 tarihinde <http://secim2018.chp.org.tr/files/CHP-SecimBildirgesi-2018-icerik.pdf> adresinden alınmıştır.
- CHP. (2018). CHP Parti Programı.
- CHP. (2018, Mart 9). CHP Parti Tüzüğü. Ankara.
- Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(4), 56-79.
- Çakın, A. (2008). Yasa Yapma Süreci ve Sosyal Kontrol . *Yasama Dergisi*, Mayıs-Ağustos, 57-73.
- Çelik, F. E. (2008). Çalışma Alanı Olarak Kamu Politikası: Tarihsel ve Düşünsel Kökler Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(3), 41-72.
- Çevik, H. H. (1998). Kamu Politikaları Analizi Çalışmaları Üzerine Türkiye Açısından Bir Ön Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi*, 31(2), 105.
- Çevik, H. H., & Demirci, S. (2015). *Kamu Politikası* (Üçüncü b.). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2017, Mayıs 26). Yönetmelik. *ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK(30077)*. *Resmi Gazete*. 28 Kasım 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170526-2.htm> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB. (2007). *2006 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2008). *2007 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi.
- ÇSGB. (2009). *2008 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2010). *2009 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi.
- ÇSGB. (2011). *2010 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi.
- ÇSGB. (2012a). *2011 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2012b). *2011 Yılı Çalışma Hayatı İstatistikleri*. Ankara.
- ÇSGB. (2013). *2012 Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2014). *2013 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2015). *2014 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- ÇSGB. (2016). *2015 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.

- ÇSGB. (2016, Eylül 20). *Hazır Giyim Sektöründe Kadınlara Yönelik Eğitim ve Girişimcilik Hareketi Operasyonu (GATE)*. 20 Nisan 2019 tarihinde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi: <http://www.ikg.gov.tr/hazir-giyim-sektorunde-kadinlara-yonelik-egitim-ve-girisimcilik-hareketi-operasyonu/> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB. (2017). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- ÇSGB. (2017a). *Bende Okumak İstiyorum*. 1 Nisan 2019 tarihinde <https://mistik.ikg.gov.tr/miswebsite/default.aspx?projeID=1254587> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB. (2017b). *Haydi Kızlar EML'ye*. 1 Nisan 2019 tarihinde <https://mistik.ikg.gov.tr/miswebsite/default.aspx?projeID=1254438> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB. (2017c). *Kızlar İçin El Ele*. 1 Nisan 2019 tarihinde <https://mistik.ikg.gov.tr/miswebsite/default.aspx?projeID=1254608> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB. (2018a). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Strateji Geliştirme Dairesi.
- ÇSGB. (2018b). *İş Hayatında Kadın Programı*. 20 Nisan 2019 tarihinde İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Program Otoritesi: <http://www.ikg.gov.tr/projeler/is-hayatinda-kadin-programi/> adresinden alınmıştır.
- ÇSGB Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2013). *Stratejik Plan*. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Danıştay, 2018/177 (Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu Kasım 11, 2018). 28 Kasım 2018 tarihinde <https://www.dropbox.com/s/7g4ejla8l3jkvy8/Dan%C4%B1%C5%9Ftay%20karar%C4%B1%2022%20Kas%C4%B1m%202018.pdf?dl=0> adresinden alınmıştır.
- Danıştay 8. Dairesi. (2018, Nisan 24). 2018/2319. (2018/2319). 28 Kasım 2018 tarihinde [https://www.kamusen.org.tr/userfiles/files/danistay_8daire_2018_2319_andimiz\(1\).pdf](https://www.kamusen.org.tr/userfiles/files/danistay_8daire_2018_2319_andimiz(1).pdf) adresinden alınmıştır.
- Demir, F. (2011a). Bürokrasi-Demokrasi İlişkisi ve Bürokratların Seçilmişlerce Kontrolü Sorunu. *Yönetim ve Ekonomi*, 18(2), 63-84.
- Demir, F. (2011b). KAMU POLİTİKASI VE POLİTİKA ANALİZİ ÇALIŞMALARININ TEORİK ÇERÇEVESİ. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 107-120.
- Demir, F. (2016a). Yukarıdan Aşağıya Yaklaşım. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (389-391). Ankara: Nobel Yayınları.

- Demir, F. (2016b). Aşağıdan Yukarıya Yaklaşım. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (33-35). Ankara: Nobel Yayınları.
- Demir, Z. (2015). *Türkiye'de Kadın ve Siyaset* (1. b.). Ankara: Kadim Yayınları.
- Demirhan, Y. (2016). Kamu Politikaları: Kavramsal Ve Kuramsal Bir Çerçeve. S. Aslan, & Y. Demirhan (Editörler), *Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi* içinde (45-70). Ekin Yayınevi.
- Devlet Bakanlığı. (2005, Ağustos 6). Kadının Statüsü Danışma Kurulunun Oluşumu ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. *Resmi Gazete*. 15 Haziran 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/08/20050806-6.htm> adresinden alınmıştır.
- Duran, M. (2016). Siyasal Sistem. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (322-323). Ankara : Nobel Yayınları.
- Ekoloji Kolektifi Derneği. (2018, Kasım 2018). 28 Kasım 2018 tarihinde Ekoloji Kolektifi: <http://ekolojikolektifi.org/portfolio/ced-yonetmeliginin-sirketler-lehine-duzenlemeler-iceren-denetimsizligi-artiran-maddelerinin-yurutmesi-durduruldu/> adresinden alınmıştır.
- Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Hisar Yayınları.
- Ergun, T. (2004). *Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama*, Ankara: TODAİE Yayınları.
- Eroğlu, H. T. (2013). Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturulmasında Uluslararası Aktörlerin Rolü. M. Yıldız, & M. Z. Sobacı içinde, *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* (149-165). Ankara: Adres Yayınları.
- Erten, Y., & Ardalı, C. (1996). Saldırganlık Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları. *Cogito*(6-7), 143-164.
- Eryılmaz, B. (2017). *Kamu Yönetimi* (Onuncu b.). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu. (2019, Mart 29). *Başkan Adaylarından Kadın Dostu Belediyecilik* . Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu. 19 Haziran 2019 tarihinde <http://esitlikadaletkadin.org/70-belediye-baskan-adayindan-kadin-dostu-belediyecilik-taahhutnamesine-imza/> adresinden alınmıştır.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (1. Baskı b.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Finans Haber. (2016, Eylül 16). *Kadın Bankacılara Sendika Eğitimi*. 20 Nisan 2019 tarihinde Finans Haberler: <https://www.haberler.com/kadin-bankacilara-sendika-egitimi-8769503-haberi/> adresinden alınmıştır.

- Gedikkaya, F. G. (2016). Kamu Politikası Aktörleri. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (144-145). Ankara: Nobel Yayınları.
- Genç, F. N. (2012). Yönetişim, Yönetime Katılma ve Farklı Katılım Türleri. F. N. Genç (Editör), *Yönetişim ve Yönetim Ekseninde Kamu Yönetimi* içinde (77). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Göksu, T. (2015, Aralık 12). *Kamu Politikası*. 20 Aralık 2018 tarihinde Prof. Dr. Turgut Göksu: <http://www.turgutgoksu.com/?Syf=5&Id=114763> adresinden alınmıştır.
- Gömeç, S. (1996). Kağan ve Katun. *Gök Dergisi 2 (15), 81-90*.
- Gönenç, L. (2013). Anayasal Değişim. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4), 1063-1086 20 Ocak 2018 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/1882/19733.pdf> adresinden alınmıştır.
- Gözler, K. (2011). *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Cilt 1). Bursa: Ekin Yayınları.
- Gözler, K. (2017, Şubat 24). *Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi?*. 25 Kasım 2018 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm> adresinden alınmıştır.
- Göztepe, E. (1996). Kadının ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi Olympe De Gouges. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 45 (1), 185-193.
- Gül, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri. *Yasama Dergisi*(29), 5-31.
- Güneş, G. (2010). Türk Kadınının Muhtarlık ve Köy İhtiyar Heyetlerine Seçme Seçilme Hakkını Kazanması ve Türkiye'nin İlk Kadın Muhtarı Gül Esin (HANIM). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırma Dergisi*, IX(20,21), 171-190.
- Güngör, A.(Editör). (2012). *Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri*. Ankara: Koza Matbaacılık.
- HDP. (2014). HDP Parti Programı. 23 Kasım 2019 tarihinde <https://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8> adresinden alınmıştır.
- HDP. (2014, Haziran 26). HDP Parti Tüzüğü.
- HDP. (2018). HDP Seçim Bildirgesi.
- Hekim, H. (2013). Kamu Politikasında Post-Pozitivizm. A. Kaptı içinde, *Kamu Politikası Süreci* , 47-61. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ILO. (2014). *Gelişen Sosyal Adalet, İnsana Yakışır İş*. 2 Nisan 2019 tarihinde Uluslararası Çalışma Örgütü: https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380372/lang--tr/index.htm adresinden alınmıştır.

- İŞKUR. (2016). *Kadın İstihdamı Eylem Planı*. 10 Temmuz 2018 tarihinde https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_484715.pdf adresinden alınmıştır.
- İŞKUR. (2018). *2017 Faaliyet Raporu*. Ankara: Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Bakanlığı.
- İŞKUR. (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara: Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı.
- İyi Parti. (2018, Mayıs 25). *İyi Parti Programı*. 16 Haziran 2019 tarihinde <https://iyiparti.org.tr/Assets/Upload/iyi-parti-guncel-parti-program.pdf> adresinden alınmıştır.
- İyi Parti. (2018, Mayıs 30). *İyi Parti Seçim Beyannamesi*. 13 Mart 2019 tarihinde https://iyiparti.org.tr/assets/pdf/secim_beyani.pdf adresinden alınmıştır.
- İyi Parti. (2019, Mayıs 25). İyi Parti Tüzüğü.
- İzdeş, Ö. (2015, Nisan 24). *Küresel finansal kriz emek piyasasını teğet geçmedi. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği*. 5 Temmuz 2019 tarihinde <https://tr.boell.org/tr/2015/04/24/kuresel-finansal-kriz-emek-piyasasini-teget-gecmedi> adresinden alınmıştır.
- KA-DER. (2019, Şubat 7). *YEREL SEÇİMLERDE KADIN ADAYLAR YİNE GÖRMEZDEN GELİNDİ. Kadın Adayları Destekleme Derneği*. 8 Nisan 2019 tarihinde <http://ka-der.org.tr/yerel-secimlerde-kadin-adaylar-yine-gormezden-gelindi/> adresinden alınmıştır.
- Kaderli, Y., & Küçükkaya, H. (2012). Pamukkale Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(12), 85-96. 3 Temmuz 2019 tarihinde https://www.journalagent.com/pausbed/pdfs/PAUSBED_2012_12_85_96.pdf adresinden alınmıştır.
- Kadın Dayanışma Merkezi. (2014). *Kadın Dostu Kent Faaliyetleri. İzmir BŞB Kadın Dayanışma Merkezi*. 9 Nisan 2019 tarihinde <http://kadindanisma.izmir.bel.tr/Pages/EtkinlikDetay.aspx?Id=14> adresinden alınmıştır.
- Kadın Dostu Kentler. (2014). *2013 Yılı Kadın Dostu Kentler Dönem Sonu Raporu*. 9 Nisan 2019 tarihinde <http://www.kadindostukentler.org/content/docs/kitapcik-2.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kadın Dostu Kentler. (2014). *Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Ortak Programı. Kadın Dostu Kentler*. 8 Nisan 2018 tarihinde <http://www.kadindostukentler.com/proje.php> adresinden alınmıştır.
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.

- Kalkınma Bakanlığı. (2014). İstihdam ve Çalışma Hayatı Özel İhtisas Komisyon Raporu. *Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018*. Ankara.
- Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü. (2011, Haziran 8). KHK/ 633. *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hk. KHK(633)*. Ankara. 10 Şubat 2019 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/1/1-0242.pdf> adresinden alınmıştır.
- Kanunlar ve Kararnameler Genel Müdürlüğü. (2018, Temmuz 9). KHK/ 703. *Anayasada Yapılan Değişikliklere Uyum Sağlanması Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname(703)*. Ankara. 10 Şubat 2019 tarihinde http://213.14.3.44/20180709_1/20180709M3-1.pdf adresinden alınmıştır.
- Kapani, M. (2009). *Politika Bilimine Giriş* (Yirmiüçüncü b.). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kaptı, A. (2016a). Kamu Politikası Süreci. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (152-154). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaptı, A. (2016b). Politika Uygulama Aşaması. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (268-272). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kaptı, A., & Alaç, A. E. (2013). Kamu Politikalarının Uygulama Aşaması. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı (Editörler), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde (229-243). Ankara: Adres Yayınları.
- Karabulut, B. (2010, Ocak). Dünyada Ve Türkiye’de Think Tank Kuruluşları: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Akademik Bakış*, 4(7), 91-104.
- Karkın, N. (2012). Türkiye’nin E-Devlet Politikalarının Değerlendirilmesi. Yıldız, M. Ve M. Z. Sobacı (Editörler). *Kamu Politikası: Kuram ve Uygulama* içinde(692-717).Ankara: Adres Yayınları.
- Kasapoğlu M.M., & Murat S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları Ve Türkiye’de İşkur Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 485-502
- Kavak, K. (2016, Mayıs). Doktora Tezi. *KAMU POLİTİKALARININ OLUŞTURULMASI VE UYGULANMASINDA DIŞ ETKİLER: ENERJİ SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ*, 85-117.
- Kaya, E. E. (2016). Elit Teori. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (86-89). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayıkçı, S. (2013). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Politikası Analizi. *Bilgi Dergisi*, Yaz(26), 62-96.

- Kaylı, D. Ş. (2014). TÜRKİYE’DE YAZILI BASINDA PARLEMENTODAKİ SİYASİ PARTİLERİN KADIN POLİTİKALARININ TEMSİLİ: 2011 GENEL SEÇİMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. *E- Journal Of Yaşar University*, 9(36), 6261-6380. 13 Temmuz 2019 tarihinde https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/12/07_Vol_9_36.pdf adresinden alınmıştır.
- KEFEK. (2013). *Her Alanda Kadın İstihdamının Arttırılması ve Çözüm Önerileri Komisyon Raporu*. KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU YAYINLARI . 7 Temmuz 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf adresinden alınmıştır.
- KEİG. (2013). *Türkiye’de Kadın Emegi ve İstihdamına Yönelik Politikalar*. İstanbul: SENA OFSET AMBALAJ, MATBAACILIK.
- Kesgin, S. (2016a). Grup Modeli. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (99-101). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kesgin, S. (2016b). Kurumsal Model. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (189-190). Ankara : Nobel Yayınları.
- Keskin, N. (2015). Kamu Politikası. *Türk Kamu Yönetimi Ders Notu*.
- KHK/668. (2016, Temmuz 27). Olağanüstü Hal Kapsamında Alınması Gereken Tedbirler İle Bazı Kurum Ve Kuruluşlara Dair Düzenleme Yapılması Hakkında KHK(29783). *Resmi Gazete*. 27 Kasım 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/07/20160727M2..htm> adresinden alınmıştır.
- KHK/6756. (2016, Kasım 24). Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Ve Milli Savunma Üniversitesi Kurulması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesi Hakkında Kanun(29898). *Resmi Gazete*.27 Kasım 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/11/20161124-3..htm> adresinden alınmıştır.
- KHK/690. (2017, Nisan 29). Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. *Resmi Gazete*(30052).
- Kılınç, N. Ş. (2015). Küresel Eğilimler Çerçevesinde Kadın İstihdamı. *Emek ve Toplum*, 4(9), 120-135. 8 Temmuz 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/84835> adresinden alınmıştır.
- Kırkpınar, L. (1999). Cumhuriyet ve Kadın. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 3(8): 93-114.
- Koç, K. (2014). Türkiye’de Kadın İstihdamını Arttırmaya Yönelik Çabalar: Avrupa Birliği Ve Türkiye Karşılaştırması. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.

- Köseoğlu, Ö. (2013). Meslek, Sanat ve Disiplin Olarak. *Bilgi Dergisi, Yaz(26)*, 4-36.
- Köseoğlu, Ö., ve Köktaş, Ö. F. (2017). Bilgi, Güç ve Siyasetin Kesişiminde Düşünce Kuruluşları: Kamu Politikaları Bağlamında Bir Analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30)*, 533-552. 9 Temmuz 2019 tarihinde doi:<http://ybd.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Ybd/bilgi-guc-ve-siyasetin-kesisiminde-dusunce-kuruluslari-kamu-politikalari-ba.pdf> adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2007). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı. 19 Haziran 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-aile-ici-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planini-2007-2010-gormek-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2009). 2008 Mali Yılı Performans Programı. 12 Haziran 2019 tarihinde http://www.sp.gov.tr/upload/xSPRapor/files/vjzSS+Kadinin_Statusu_Genel_Mudurlugu_2008_PP.pdf adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2010, Temmuz). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013) *2009 Yılı Birleşik Raporu*. Ankara. 13 Haziran 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/izleme-ve-degerlendirme-raporlari/toplumsal-cinsiyet-esitligi-ulusal-eylem-planı-2009-yili-birlesik-raporu.pdf> adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2012). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık. 19 Haziran 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2012-2015-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2015, Mart 10). Teşkilat Ve Görevlerine İlişkin Yönerge. 12 Haziran 2019 tarihinde http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/717_1.pdf adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2016, Aralık). *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı*. Ankara: Uluslararası Pirreis Kültür Ajansı. 20 Haziran 2019 tarihinde <https://ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf> adresinden alınmıştır.
- KSGM. (2018). *Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı*. Ankara. Haziran 20, 2019 tarihinde http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/RySPo+KADININ_GUCLENMESI_STRATEJI_BELGESI_VE_EYLEM_PLANI_2018-2023_.pdf adresinden alındı

- Kulaç, O., & Çalhan, H. S. (2013). Bir Kamu Politikası Analizi; Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu Yurtdışı Lisans Üstü Bursları. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 205-225. Ocak 15, 2019 tarihinde <http://www.e-dusbed.com/Dusbed/ArchiveIssues/PDF/7d402b56-6868-e711-80f0-00224d68272d> adresinden alındı
- Kuyucu, M. (2013). TÜRKİYE’DE ÇAPRAZ MEDYA SAHİPLİĞİ: MEDYA EKONOMİSİNE OLUMSUZ OLUMSUZ ETKİLERİ VE BU ETKİLERİN ÖNLENMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 144-163.
- Mahiroğulları, A. (2003). Türkiye'de Sendika ve Siyasi Parti İlişkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 46(1), 43-88. Kasım 30, 2018 tarihinde <https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/51602/makaleler/46/1/arastirmax-turkiyede-sendika-siyasi-parti-iliskileri.pdf> adresinden alındı
- Meclis Araştırması Önergeleri Bilgileri*. (2018, Ekim 24). Kasım 28, 2018 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi : <https://www.tbmm.gov.tr/d27/10/10-371788gen.pdf> adresinden alındı
- MHP . (2009a, Kasım 8). MHP Tüzüğü. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/tuzuk/mhp/siyasi_parti_tuzugu.html adresinden alındı
- MHP . (2009b, Kasım 8). MHP Parti Programı. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/program/editor/mhp_tarihcesi.html adresinden alındı
- MHP. (2009, Kasım 8). MHP Parti Tüzüğü.
- MHP. (2018). MHP Seçim Beyannamesi. Haziran 10, 2019 tarihinde https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/24haziran2018_secim_beyanname_s_tam_web.pdf adresinden alındı
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2013, Ekim 8). *MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI İLKÖĞRETİM KURUMLARI YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK*(28789). Resmi Gazete. Kasım 28, 2018 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008-12.htm> adresinden alındı
- Milliyet Gazetesi. (1986, Mart 8). *Kadın Hakları İçin 2861 İmzalı Dilekçe*. 22 Ocak 2018 tarihinde <https://catlakzemin.com/7-mart-1986-feministlerden-ilk-kampanya-cedaw-uygulansin-kampanyasinda-imzalar-tbmmye-verildi/> adresinden alınmıştır.
- Muhammet Örtlek, S. T. (2012). TÜRKİYE’DE KADININ İŞGÜCÜ PİYASASINDAKİ DURUMU. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(2012/2), 99-107.
- Mutlu, A. (2015). Kadınların Siyasete Girme Yöntemi Olarak Mahalle Muhtarlığı. Nisan 2, 2019 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/145723> adresinden alındı

- Mynet Haber. (2008, Kasım 27). *Erdoğan: Kota uygulaması kadına saygısızlık*. Haziran 1, 2019 tarihinde Mynet: <https://www.mynet.com/erdogan-kota-uygulamasi-kadina-saygisizlik-110100393854> adresinden alındı
- Nacak, O. (2014). Kamu Politikalarının Belirlenmesinde Yeni İletişim Araçları ve Sosyal Ağların Rolü. *Akademik Bakış Dergisi, Kasım-Aralık(46)*, 100-116.
- Nacak, O. (2015, Şubat). YENİ KAMU YÖNETİMİ VE TÜRKİYE’DE KAMU POLİTİKALARININ OLUŞTURULMASI: AKTÖR TEMELLİ BİR ANALİZ. 78. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nohutçu, A. (2013). *İdari Yargı* (Dokuzuncu b.). Ankara: Savaş Yayınevi.
- OECD. (2016). *Cinsiyete Dayalı İşgücü Verileri*. 20 Temmuz 2019 tarihinde <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54741#> adresinden alınmıştır.
- Oğuz, F., Ünal, H., Göksal, K., Oğuz, S., ve Akkoç, G. K. (2017). *Evde Çocuk Bakımı Projesi Etki Analizi Raporu*. Ankara: SGK Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Onay, M. (2013). Kadınların Siyaseti, Siyasetin Kadınları. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 5(1)*, 100-110.
- Ongan, N. (2019, Haziran 1). Kriz derinleşiyor, kadın işsizliği artıyor. *Emek ve Gül* .12 Temmuz 2019 tarihinde <https://ekmekvegul.net/dergi/kriz-derinlesiyor-kadin-issizligi-artiyor> adresinden alınmıştır.
- Örtlek, M., ve Tekelioğlu, S. (2013). Türkiye’de Siyaset ve Kadın. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(2)*, 278-287.
- Öz İplik-İş. (2017). Sendikalarda Kadın Liderler Yetiştirilmesi Projesi. *Öz İplik-İş Sendikası*. 1 Nisan 2019 tarihinde <http://www.oziplikis.org.tr/tr/content.asp?id=1120> adresinden alınmıştır.
- Özaydın, M. M. (2013). Cinsiyete Dayalı Refah Sınıflandırmaları Temelinde İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(15)*, 47-72. 8 Temmuz 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/287243> adresinden alınmıştır.
- Özcan, E. (2008, Kasım 28). Başbakan Kota’yı Bilmiyor, Cahil Konuşuyor. *Bianet*. 1 Haziran 2019 tarihinde: <https://m.bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/111151-basbakan-kota-yi-bilmiyor-cahil-konusuyor> adresinden alınmıştır.
- Özel, M. (2015). Kamu Politikası ve Yerel Yönetimler. M. Özel içinde, *Yerel Yönetimlerde Yerel Kamu Politikası Yaklaşımları* (17). Konya: Çizgi Yayınları.
- Özer, S. (2013, Mart). KADINLARA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI VERİLMESİNİN TÜRK KAMUOYUNDAKİ YANKILARI. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 21(85)*, 131-167.

- Özkol, A. (1969). Çağdaş Parlamenter Demokrasilerde Kuvvetli İcra Eğilimi. *Ankara Üniveristesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(1), 43-76.
- Palaz, S., ve Çolak, O. (2011). 2008 KÜRESEL FİNANS KRİZİ VE TÜRKİYE'DE KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIMI. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(25), 99-115. 5 Temmuz 2019 tarihinde <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c14s25/makale/99-115.pdf> adresinden alınmıştır.
- Pancaroğlu, G. (2019, Nisan 8). 31 Mart Seçimlerinde Kadın Belediye Başkanı Sayısı. *Sivil Sayfalar*. 8 Nisan 2019 tarihinde <http://www.sivilsayfalar.org/2019/04/08/31-mart-secimlerinde-kadin-belediye-baskani-sayisi-41/> adresinden alınmıştır.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*(57), 128.
- Resmi Gazete. (1990, Ekim 28). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün Kurulması ile 14.1.1970 Tarihü ve 1211 Sayılı ve 4.11.1981 Tarihli ve 2547 Sayılı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 422 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun. *TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı*. 12 Haziran 2019 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3670.pdf> adresinden alınmıştır.
- Resmi Gazete. (2004, Kasım 6). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.12 Haziran 2019 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/11/20041106.htm> adresinden alınmıştır.
- Sabah Gazetesi. (2019, Mart 6). İstatistiklerle kadın verileri açıklandı. *Sabah*. 10 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/yasam/2019/03/06/istatistiklerle-kadin-verileri-aciklandi> adresinden alınmıştır.
- SallanGül, S., ve Altındal, Y. (2015). Türkiye Siyasetinin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 9(19-20), 51-71.
- Sancar, S. (2008, Eylül-Aralık). Türkiye'de Kadınların Siyasal Kararlara Eşit Katılımı. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 173-184.
- Sayın, A. (2007). *Kota El Kitabı*. Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- SGK. (2017). Evde Çocuk Bakımı Projesi. *Sosyal Güvenlik Kurumu*. 1 Nisan 2019 tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/projelerimiz/evde_cocuk_bakimi_projesi adresinden alınmıştır.
- Sobacı, M. Z., ve Köseoğlu, Ö. (2018). *Cumhur Başkanlığı Hükümet Sisteminde Üst Kademe Yöneticiler*. Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı. İstanbul: Seta Yayınları.

- Sözeri, C. (2015, Mayıs). Türkiye’de Medya İktidar İlişkileri. *İstanbul Enstitüsü*. 1 Aralık 2018 tarihinde <http://platform24.org/Content/Uploads/Editor/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20Medya-%C4%B0ktidar%20%C4%B0li%C5%9Fkileri-BASKI.pdf> adresinden alınmıştır.
- Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2016). *2017-2021 Stratejik Planı*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Şahin, Y. (2015). *Yönetim Bilimi ve Türk Kamu Yönetimi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Şahin, Z. (2018). SİVİL TOPLUMUN GLOBALLEŞMEYLE DÖNÜŞÜMÜ: GLOBAL SİVİL TOPLUM ÜZERİNE BİR İNCELEME. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(27), 422-432.
- Tayla, A. (2018, Kasım 30). Bu Fransa hangi Fransa? *Bir Artı Bir Forum*. 30 Kasım 2018 tarihinde <https://birartibir.org/siyaset/190-bu-fransa-hangi-fransa> adresinden alınmıştır.
- Tekeli, Ş. (2017). Türkiye’de Kadın Haklarının Tarihsel Gelişimi. *KA-DER Yayınları*. 20 Ocak 2018 tarihinde <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf> adresinden alınmıştır.
- TBMM. (2018). 27. Dönem Milletvekilleri Listesi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*. 3 Nisan 2019 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.liste adresinden alınmıştır.
- TBMM Başkanlığı. (2018, Temmuz 18). Askerlik Kanunu. *Askerlik Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi(2)*. 29 Kasım 2018 tarihinde <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-0002.pdf> adresinden alınmıştır.
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı. (2009, Mart 24). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu. 13 Haziran 2019 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5840.pdf> adresinden alınmıştır.
- TBMM Kanunlar ve Kararlar Başkanlığı. (2018). *Yeni Sisteme Göre Yasama El Kitabı* (1 b.). Ankara: TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Basımevi. 10 Aralık 2018 tarihinde https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/Yasama_El%20Kitabi.pdf adresinden alınmıştır.
- Tekinbaş, E. (2015). *Kadın Dostu Kent Rehberi*. Ankara: Berk Matbaacılık.
- TOBB . (2017). Kadın İşletmelerine Finansman ve Danışmanlık Desteği Programı. *Kobi Bilgi Sistemi*. 2 Nisan 2019 <http://www.kobi.org.tr/index.php/-gelitirme/kadn-letmelerine-finansman-ve-danmanlk> adresinden alınmıştır.

- Tural, E. (2013). Eski Türklerde Yönetim Yapısı. E. Tural içinde, *Türk Yönetim Tarihi* (2-25). T.C Anadolu Üniversitesi Yayını. 1 Aralık 2018 tarihinde <http://www.nevoku.com/turk-idare-tarihi--e-kitap--turk-idare-tarihi/viewdeck/65242ebb-6f7c-4de1-9d09-838f6b8d4e93> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2007a). *2006 Yılı İşgücü Verileri*. 1 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-11:42:52-111524875214498281021954452356.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2007b). *2006 Yılı Kadınların İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri*. 1 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-11:48:33-8731663204893202291918639321.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2008a). *2007 Yılı İşgücü Verileri* 1 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/isgucuapp/isgucu.zul> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2008b). *2007 Yılı İşgücüne Katılmama Nedenleri*. 1 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-11:51:01-15463033516334190481585274570.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2009a). *2008 Yılı İşgücü Verileri*. 2 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-12:12:08-16586982691888018514997708503.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2010a). *2009 Yılı İşgücü Verileri*. 4 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-12:17:10-7742564952108910242493549521.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2010b). *2009 Yılı Kadın İşgücü Verileri*. 3 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/07-08-2019-13:45:29-704604956711913842510017351.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2011a). *2010 Yılı İşgücü Verileri*. 5 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/08-08-2019-22:50:25-55854847819552772391035786033.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2011b). *2010 Yılı İstihdam Verileri*. 5 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/08-08-2019-23:31:50-14049512152040392516828369270.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2011c). *2011 Yılı Genel Seçimleri Aday Profili Verileri*. 12 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:38:30-82509848512387290822100733194.html?> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2011d). *2011 Yılı Genel Seçimleri Kazanan Aday Profili Verileri*. 13 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:41:57-20383834136105258671101121973.html?> adresinden alınmıştır.

- TÜİK. (2012). *2011 Yılı İşgücü Verileri*. 6 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/08-08-2019-23:45:19-14260746211918534568558045437.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2012b). *İstatistiklerle Kadın*. 18 Temmuz 2019 tarihinde <http://esitizberaberiz.org/wp-content/uploads/2014/02/TU%C4%B0K-%C4%B0statistiklerle-Kad%C4%B1n-2012.pdf> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2013a). *2012 Yılı İşgücü Verileri*. 7 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/10-08-2019-23:42:52-301455945176517561836069311.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2013b). *2012 Yılı Kadın İşgücü Verileri*. 8 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/10-08-2019-23:43:25-15103045689348138091087048260.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2014a). *2013 Yılı İşgücü Verileri*. 12 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/11-08-2019-01:13:35-9088569903870704641447114037.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2014b). *2013 Yılı Kadın İşgücü Verileri*. 8 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/11-08-2019-01:13:45-18943118201304812474970402644.html> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2015). *2014 Yılı İşgücü İstatistikleri*. 9 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2015b). *7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profil Verileri*. 14 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:39:23-29843653119235899481357149104.html>? adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2015c). *7 Haziran 2015 Genel Seçimleri Kazanan Aday Profili Verileri*. 14 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:42:11-16381801533103084131109754553.html>? adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2015d). *1 Kasım 2015 Genel Seçimleri Cinsiyete Dayalı Aday Profil Verileri*. 16 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:39:28-195077717921411964431707789836.html>? adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2015e). *1 Kasım 2015 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili verileri*. 16 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:42:17-17988084841808075107125029038.html>? adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2016). *2015 Yılı İşgücü Verileri*. İstatistik Verileri.
- TÜİK. (2017a). *2016 Yılı İşgücü Verileri*. 9 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2017b). *2016 Yılı Tarım Dışı İstihdam Verileri*.

- TÜİK. (2018). *2017 Yılı İşgücü Verileri*. 10 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2018). *İşgücü İstatistikleri*. Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK. (2018c). *2018 Genel Seçimleri Aday Profili Verileri*. 17 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:39:33-672507685966403898588119368.html?> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2018d). *2018 Genel Seçimler Kazanan Aday Profili Verileri*. 17 Temmuz 2019 tarihinde <http://rapory.tuik.gov.tr/12-08-2019-20:42:21-18266082616282532961956172456.html?> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2018e). *Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranı*. 18 Temmuz 2019 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2019a). *2018 Yılı İşgücü Verileri*. 10 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2019b). *İstatistiklerle Kadın, 2018*. 11 Temmuz 2019 tarihinde <http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2019c). *2019 Yılı İşgücü Verileri*. 11 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alınmıştır.
- TÜİK. (2019d). *2019 Yılı Aylık İşgücü Verileri*.
- TÜİK. (2019e). *2014 Mahalli İdareler Seçim Sonuçları Verileri*. 20 Temmuz 2019 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/secimdagitimapp/yereladaykazanan.zul> adresinden alınmıştır.
- Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü. (1988). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: TODAİE Yayını.
- Türköne, M. (2014). *Siyaset*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- Usta, A. (2013). Kamu Politikaları Analizine Kuramsal Bir Bakış. *Yasama Dergisi*(24), 78-101.
- Usta, A. (2014). Yeni Kamu Yönetiminde Politikaların Değerlendirilmesi; Tipolojiler, Boyutlar ve Ölçütler. *Sayıştay Dergisi, Temmuz-Eylül*(94), 5-27. 15 Aralık 2019 tarihinde <https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der94m1.pdf> adresinden alınmıştır.
- Usta, N. (2018, Kasım 28). *Şavşat'ta, HES bitti, karar çıktı*. Hürriyet Haber. 28 Kasım 2018 tarihinde <http://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/artvin/savsat/savsatta-hes-bitti-karar-cikti-41034324> adresinden alınmıştır.

- Uyanık, Z., & Akkaş, İ. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(6), 32-42. 17 Haziran 2018 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/184934> adresinden alınmıştır.
- Uyar, V. (2018, Mart 7). *2018'de Kadın İstatistikleri*. 10 Temmuz 2019 tarihinde Doğruluk Payı: <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/2018-de-kadin-istatistikleri> adresinden alındı
- Üste, R. B. (2017). Yerel Seçimlerin Cinsiyeti; Seçimler ve Kadın Temsili. *İşletme Fakültesi Dergisi 2017*, 18(1), 101-131.
- Yaprak, Ş. (2009). Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 41-54.
- Yaylı, H., ve Eroğlu, G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye’de Kadın Temsili. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 504-524.
- Yeşil, A. (2016, Ocak). Doğu Ve Batı Yönetim Bilimi Düşüncesinin Öncüleri Machiavelli Ve Nizamü'l-Mülk Örneği. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 1(1), 47-70.
- Yıldız, M. (2011). *Türkiye Bilimler Akademisi Açık Ders Malzemeleri*. 1 Kasım 2018 tarihinde Türkiye Bilimler Akademisi: <http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=66> adresinden alınmıştır.
- Yıldız, M., ve Sobacı, M. Z. (2013). Kamu Politikası ve Kamu Politikası Analizi. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı (Editörler), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde (1. Baskı b., 17-18). Ankara: Adres Yayınları.
- Yıldız, M., , C., ve Şahin, B. (2016). Kamu Politikasını Türk İdare Tarihi Üzerinden Çalışmak. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(2), 133-158.
- Yıldız, M., Çelik, D., Arslan, N., Çiftçi, L., Eldemir, S., ve Sinangil, S. (2013). Kamu Politikalarında Düşünce Üretim Kuruluşlarının Rolü. M. Yıldız, ve M. Z. Sobacı (Editörler), *Kamu Politikası Kuram ve Uygulama* içinde (189-208). Ankara: Adres Yayınları.
- Yılmaz, M. B. (2016). Medya. H. Altunok, ve F. G. Gedikkaya (Editörler), *Kamu Politikaları Ansiklopedisi* içinde (208-209). Ankara: Nobel Yayınları.
- Yüceer, S. (2008). DEMOKRASİ YOLUNDA ÖNEMLİ BİR AŞAMA: TÜRK KADININA SİYASAL HAKLARININ TANINMASI. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(14), 131-151.

Zariç, S. (2012). Türkiye’de Think-Tank Kuruluşları Ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Akademik Bakış Dergisi*, Temmuz-Ağustos(31). 2 Aralık 2018 tarihinde <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867975.pdf> adresinden alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Tolga SAMANCI

Doğum Yeri ve Tarihi : Küçükçekmece- İSTANBUL / 28.08.1993

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Bartın Üniversitesi/ İktisadi ve İdari Bilimler

Fakültesi / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Lisansüstü Öğrenimi :Adnan Menderes Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siyaset

Bilimi ve Kamu yönetimi/ Yüksek Lisans

İletişim Bilgisi

e-posta Adresi : tolgasamanci@gmail.com

Tarih

08/08/2019